

I. RAZVOJ PRAVA V ZGODOVINSKEM OKOLJU

A. NAMEN PRAVNE ZGODOVINE

Gradivo o pravnih pojmi in pojavih:

- zbira in kritično opisuje → začetek znanstvenega pristopa
- sistemizira
- razvojno povezuje
- vzročno razlaga → gl. namen znanstvenega pristopa

Vzročnost lahko:

1. KRATKODOBNA

- dejstva, ki so neposredno privedla do pr. pojava (zakonska iniciativa, parlamentarna razprava, glasovanje)
- prispeva k razlagi pozitivnega (veljavnega) prava oz. k spoznavanju "**volje zakonodajalca**"
- treba razloževati **POVODE** - sprožili delovanje že dozorelih vzrokov (juristična zmeta je lahko vplivala na premike v kazenskem pravu, demonstracije in štrajki so izsilili izboljšave delavčevega položaja)

2. SREDNJEDOBNA

- dejstva, ki vplivajo na nastanek pr. pojava skozi daljši čas
- v zavesti ljudi precej žive, globoke korenine v gosp. in družb. strukturi svoje in prejšnjih dob
- med gospodarske vzroke štejemo epohalne iznajdbe → odpirale nova pr. področja ali povzročale globoke spremembe dotedanjih temeljnih pravnih načel (agrarna, ind. rev.)

3. DOLGODOBNA

- sega od prvotnih in človeške dejavnosti izvirajočih (ne naravnih) vzrokov za oblikovanje določenega širšega pravnega kompleksa (za nastanek lastnine in raznih pojmovanj o lastnini)
- se jih ljudje praviloma več ne zavedajo
- delovanje gospodarskih in socialnih faktorjev pri razvoju prava, seveda pa tudi vsakokratne miselnosti
- z njenim poznavanjem lahko razložimo veliko današnjih pojavov:
 - etnično strukturo
 - agrarno strukturo
 - pravno ekonomsko tradicijo

Ena izmed dolgodobnih vzročnih verig je **ETNOGENEZA**, to je nastajanje in oblikovanje etničnih skupin. Vrsta državnopravnih struktur, problemov in konfliktov je namreč posledica oblikovanja etničnih skupin (na Kavkazu so nastajale vedno nove skupine).

B. VRSTE PRAVA PO NAČINU NASTANKA

Kako je neko pravilo nastalo ločimo:

1. OBIČAJNO PRAVO

- tisto pravilo, ki je med ljudmi obveljalo kot obvezno ne da bi se zavedali njenega nastanka v konkretnem normativnem aktu
- bolj razvito v družbah, kjer je večja nepismenost, postavljeno pravilo pa pridobiva pomen z razširjanjem pismenosti
- razloček med običajnim in postavljenim pravom se le delno ujema z razločkom med pisanim in nepisanim pravom (ustno razglašeni predpis nekega tirana veljal za postavljeno, istočasno pa ne preneha biti običajno pravilo, če se norma zapiše)
- če ga zakonodajalec zapiše in uzakoni se običajno pravilo spremeni v postavljeno, ki temelji na običajnem
- obstajalo tudi v mestih in med fevdalci.
- praviloma razvija in ohranja v ustnem in drugačnem npr. obrednem izročilu
- ob konkretnih odločanjih spraševali stare in sploh izkušene ljudi, se poudarjalo njegovo starost ("Čim starše tem pravše"; Valvasor: običaj je kmetov zakonodajalec; Gr. in Kit. pojmovanje o prednosti starejšega pravila)

2. POSTAVLJENO PRAVO

- praviloma napisano lahko ustno (srednjeveški vladar na zboru plemičev razglasil normo)
- ga ustvarijo šolani poznavalci prava (od začetka Rimljanji) → nastane pravna znanost
- zvrsti postavljenega pr. glede na obseg veljavnosti:

a) PRIVILEGIJSKO PR.	- norme, ki so bile ali so izdane v prid določeni osebi ali skupini (plemiški privilegiji)
b) STATUTARNO PR.	- si ga je neka skupnost sama postavila za notranjo rabo (jih ne spravi v boljši položaj) - ga je višji organ potrdil (mestni statuti, statuti gospodarskih združenj) - velja za evropski kontinent, medtem ko v anglosaškem pravu stautarni akt pomenijo pozitivne norme
c) SPLOŠNE NORME	- postavljene za širše družbeno ali ozemeljsko opredeljene skupine (zakon, prej postava)

Pravne norme in pravo v slovenščini z besedo **ZAKON** → beseda zakon prenesla tudi na zakonsko življenjsko zvezo med moškim in žensko → za postavljeno normo (po vzorcu latinskega CONSTITUTIO) začne uporabljati beseda **POSTAVA**. V 19. st. obnovili besedo zakon → danes zakon **norma** in **zakonska zveza** - **MATRIMONIUM**

3. DRUGI NAČINI NASTANKA PRAVA

- **mnenja in izreki** učenih pravnikov
- **USUS FORI** (raba sodišč) – po zakonih, če ni v zakonu je odgovor v sodni praksi, izpolnijo pr. praznine

- **JUDIKATURA** (izreki sodišč – sodišča imajo pravico ustvarjati pravo - v SLO Ptujski statut) pomen na anglosaškem območju. V Evropi prizadevanje, da bi se pravo razvijalo izključno kot pozitivno pravo

C. IZVOR PRAVA

METAFIZIČNI

- izvor pripisovali višjim bitjem
- monoteistična verstva izvajajo svoje pravo iz božje volje (židovski **DEKALOG** in v Islamu **ALAHOVO RAZODETJE MOHAMEDU**)
- zakonodajalci napol mitološke osebe ali pa so zgodovinskim osebam pripisovali pravotvorno dejavnost. Primeri:
 - v dobi **Zakonika XII.** plošč komentiral pravo svečeniški kolegij **pontifexa**
 - v Šparti kult **LIKURGA**, ki naj bi po napotkih Delfskega preročišča ustvaril špart. drž. ureditev
 - albansko običajno pravo se imenuje po zgodovinski osebi **LEKU DUKAGJINU**
- povezuje z državno obliko **TEOKRACIJE** (božje vlade)

Pogosto so vladarji sprejemali nove predpise po posvetu z ožjim krogom višjega plemstva. Vladarjevo pravo so nasprotniki premočne monarhije skušali omejevati s sklicevanjem na pravičnost in božje pravo (pravo je božjega izvora in to pravo je pravično). Ljudje ugotovili da sami ustvarjajo pravo.

Vlogo nad običajnim in postavljenim pravom so sprva pripisovali božjemu pravu. To vlogo nekateri avtorji (Platon, Aristotel) prenašali na **NARAVNO PRAVO**.

NARAVNO PRAVO

- skupno vsem - element univerzalnosti bilo naj bi povsod enako.
- ustrezno naravnim zakonom ali človekovi naravi in zato ugotovljivo po razumni poti – razum
Ob prehodu iz srednjega v novi vek humanizem, renesansa, recepcija (ponovna uporaba) rimskega prava in začetki absolutne monarhije v Z in Sr. Evropi sprožilo krepitev zakonodajne oblasti samega vladarja na račun starejših tradicij.
- teorije naravnega prava so tako dobivale nov zagon.
- težnje k poenotenju,
- omejevanje prevelike moči monarha
- **JEAN BODIN** (Šest knjig o državi) postavil nauk o vladarjevi suverenosti (iz katerega se je razvil moderni nauk o državni suverenosti), vladarja kot **VIR ZAKONOV** vezal na božje in naravno pravo → dve vrsti prava
- **MONARHOMAH**, ki niso zavračali monarhistične ureditve pač pa so v imenu božjega naravnega prava nasprotovali krepitevi vladarjeve oblasti (v interesu plemstva)

RACIONALISTIČNO NARAVNO PRAVO (17.,18.st.)

- dokončno opustilo metafizično ozadje prava in uveljavljala idejo o **ENAKOSTI VSEH LJUDI**
- prvi zagovarjal Nizozemec **HUGO GROTIUS**
- **THOMAS HOBBS** državno oblast utemeljeval s pogodbo med njenimi ustanovitelji, pravo izvajal iz državne oblasti. Do skrajnosti razvil teorijo absolutne države → pot v parlamentarizem
- **JOHN LOCKE** pristane na družbeni pogodbi a doda nekaj neodtujljivih pravic (do življ., privatne lastnine)
- **CHARLES MONTESQUIEU** teorija o treh oblasteh

ZGODOVINOPRAVNA ŠOLA (19. st)

- spoznanje, da se pravo v času spreminja, se razvija in da je pri različnih narodih različno
- vodilni Ne, ki samo sledili fr. idejam → **HEGEL** nemški kl. filozof pristaš fr. idej trdi da tako niso Ne podrejeni Fr; napisal **FENOMOLOGIO DUHA** - povezovanje z nacionalnimi idejami → **DUH NARODA**
- Nemec **SAVIGNY** razločeval je 3 načine izražanja narodnega duha:

- **OBIČAJNO PRAVO**
- **PRAVO PRAVNIKOV**
- **ZAKON/POZITIVNO PRAVO**

- najbolj cenila običajno pr.-najbolj čist izraz narodovega duha. Njej zasluga za spoznanje o dinamičnosti pravnega razvoja, hiba pa v prevelikem poudarku na etničnih razlikovanjih (nacionalistične, rasistične tendence)
- poudarek na iskanju pojavov, ki naj bi bili za nek narod posebno tipični (napaka tega nauka je, da različne razvojne stopnje na različnih krajih kaže kot nacionalne specifičnosti):
 - **RIMSKI INDIVIDUALIZEM**-v premoženjskem smislu
 - **GERMANSKI KOLEKTIVIZEM**-lastnik cela družina ne le glavar (sippe-rodovna skupnost)
 - **SLOVANSKA ZADRUGA**-življ. in premoženjska skupnost sorodnikov
- pomembna vloga v Slo kjer zastopnik Dolenc, v Jugoslaviji Bogšič → literarnozg. klišeja o slo zamudništvu ne kaže prenašati na pr. zg. ker slo kmet imel przg probleme (pravnik iz tujine)
- novi nazori ustvarjalca prava v ospredje postavljali **LJUDSTVO**, ki prevzelo tudi nadzor nad obstoječimi monarhijami (fr. rev.)

MARKSISTIČNE TEORIJE

- konec 19. st. po zaslugi fr. šole (ki se imenuje po svojem glasilu **ANNALES**) spoznanje o vlogi ekonomskih faktorjev na razvoj prava
- vse odvisno od gosp. faktorjev

Č. CIVILIZACIJE IN PRAVNI SISTEMI

a) CIVILIZACIJE (je široka sfera kjer ima kult. poudarek na duhovnih vrednotah, civilizacija pa poudarek na razvoju)

- elementi enakosti prava so povezovali ozemeljske, verske in socialne skupnosti. Različnost prava pa pogloblja prepade med njimi. Sovraštvo do tujcev je imelo pri tem močno vlogo (**KSENOFOBIA**)
- mogoče je v splošnem razvoju človeštva razločevati neke široke kulturne oz. civilizacijske sfere. Za določanjem teh sfer znan Anglež **ARNOLD TOYNBEE** (z glavnim delom **ŠTUDIJ ZGODOVINE**) - se naslanja na pojem izziva, ki direktno povzroča napredek:

1. en izziv (kako do hrane) različni odg
 - korintski odg – na njivah jo bomo pridelali
 - atenski odg – jo bomo kupili (se izkazal za najučinkovitejšega)
 - špartanski odg – jo bomo vzeli sosedom (vojna)

2. vloga izziva pri odg (kateri kraj prej naselili)

→ Bizanc – trg. lega

Po Toynbeejevi razvojni shemi se civilizacije delijo v:

- a) **ZAKRNELE** - zaradi poostrenih življenjskih pogojev - ESKIMI, NOMADI, ŠPARTANCI, POLINEZIJC
- b) **NEDONOŠENE (ABORTIVNE)** spričo premočnih izzivov, pa so se zadušili - **MONOFIZITSKA KRŠČANSKA CIVILIZACIJA**, ki jo je zatrla **ISLAMSKA** in **SKANDINAVSKA**-ki je propadla ob pokristjanjevanju.

b) SVETOVNI PRAVNI SISTEMI

Vsaka civilizacija ima svoje značilnosti. Potrebno razlikovati **BIZANTINSKO** od drugih.

- **BIZANTINSKA**

- izhajala iz Rimskega prava
- odpirala pot **OBIČAJNEMU PRAVU**
- islamska naslednica **TURČIJA** v okviru katere se med gorskimi plemeni običajno pravo na novo razcvetelo. Prav tedaj pa je na zahodu absolutni monarh s svojim pozitivnim pravom na široko spodril običajno pravo.

Toynbee imenuje kot zahodno civilizacijo dve glavni različici:

- **ANGLOSAŠKO PRAVO**

- veljava običajev in judikature pri nastajanju prava
- večji pomen laikov in obrtno kvalificiranih pravnikov.
- **COMMON LAW** (obče navadno pravo), česar ne gre enačiti z **OBIČAJNIM KONTINENTALNIM PRAVOM**

- **KONTINENTALNO PRAVO**

- ima intenzivnejšo zvezo z Rimskim pravom
- daje veliko prednost pozitivnemu pravu in hitreje je razvilo poklicno pravo.

Kolonializem prenašal pravna pojmovanja in sisteme.

- **ISLAMSKI**

- še vedno gl. vir prava → božanski vir prava
- pravniki → verski dostojanstveniki

II. PRAVO V NAJSTAREJŠI DOBI IN ANTIKI

A. STOPNJE RAZVOJA PRAVA IN ČAS

Različne skupnosti imajo različne razvojne stopnje prava-malo virov, le ti zapisani le pri visokih civilizacijah (ponavadi le urbariji-seznami dajatev)

B. PREDPRAVO

Glede nato kaj skupnosti povezuje poznamo 2 vrsti družb:

1. povezujejo jih glavarji – **KEFALNE DRUŽBE** (avtoriteta glavarja odloča o sporih, on tudi ukazuje)
2. poteka **SODELOVANJE** na neki bolj prefinjeni metodi kjer ni podrejanja (težnja po harmoniji, po darovanju-ali je to zg. oblika trgovine?)

ubi societa, ibi ius-kjer je družba, tam je pravo (in vsako pravo ima svoj določen namen)

NAMEN PRAVA

1. RED

- povezan z mirom (law and order)
- potreba po varnosti
- sklicevanje na red kot namen prava v Urnammujevem zakoniku, v Iliadi in Odiseji → "Eden bodi le kralj!"
- bahanje za obzidji

2. PRAVIČNOST

- Hamurabijeva pravičnost → drugo leto Hamurabijevega vladanja imenovano leto ko je bila postavljena pravičnost
- Homer vidi drug vidik pravičnosti → "sile surove ne ljubijo večni bogovi" vidijo pa pravičnost

3. UREDITEV OBLASTI

- Gilgameš → "en bodi le kralj" in ta naj bi bil od boga → žezlo ima od boga

4. VARSTVO PRED NOSILCI OBLASTI

- čl. pravice
- Homer → ljudje na zborih sprejemali krivične sodbe, kazni za opozarjanje proti vladarjem
- Klahasova zahteva po varstvu
- Terzitova izkušnja

Kdaj nastane država?

- Marx: država nastane s premoženjskimi razlikami → zato potrebno pravo da te razlike varuje
- Kriteriji državnosti: ozemlje, ljudje, oblast
- Kriteriji za ustanovitev oblasti/institucij: **STALNOST** (delovati morajo stalno)
DOLOČENOST
UREJENOST (pravila za delovanje-pravo)
- Oblast je dejstvo vendar ni vsaka povezana s pravom – oblast brez prava je nasilje

PREPROSTE DEMOKRACIJE

Položaji članov so izenačeni vsi odločajo o skupnih zadevah.

Toynbee govori tudi o demokraciji:

- Herodotov spev o demokraciji → **RAZCVET ATEN** v demokraciji

- Kako ta demokracija deluje? Kontrapunkt delovanja ker tudi v preprosti demokraciji družb. razlike → zbor se deli na: ožji – premožnejši člani **BULE** širši – zbor vseh vojakov **AGORA**

Ko Jonci prosijo Gr za pomoč → v Šparti odg. ne

→ v Atenah odg. da čeprav za njih slabo

Družbeno razlikovanje in oblast – Gilgameš in Homer (vaje 1)

- Oblast bogatih
- Slavo so si vladarji pridobili 1. *z uspešnim nastopom* pred množico (v Perikles – je slava kles)
- 2. *uspehi v bitkah* → fizična moč (Gilgameš v uvodu: "Kako je velik") izhaja iz prve skupnosti kjer bili ogoženi od ogromnih živali, nevede z lovom trenirali za boj (lovec-vojak)

C. PRVE DRŽAVE IN NAJSTAREJŠE CIVILIZACIJE

1. REČNE POTAMSKÉ CIVILIZACIJE

- nastale ob rekah (Egipt, Mezopotamija, Indija...) → rečna božanstva
- poljedelstvo → namakalne naprave
- dvigne kvaliteto življ → presežki omogočajo nastanek trg, obrti → povezava za ureditev kanalov, nasipov

2. NA PLANOTAH

- v tropskem pasu poljedelstvo
- druge povezane s kovinami (Anatolska planota) za vojskovanje

3. SREDOZEMSKÉ

- promet po morju najcenejši → hiter razvoj
- menjava → trg pomembna za razvoj – specializacija in luksuzni izdelki

Poljedelstvo tu že organizirana skupnost poleg njih živinorejci → konfliktnost

- pri Sumerjih: poljedelci mirni a živinorejci/nomadi v vojno zato ti prevzamejo oblast (si to kar ješ)

Prve države le mestna naselja, ki se širijo → cesarstvo/imperij. Nastanejo iz **TEŽNJE PO PREVLADI** nad drugimi – patriarhalna oblika oblasti (čl. narava, druge težnje **OBRAMBA, BOGASTVO**, izpopolnjevanje in večanje **NAMAKALNIH SISTEMOV**). Znotraj cesarstva različne oblike oblasti (osr. oblast kamor dajatve, v vojni moraš prisostovat). **SVEČENIKI** so imeli v teh družbah privilegiran položaj, ker so imeli znanja; jih zamenjali **SVETNI VLADARJI** (**predstavnik lastnikov sužnjev ki štiti predvsem njihove interese** četudi se razglašajo za zaščitnika revnih in slabotnih) in njihovi najvišji uradniki, ki so si prilastili velik del tempeljskega premoženja. Z osvajalnimi vojnami ustvarjeni veliki imperiji so bili praviloma kratkotrajni zaradi slabih povezav in slabe uprave.

Po obliki vladavine so bile države starega vzhoda **DESPOTSKE MONARHIJE**. Vladar despot – prvi med enakimi je gl. božji namestnik podaniki so bili v razmerju do njega brez pravic. Prehod iz **RODOVNO PLEMENSKE V SUŽNJELASTNIŠKO DRUŽBO**. Ko močnega vladarja nadomesti šibkejši, država propade

- težavne in počasne zveze (Perzija imela pošto, vladar pa svoje obveščevalce, ki preprečili upor)
- patriarhalno načelo
- osebnost vladarja

Oblast teh držav ima **TEOKRATSKI ZNAČAJ**. Često je bil namreč vrhovni svečenik tudi posvetni vladar, drugod je bil vladar božji namestnik ali pa božanstvo samo.

Č. NAJSTAREJŠI ZAPISI PRAVA

Najstarejši znani zapisi prava so ohranjeni v **KLINOPISU** - najpogosteje na glinastih ploščicah pa tudi na **STELAH**, to je kamnitih spomenikih. Zaradi pisave govorimo o skupini klinopisnih prav (predvsem iz Mezopotamije).

SUMERCI (JV Mezopotamija)

- začeli z namakanjem polj in nastanek **sužnjelastniških držav** večinoma povezujejo s kopanjem namakalnih sistemov
- **Sumerske države** značaj mestnih držav pri čemer so bila mesta pravzaprav utrjena naselja poljedelcev
- Sprva vodilno vlogo templji največji lastniki zamljišč in sužnjev, sčasoma to vlogo prevzeli **posvetni vladarji**. Znan reformator **Urukagina v Lagašu** si je prizadeval omiliti posledice vse večje socialne diferenciacije in je po lastnih besedah nastopal kot zaščitnik vdov, sirot in revnih. Ta pravna določila iz 24. st. pr. n. št. niso ohranjena.
- Najstarejši delno ohranjen **Urnammujev zakonik** iz 21. st.pr.n.št. **Urnammu** se razglašajo kot zaščitnik revnih ljudi je vendarle vladar sužnjelastniške države saj določa nagrado za tistega, ki privede nazaj pobeglega sužnja. Občutljiv na premoženjske diferenciacije kjer bogatejši hoteli več oblasti. Sodba **Ordal** pri kateri se opravi preizkus s pomočjo reke. Osumljenca so vrgli v vodo, če je preživel je veljal za nedolžnega. Za kazniva dejanja pri telesnih poškodbah zakon predvideva premoženjske kazni. Storilec je dolžan dati določene količine srebra → ni talionskega načela (ni telesnih kazni)
- Zadnji ohranjeni veliki sumerski pravni spomenik je zakonik **LIPIT-IŠTARJA** (določbe o najemu vrta, ladje, živali, o pobeglih sužnjih in rodbinsko pravne določbe)

BABILONSKO PRAVO

- najpomembnejši pravni spomenik v klinopisu - **HAMMURABIJEV ZAKONIK**. Ohranjen je na skoraj 3 metre visoki **dioritni steli** (v Louvru) Ima 282 členov. Vsebuje vsa področja prava - **kompilacijo** vsega znanega prava. Iz civ. pr. razvidno da živahna menjava a razvito gosp. ne pomeni pravičnejših medsebojnih razmerij (določbe, ki urejajo najemno in delovršno pogodbo in tiste, ki govorijo o velikem trgovcu ali kar bankirju **TAMKARU** govore o veliki gospodarski aktivnosti družbe)
- Specifično Babilonska je družbena razslojenost. V družbi so ločili tri pravne sloje:
 - 1.) **POLNOPRAVNE DRŽAVLJANE (AVILUM)**
 - 2.) **MUŠKENE**, katerih položaj ni povsem jasen, vendar je slabši od položaja polnopравnih državljanov
 - 3.) **SUŽNJE** (dve vrsti vojni ujetniki+dolžniki)
- V kazenskem pravu je osnovno načelo **TALION** - storilec utрпи tako kazen, kakršno je bilo njegovo dejanje (oko za oko in zob za zob)
- Rodbinsko pravne določbe kažejo privilegiran položaj moža (ženo kupi in brez ovir zapusti, če le vrne doto) – gl. namen zakonske zveze je nadaljevanje vrste

HEBREJSKO PRAVO

- najstarejše **HEBREJSKO PRAVO** poznamo iz svetega pisma kjer veliko idej iz Mezopotamije
- nenaklonjenost suženjstvu
- vprašanje je, če so te določbe dejansko izvajali saj gre za sakralno besedilo. Vodilno načelo je **TALION**

PRAVO STARE INDIJSKE DRUŽBE

- vir prava **VEDE** (veda, znanje), toda več o pravu izvemo iz **DHARMAŠASTER** še v **VERZIH**
- med dharmasastriami je najpomembnejši **MANUJEV ZAKONIK** vsebuje **OBİČAJNO PRAVO** (nasvet kralju na kakšnem kraju naj se naseli)

- Indijec živel po pravu svoje **KASTE**, to so po rojstvu opredeljene družbene skupine iz katere je bilo praktično nemogoče prestopiti v višjo. Tako ureditev indijske družbe je poleg **VEDE** s svojo avtoriteto sankcioniral tudi **MANUJEV ZAKONIK**. Vpliv do danes. Zakonik določa štiri širše družbene skupine **VARNE** (varna sprva pomeni barvo):

- 1.) **SVEČENIKI IN UČITELJI - BRAHMANI**
- 2.) **VLADARJI IN VOJAKI - KŠATRIJE**
- 3.) **POLJEDELCI, TRGOVCI, OBRTRNIKI - VAIŠJE**
- 4.) **SLUŽABNIKI - ŠUDRE**

Ali je zapisano pravo najstarejše?

Ali je ime zakonik sploh upravičeno? Določbe namreč niso abstraktne, temveč prej za rešitev konkretnih problemov (v pomoč ko rešuje podoben primer). **HAMMURABIJEV ZAKONIK** ne vsebuje in sploh ne obravnava umora, kaže, da je verjetno *običajno pravo* imelo še polno veljavo.

D. POLIS

Beseda polis je imela več pomenov – *mesto*, v skladu s težnjo po samostojnosti in samozadostnosti je dobila beseda tudi *pomen države*. POLIS tudi kulturni pomen, saj beremo pri **PAUSANIJU**, da ni mogoče imenovati mesto naselje, ki nima gledališča, telovadnice in kopališča.

Grkom je **POLIS** pomenil državo, ki je velika kot mesto s svojim ozemljem. Platon in Aristotel - večja država slaba in so celo skušali izračunati število družin v idealni mestni državi. Grkom ni bila tuja želja po nadvladi nad drugimi mesti.

Težnja grških mest po samostojnosti na primeru grških kolonij sprva možnost preživetja povečanega prebivalstva, v kratkem so se take kolonije politično osamosvojile.

Posledica želje grških mest po neodvisnosti je bila, da je bila Grčija kulturno enotna, politično pa ne. V organizaciji oblasti v grških polisih ločimo 2 tipa:

a) **ARISTOKRATSKEGA - ŠPARTA**

b) **DEMOKRATSKEGA - ATENE**

Obe mesti šli od rodovno - plemenske ureditve v valovanju od tiranije, oligarhije do demokracije ali aristokracije.

ATENSKA DEMOKRACIJA

- Vse službe odprte vsem državljanom
- O skupnih zadevah odločajo na zborih (najvišjo oblast v državi **EKLESIA** - polnoletni svobodni meščani)
- Politično delovanje pravica vseh je zaželeno-vse manj ljudi prihaja uvedli **DNEVNICE** – plačilo
- Odločilna vloga: izvršna oblast ožji organ **BULE** in upokojeni člani najvišjih organov **AEROPAG**
- Sodno oblast je imela **HELIEA** - žrebali sodne zbere **DIKASTERIA** za konkretne zadeve, tudi tu dnevnic
- Problemi:
 - a) **pasivnost ljudi**, ki so imeli pravico izvrševati oblast (raje so opravljali privatne posle)
 - b) **OSTRAKIZEM** -- državljani so vsako leto s tajnim glasovanjem na črepinjah lahko z večino glasov dosegli izgon posameznika o katerem so mislili, da si je pridobil preveč moči.
- človek postane **ZOON POLITIKON** (državljan), se pravi bitje, ki se ukvarja z odločanjem o skupnih zadevah → pot k osvoboditvi človeka

ŠPARTANSKA ARISTOKRACIJA

- najvišjo oblast 5 **EFOROV** odločali o zunanjih in notranjih zadevah
- eforom ob strani **GERUZIJA**-senat
- pravico govora v skupščini le najvišji predstavniki oblasti

GORTINE

- edini v celoti ohranjen zapis grškega prava
- primer stopnje v razvoju od agrarne skupnosti v mestno-družbeno razlikovanje
- določbe o **APETAIRIH** - svobodnih ljudeh, ki so šli za manj vredne, ker niso pripadali HETAIRIJI, skupnosti vojakov, ki so imeli svoje premoženje. Premoženske pravice so vidne v institutu **BLAGARICE** - edine dedinje, ki se mora poročiti, ko ostane sama, z najbližjim sorodnikom.

Grška politična in pravna misel

- Država služi najmočnejšim in je njim v korist
- Solon: vidi da so premoženjska nesoglasja moteča (zmanjšal dolgove ljudem ki so zapadli v suženjstvo)
: na miselnost Gr naj bi vplivala Iliada → Solon naj bi posegal/interpoliral vanjo ker hotel dokazat da eno območje pripadalo Atenam
- Sokrat in Platon pravita da je v državi pravičnost
- Aristotel: nj. misel se giblje okoli zmernosti → zlata sredina
: ukvarja se z pravičnostjo in sorazmerjem v državi → take misli obvladujejo politiko
: nj. terminologijo državne ureditve uporabljamo še danes ↓

Vedeti moramo, da niso vsi pojmi, ki imajo grška imena tudi starogrškega izvora. Za izhodišče vzemimo Aristotelovo klasifikacijo državnih ureditev. Merilo je koliko ljudi sodeluje pri odločanju.

ANARHIJA - ne vlada nihče

MONARHIJA - oblast enega

AVTOKRACIJA - isti pomen kot monarhija, sestavljena iz drugih besed

ARISTOKRACIJA - je oblast najboljših

PLUTOKRACIJA - oblast bogatih → Aristotelj goji prezir

OLIGARHIJA - drugi naziv za plutokracijo, ker je malo bogatih → nezaupanje

DEMOKRACIJA - oblast izvršujejo vsi člani družbe → slaba oblast nevednih

PATRIARHAT - v družbi najpomembnejše gospodarske funkcije opravlja moški

MATRIARHAT - v družbi opravljajo najpomembnejše funkcije ženske

AVTONOMIJA - v družbi urejajo medsebojna razmerja člani te družbe sami, težnja po samostojnosti, neodvisnosti

HEGEMONIJA - vsiljevanje svoje volje drugim

III. PLEMENSKA DRUŽBA IN NASTANEK PRVIH DRŽAV

A. ZAOSTAJANJE EVROPE V POZNI ANTIKI IN ZGODNJEM SREDNJEM VEKU

Po propadu rimskega cesarstva pride do zaostajanja Evrope. Začne se selitev narodov. V EU pojav az. ljudstev ki potisnejo vsa plemena proti Z EU.

Slovani so ob svojem postopnem razseljevanju iz Zakrpatja (6.st.) napadali bizantinsko ozemlje, ki nudilo veliko vojnega plena. Plemena so se zaradi vojskovanja združevala v plemenske zveze, v organizacijskem pogledu pa so prešli v vojaško demokracijo (starešine so imele večji delež plena). Slovani se naseljevali tudi v Alpah. Slovani se prej imenujejo Veneti.

B. STAROSLOVANSKA ORGANIZACIJSKA STRUKTURA

V staroslovenski dobi ne moremo govoriti o pravu v smislu razvitih razrednih družb, temveč so to običaji po katerih so urejali medsebojna razmerja. Staro slovansko pravo skušamo spoznati po petih **virih**:

1. PISANI VIRI

• **BIZANTINSKI AVTORJI**

- **Prokopios** (iz Justinijanovih časov) govori o demokratičnem načinu življenja pri Slovanih, ki opravljajo vse javne zadeve skupno, torej nimajo enega moža za vladarja.
- Drugi, po imenu neznani pisec iz 7.st. (**Pseudo-Marikios**) daje Bizantinskim vojakom navodila kako naj se bore proti Slovanom in pri tem opisuje lastnosti plemen. Govori o njihovi svobodoljubnosti in anarhični nesložnosti, ki vlada med njihovimi kralji; da si z ujetniki ne znajo pomagati in jih ne drže dolgo pri sebi; da menjavajo selišča in da imajo v vojski pešce, ki niso pripravni za boj na odprtem polju.

2. MATERIALNI VIRI IN ARHEOLOGIJA

- posredno govorijo o družbi starih Slovanov
- najdbe v grobiščih in sledovi selišč dajejo slutiti kolektivno gospodarjenje in skromno družbeno diferenciacijo
- najdena orodja pa skromno produktivnost agrarnega gospodarstva.

3. JEZIKOVNI VIRI

- najpomembnejši
- Če se pri različnih plemenih uporabljajo enaki izvori, lahko sklepamo, da je bil skupen izvor že v pradavnini
- **RALO** - staroslovanska družba temeljila na poljedelstvu.
- **PRAVO, PRAVNA PRAVICA** izhaja iz skupnega izvora "tisto kar je prav"
- Mnogo takih besed

- **last, svoj, sopstven** - pojmi, ki označujejo lastnino
- **rob** - suženj (kaže da poznali suženjstvo)
- **rod in pleme** - sta se ohranila pri mnogih slovanskih jezikih
- osebe na čelu se pogosto imenujejo **starešine**
- **veča** - zbor ali skupščina (sklepati o skupnih zadevah in sporih) tu **sod** - sodba
- **knez** - izraz je prišel iz Gotske soseščine in pomeni višjega plemenskega poglavarja.
- **vojvoda** - oseba ki načelu
- **kralj** po Karlu Velikem

4. PRAVNI SPOMENIKI

- a) **pisano pravo** → lex barbarorum - vulgarizirano rimsko pravo
→ odstotnost pri Slovanih le Ruska pravda
- b) **pravne starosvetnosti** (predmeti ki povezani s pravom) → lipa, rovaši (palica kamor vrezovali črtice za merjenje količin, tudi volilo)

5. PRAVNI OBIČAJI

- Razvoj ob pomembnih dogodkih (npr. ob kupoprodajni pogodbi)

Metode

1. analiza virov
2. arheološke metode
3. jezikoslovne metode
4. primerjalnopravne metode → z njim ne primerjamo le izrazov, marveč tudi običaje, pravila, organizacijske oblike in podobne pravne pojave pri različnih narodih. Lahko zmore:

- isti koren v besedi na različnih krajih je pravgotovo zveza - **vpliv**
- ista uporaba (npr. menjalna pogodba) je enaka potreba- **samostojnost**

5. etnološke metode → **etnologija** (veda o nastanku in razmerju etničnih skupnosti) se je ukvarjala s kulturami ljudstev brez pisav. **Antropologija** znanost o razvoju človeka. Prispevek k spoznanju nekdanje plemenske družbe v Evropi.

C. DRUŽBENE DELITVE DELA

Delitev na poljedelce in živinorejce, kasneje na (ne)agrarne dejavnosti. Pri Sumerjih nasprotja me polj in živ ker živ ob sušnih obdobjih k reki kjer naredili škodo. V bibliji Kajsi je polj, Abel živ.

Slovani so se preseljevali kot poljedelci. Stik z živinorejskim prebivalstvom in sicer s staroselci - **VLAHI** in nomadi **PROTOBOLGARI** in **AVARI (ali Obri)**.

VLAHI ali LAHI

- potomci staroselcev poromanjenih ILIROV, KELTOV oz. rimskih priseljencev
- ukvarjali so se s **POLNOMADSKO** živinorejo (imeli zimsko in poletno naselje)
- na bivšem YU ozemlju se zgodaj poslovanili
- V Južnih Kpatih so kot Romuni
- Neposlovanjeni so ostali Albanci in Grki
- v Sloveniji so živeli, o čemer pričajo krajevna imena (Laško)
- niso zagospodarili Slovanom, nasprotno, prišli so celo v odvisnost (v Konverziji naj bi bili podrejeni kristjanom)
- imajo poseben pravi položaj se selili do 20 st.
- ko so se umikali iz turškega ozemlja, so se zlasti v 16.st. skupaj s Srbi kot **USKOKI** naselili v Sloveniji in Južni soseščini (**VOJNA KRAJINA**-posledice ob razpadu YU).

NOMADSKA PLEMENA

- Prihajala so iz Kavkaških krajev, srednje azijskih step
- zlasti turkotatarski **Protobolgari in Avari**
- menjali bivališče in pašnike, redili konje in ovce, se vojskovali kot konjeniki, kar jim je omogočalo donosne plenilne pohode in tudi ozemeljsko ekspanzijo

- imeli trdno vojaško hierarhijo in občasno so se združevali v plemenske zveze. V take zveze so vključevali tudi Slovane, ki so se skupaj z Avari ali pa tudi z umikom pred njimi razširjali proti zahodu (čeprav Slovani pehota to še ne pomeni da so bili podrejeni)
- panonski Avari so se po izgubi s Franki in Slovenci poslovanili
- Avari tako izginili, Bolgari se ohranili

TEORIJE NASILJA NA SLOVANE

- Gumplowiczovo socialdarwinistično teorija o boju ras na pravkar opisana Avarsko - Slovanska razmerja, kar je močno vplivalo na pesimistične predstave o starejši slovenski zgodovini.

V staroslovanski družbi pojav

- ŽUPANOV kot funkcija voditelja
- KOSEZI imeli boljši položaj, sodlujejo pri ustoličenju, spremstvo knezov (ko Ljudevit Posavski ne več ta ima svoje), več so ker imeli več premoženja → slabi gospodarji → propad

Č. CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM (SPREOBRNITEV BAVARCEV IN KARANTANCEV-KONVERZIJA)

Pod vodstvom **kralja SAMA**, ki je bil Frankovskega rodu, so Slovani v drugi četrtini 7.st. živeli v samostojni plemenski zvezi, ki pa je po Samovi smrti razpadla. Stalnejša naselitev, intenzivnejša obdelava zemlje, stik s staroselci in zgled razvitejših sosedov so privedli do pojavov zasebne lastnine in do krepitve oblasti posameznih knezov. V takih razmerah so si **KARANTANSKI Slovenci** - Slovani v prehodu iz 7. v 8. st. ustvarili svojo kneževino, ki jo opredeljujemo kot prehodno obliko od vojaške demokracije v fevdalno družbo, torej kot **BARBARSKO DRUŽBO**.

Najpomembnejši vir za Karantanijo - prvo slovansko državo. **Salzburški škofje** dali zbrati dokaze da so bili prvi pokristjanjevalci v VZ Panoniji in Moravski. Ogrožala sta jih Metod in Konstantin. **Širjenje krščanstva** je bilo povezano z uvajanjem novega, naprednejšega družbenega reda (korak naprej od rodovno-plemenske družbe). V Moravski so širili vero frankovski misijonarji → to jim ni prijetno. Vedo da se širjenju vere ne smejo upirat zato raje prosili za misijonarje iz Bizanca. Tako prideta **Konstantin in Metod** ki sta znala slovensko. Pride do tožbe v Rimu ker širila **vero v slovanskem jeziku**. V Konverziji pravijo da sta širila vero filozofsko, zvijsko (**Konverzija proti njima**). Šlo je za **cerkveno oblast** kdo jo bo imel sedaj: pravica postavljati cerkveno oblast in pravica pobiranja cerkvenih dajatev. Nastane **Bela knjiga salzburških škofov** (spisi, kadar želi nekdo pred svetovno javnostjo argumentirati sporno vprašanje) → **konverzija** (spis je ohranjen v šestih prepisih iz 11-14 st.)

Konverzija je prvi dokaz da je šlo tukaj za **državo**. Uvedlo se je ime GENTILNA KNEŽEVINA (rodovna) ker rodovna vez še ni bila odpravljena. Ima pa elemente države:

- **Povezovanje ljudi**
- Vzpostavitev oblasti na nekem ozemlju
- **Oblast urejena z nekimi pravili**
- **Dednost knežje časti** (ko jim je knez umrl so prosili Franke naj jim iz talstva vrnejo knežje naslednike)
- **Ustoličevanje** (Posebnost ustoličenja je v tem, da kosez prenaša oblast na vojvodo. S tem je ustoličenje prišlo v teorijo o državi in kasneje postalo eden izmed dokazov, da monarh izvaja oblast iz tega, da mu jo je podelilo ljudstvo (kontraktualna teorija). Vojvoda izkaže svojo oblast, se ohrani do 15 st)

Konverzija govori o Karantaniji kot o **pravno-politični tvorbi** - od začetka samostojni nato pod Bavarci in Franki. Do 820 obsežno avtonomijo → imeli svoje kneze. Ko se **Ljudevit Posavski** upre in združi vse Slovane na balkanu ga porazijo → kazen knezi od drugod (Franki, Bavarci)

DRUŽBENO RAZLIKOVANJE

- premoženjsko razslojevanje → privilegirani imajo več premoženja
- zgodba o duhovniku **INGU** → sprva so mislili da je knez kasneje se izkazalo da je duhovnik. Ingo je ponižal nekristjane v primerjavi s kristjani. Na gostijo povabil nekristjane-imenitne ljudi in jih postregel slabo in pa kristjane-dekle, hlapce in jih lepo postregel. Nekristjane tako primerja s psi. Zgodba dokaz da so poznali nesvobodno delovno silo - Ingo je bogat in ima dvor, povabi hlapce in dekline in imenitneže.
- **Družba je bila strukturirana:**

Vladar:	KNEZ		!
Privilegirane plasti:	KNEŽJA RODBINA	KOSEZI (konjenica)	
Svobodnjaki			ŽUPANI člani župe
Odvisni ljudje	NESVOBODNJAKI NA DVORIH		

Velika večina svobodnih, ki živijo v župah je kristjanov. S tem je nakazana organizacijska struktura nižjih enot pri Slovencih pred uvedbo zemljiških gospodstev. **ŽUPA** (glej še str. 45 zgoraj) je bila sestavljena iz več **DEKANIJ**. Na čelu župe je župan, aktor pa morda starešina dekanije - zaselka. Iz listine je tudi razvidno kako so svobodne člane župe podredili zemljiškemu gospodstvu z daritvijo. Z daritvijo so njihove javne dajatve in kolektivno zemljišče prešli v zasebno last, s tem pa jih je pravica novega lastnika spravila v fevdalno odvisnost. Člani žup so bili županom podrejeni v patriarhalnem smislu. Pri Slovencih je kasneje župa postala skupnost podložnih kmetov.

Pri preučevanju ustoličenja koroških vojvod so zgodovinarji ugotovili, da so pri tem imeli poglavitno vlogo **KOSEZI** - privilegirana vojaška plast staroslovenskega izvora, ki je živela izven župe in je bila podrejena neposredno knezu. Nastali so morda iz knežjega oboroženega spremstva. Živeli so v družinskih skupnostih na večjih agrarnih obratih - **DVORIH**. Ob uvajanju fevdalizma so kosezi ohranili svoj svobodni status ali pa celo prešli med plemstvo. Nekateri pa so si svoje prostolastne dvore v dednem nasledstvu delili in nazadnje združili. Kosez je nazadnje veljal le še za svobodnega kmeta.

Staroslovenska družba je poznala tudi **NESVOBODNJAKE**, ki so izvirali največ iz vojnih ujetnikov. Zaposleni so bili na knežjih dvorih, koseških dvorih, tu pa tam tudi v župah.

VELIKA DRUŽINA ALI ZADRUGA - zgodovinska pravna šola jo je imela za tipično slovansko institucijo. Je gospodarska in gospodinjna skupnost med seboj sorodnih oseb, ki je lastnik zemlje, živine in orodij. Starešina zadruge torej ni sam nosilec lastninskih pravic kot npr. PATER FAMILIAS, ali kak slovenski **GRUNTAR**. V novem veku so bile zadruge razširjene predvsem tam, kjer je bilo treba vzdrževati mejne straže, vsaka družina pa je vzdrževala vsaj po enega vojaka. Je **razvojna stopnja** do družine starši-otroci.

IV. GENEZA FEVDALNE DRUŽBE IN PRAVA

Fevdalizem je imel v Evropi dva prednika:

1. POZNOANTIČNO družbo in pravo v okrilju **RIMSKEGA IMPERIJA** in

2. PLEMENSKO družbo ljudstev ob mejah tega imperija.

A. POZNOANTIČNI TRENDI RAZVOJA

Politična in ekonomska oslabitev poznoantične države - ena izmed teorij njenega razpada je da se izgubil pomen države kot RES PUBLICA. Po končni delitvi Rimskega imperija (l. 395) na V in Z meja v skoraj ravni liniji Boka Kotorska - Osijek - Donava. Nosilec pravne kontinuitete Rimskega prava je postal V del. Začetek srednjega veka. Na tleh propadlega Z Rimskega imperija kontinuiteta Rimskega prava slabši. Najboljša tam kjer v Z Evropi še danes govorijo romanske jezike. Plemenske družbe, ki so prihajale v stik z Rimskim imperijem se pospešeno razvile v zadnjo stopnjo rodovno plemenske družbe, to je vojaška demokracija (pospešek-Toynbeejev izziv)

SUŽNJI (vse bolj svobodni)

- Dajejo rimskemu cesarstvu moč → uničijo malega kmeta
- Ko rim oslabi se nj. položaj spremeni: (samo še novorojeni sužnji ki jih treba vzdrževati) postali vse dražji, hočejo več pekulija
- Ker bili prisiljeni s silo brez odnosa do stvari → slabo gosp
- Jim prepuščajo gosp. iniciativo (**razdelili latifundije** na manjše dele → coloni, mansi)

SVOBODNI (vse bolj omejeni)

- Se delijo na kmete in obrtnike
- Kmete izpodrinejo sužnji → gredo v Rim kjer javna podpora (zaposljevali z igrami) se **sproletarizirali**
- Kasneje kmetje ne smejo zapustiti zemlje (fevdalna sled)
- Vežanost kmeta na zemljo okrepi vaško skupnost (davčna obveznost se prenese na vaško skupnost)
- Otroci obrtnikov ne smejo v drug posel kot nj starši

PATROCINIJ

- Nastane ko se država privatizira
- Veliki posamezniki dobijo oblast nad majhnimi ljudmi
- Povezano z davčnim sestemom (davke ne dobi državni organ ampak **davčni zakupniki** → poberejo več kot bi smeli)
- Mali kmetje v varstvo k bogatašem → **BENEFICIJ** (kmetje jim dajo zemljo a jo lahko še vedno obdelujejo) tako svobodni ljudje postanejo odvisni

B. TRENDI RAZVOJA LJUDSTEV NA RODOVNOPLEMENSKI STOPNJI

Značilna vojaška demokracija. Povečujoče se razlike pomenijo spremembe:

- Razmerja do zemlje niso fiksna - se lahko na novo razdelijo
- Zemlja prehaja v zasebno last

Rodovno-plemenska družba

- prehaja v **državo** - pomemno vlogo **krščanstvo** (v Rimu nihajoče razmerje do krščanstva → enkrat jih preganjajo drugič ne. V 4 st opazijo veseljnost krščanstva - vzeli ga za povezovalni element rimske države ko je ta propadala. Ob propadu ko so odpovedale javne institucije so škofje ostali kot voditelji pokrajini)
- ima dvore s sužnji (nj položaj se izboljša)
- svobodni dolžni hodit v vojsko - vojaška obveznost breme, prehajati so začeli v nesvobodni sloj

Ljudstva ob meji z Rimom so vpadala tja plenit - vir diferenciacije

- potrebna **povezava** ker bili v manjšini
- pojavi se **NOVO PLEMSTVO** → uradniki (na njih se vladar zanesel) bili mali ljudje - ministri
- pojav **COMES STABULI** - grof najbolj imeniten poveljnik vojske

C. KONTINUITETA RIMSKEGA PRAVA

A) NA VZHODU

- o Bizantinska država je ohranila in razvila centralizirani uradniški sistem
- o načelo pravnega pozitivizma
- o zakonodajna dela in zbirke v grščini
 - **EKLOGA** (okrog l 726) - za prakso sestavljen in novim razmeram prilagojen izvleček Justinijanove kodifikacije
 - **BAZILIKE** (1.900) - v 60 knjigah modernizirana Justinijanova kodifikacija v grščini

B) NA ZAHODU

- o kralji nekaterih novodoseljenih ljudstev za svoje države dali zapisovati Rimsko pravo
- o veljalo osebno načelo (če si Rimljan, velja zate Rimsko pravo tudi v tujini)
- o l. 500 nastali uradni zapisi Rimskega prava imenovani **LEGES ROMANES** mnogo preprostejši, se označuje kot **vulgarizacija Rimskega prava** (poenostavljeno, nepravniško uporabljane Rimskega prava). Celota pravnih pravil v tem obdobju se označuje kot **VULGARNO RIMSKO PRAVO**

V krajih slovanske naselitve Rimska tradicija omajana. Ljudstva, ki so se tod pomikala pred Slovani so bila praviloma že pokristjanjena.

Ko so okoli l. 600 prišli Slovani se je zamenjal precejšen del prebivalstva in so propadle zveze teh krajev z Rimsko civilizacijo. Le obmorska mesta so ohranila škofijske sedeže. Kontinuiteta Rimskega prava posredna, prebivalstvo prevzelo nekatere produkcijske načine in z njimi vred kakšen pravni običaj. Rimsko pravo prišlo na slovensko pozneje po posredovanju raznih srednjeveških prav, zlasti **KANONKEGA (cerkvenega) IN S PRAKTIČNO RECEPCIJO** ob koncu srednjega veka.

Svet se počasi fevdalizirano kar naj bi bilo boljše saj ni suženjstva a vednar **sužnji ostanejo** le manj jih je.

Č. PLEMENSKA PRAVA IN "SLOVENSKO" PRAVO

Pravo in družba germanskih plemen sta se razvijala lahko hitreje kolikor prej je prišlo posamezno pleme v stik z Rimskim imperijem. Organizacija v barbarske države. Čim bolj je bilo ozemlje plemensko mešano, večja je bila potreba po pravnih zapisih. Nastajale so na eni strani **LEGES ROMANES**, na drugi strani pa zapisi germanskih plemenskih prav **LEGES BARBARORUM**: zapisi običajnega plemenskega prava (humanisti ta naziv uporabljajo za vulgarnizirano rim pravo)

Pri Slovencih v zgodnji dobi ne moremo trditi o vplivu germanskih prav, čeprav se je čez današnje slovenske kraje že pred prihodom Slovanov pomikala cela vrsta germanskih plemen. Občutneje se je vpliv nekaterih germanskih prav (od zunaj) uveljavil že v času po naselitvi Slovencev in to z **Langobarske, Bavarske in Frankovske plati**.

a) LANGOBARDSKO PRAVO

- prek Slo v Padsko nižino → Lombardijo
- zapisano l. 643 po nalogu kralja Rotarja. Zapis znan pod imenom **EDICTUM ROTHARI** postal predmet pravniške obdelave na Pavijski pravni šoli s posebno metodo razlage z obrobni pripombami - **GLOSIRANJE** (prenesli na druge šole in jo uporabljali pri obdelavi zapisov Rimskega prava)
- **libri feudorum** - ne gre za fevdno pravo langobardskega plemena, temveč za zapis, ki je dobil ime po Lombardiji
- Langobardi ne pustijo v Italijo Slované → konflikt (nastanek izraza **ARENKO** kot zborovanje)

b) BAVARSKO PRAVO

- plemensko pravo je bilo kot **LEX BAIUVARIORUM**
- Slovenci priznali njihovo nadoblast
- Pripadnost Bavarskemu plemenskemu pravu so pri pogodbenih pričah pokazali s tem, da so jih pri pravnem dejanju potegnili za ušesa v podkrepitev spomina (bavarske priče-za ušesa potegnjene in slo priče)
- Bavarci so se kot zemljiški gospodje in kmetje pomešali med Slovensko prebivalstvo. Med fevdalnimi gospodi najbolj številni.

c) FRANKOVSKO PRAVO

- največji pomen na Slovenskem (ne plemenskega ampak D prava)
- Plemensko pravo **SALSKIH FRANKOV** kot **LEX SALICA**
- Pravo **RIPUARSKIH FRANKOV** je ohranjeno kot **LEX RIPUARIA** (po Ripuarskem pravu so živeli **KAROLINGI** - vladarji iz rodu Karla Velikega)
- Vpliv teh dveh zapisov na Slovenskem ni zaznaven
- Drugače je s predpisi, ki so jih izdajali kralji - **KAPITULARJI** → urejali upravne zadeve in so veljali za vso frankovsko državo, vpliv na upravno in cerkveno organizacijo na Slovenskem, zlasti pa na organizacijo zemljiških gospodstev
- **CAPITULARE DE VILLIS** - urejal upravljanje kraljevih domen

Združeni Bavarsko-Frankovski vplivi na Slovenskem so:

- pospešili prehod na razvitejšo agrarne pridelave
- pripomogli k uvedbi ustreznih organizacijskih oblik zlasti hubnega sistema v okviru zemljiških gospodstev
- ob ohranitvi tradicij slovenske kneževine vodili do nastanka krajin (mejnih grofij).

To pa ne pomeni popolnega prenosa frankovskega prava na Slovensko, saj so nove institucije vsajali v domače podlage.

VAŠKA SKUPNOST

- Izhaja iz teorije o svobodni marki - marka je v tej zvezi celotni vaški svet, pa tudi vaška skupnost kot gospodar tega sveta (markovna tovarišija)
- del marke, ki so ga skupno uživali kot pašnike in gozdove označujejo kot **ALMENDO** v slovenščini gmajna
- Načeloval jim je grof, po slovensko krajinski knez.
- Zraste jim vloga ko državna org. v Rimu propade → v fevdalizmu ostanejo mnoge lastnosti plemenske družbe → skupno odločanje ljudstva

V. FEVDALIZEM KOT SISTEM ZAJMOV IN ZEMLJIŠKIH GOSPOSTEV

Fevdalizem je družbena ureditev. Bistvo fevdalizma je razmerje med zemljiškimi gospodi in od njih odvisnih neposrednih agrarnih pridelovalcev/poljedelcev - korak nazaj ker prej menjava (sedaj le za najvažnejše stvari-sol) in delitev dela (skromna soseska pomoč). Značilno po tem, da je neposrednim pridelovalcem omejena prostost gibanja.

A. GOSPODARSKI TEMELJ FEVDALNEGA SISTEMA

Odločilne selitve ljudstev. Pojav Arabske države - prekine stik z Z → konec menjave prevlada naturalno gospodarstvo in avtarkija. Pravne institucije fevdalizma nosijo pečat agrarnega, avtarkičnega gospodarstva še dolgo po tem, ko je menjava oživela in ko so se razvile neagrarne gospodarske panoge. S tem so pravne institucije zlasti od 13.st. naprej prihajale v nasprotje z dejanskim razvojem gospodarstva.

B. PREMOŽENJSKA RAZMERJA

ALOD

- oblika lastnine fevdalcev od katere lastnik navzgor ni bil dolžan dajati, navzdol pa so bile možne najrazličnejše oblike podelitve

FEVD (glej knjigo str. 49 za razmerje med fevdnih in fevdalnih)

- ni tipično razmerje fevdalne dobe je ideološka razlaga tega obdobja - simbol za staro ureditev
- ena izmed oblik svobodnega zajma
- poleg premoženjskega razmerja zajma (bonificija) vsebuje fevd še svobodno osebno razmerje **VAZALSTVO** - dolžnost zaščite s strani fevdnega gospoda in zvestobe s strani vazala (vojska-privilegiran sloj) Prvi podelitelj je **SUVEREN** (vrhovni fevdni gospod) nad prvim prejemnikom
- hierarhična fevdna lestvica - če je vazal oddal fevd naprej, je postal fevdni gospod drugega vazala

ZAJEM

- označba za podelitev zemlje drugemu pri kateri si podelitelj pridrži določene lastninske pravice
- razmerje med strankama v katerem gospod prepusti neko zemljišče ali donose tega zemljišča stranki od katere pa za to zahteva plačilo v obliki fevdalne rente ali da opravlja neko službo
- Poznamo celo vrsto ZAJMOV:
 - po trajanju(min 1 leto) → kratkoročni
 - **dedni** (na več generacij)

- po (ne)svobodi → če vezan na nesvobodno zemljo izgubiš osebno svobodo
 - prevladujoče nesvobodno to je **enostranski zajem** ko odločilna vloga enega človeka pri sklepanju zajma
- prejemniki zajmov imeli gosp pravice tudi na nerazdeljenem svetu (gozd, pašniki)-> glej knjigo str. 49 zgoraj
- ustreza zakupu s tem da zakup le svobodno razmerje (lahko pa tudi izven okvira zemljiških gospodstev)
- na večini zajmov živi družina, ki daje gospodu dajatve - največkrat v naravi. Desetina je spočetka le ena sama cerkvena dajatev. V resnici jih je več:
 - **naturalna renta** (evidenca v urbarijih)
 - **delavna renta** → tlaka
 - **denarna renta** (šele ko se denarno gosp obnovi)

Komponente lastninske pravice

Izključnost varuje → koristi od predmeta lastnine

→ pravico do **razpolaganja** (ius utendi et abutendi)

Teorija deljene lastnine

- o lastniki ne nosijo vseh lastninskih funkcij
- o sama lastnina ni tako pomembna kot nj **donosi** (fevdalizem)
- o ACCURSIUS napisal **GLOSA ORDINARIA** kjer ločil 3 elemente lastnine:
 - **dominium eminens** - vladarjeva lastninska pravica (redko)
 - **dominium directum** - lastnina gospodarjev
 - **dominium utile** - lastnina obdelovalca (samo za dedne zajme)

C. ZEMLJIŠKO GOSPOSTVO

Je sistem oblasti ki bistveno za fevdalizem. Ljudje z zemljo imajo javno oblast nad tistimi, ki zemljo obdelujejo.

Zemljiško ker tesno povezano z zemljo:

FEVDALNI AGRARNI OBRATI

- o **Dvor** je bila nepremičnina, ki jo je zemljiško gospodstvo upravljalo samo, jo obdelovalo z nesvobodno delovno silo, od nje dobivalo vse donose in vzdrževalo delovno silo. Gospodarjenje na dvoru je **pridvorno gospodarstvo**
- o poseben tip kmetije imenovane **HUBA (grunt)**. To je bila kmetija odmerjena za povprečno malo družino glede na običajno storilnost, potrebe njenih članov in obveznosti do rente. Velikostni razločki so bili v tem ali so od kmetije sprva pričakovali več delovne rente (tlake na dvoru - manjša huba) ali pa več dajatev (večja huba). V prvem primeru je bila huba manjša, v drugem večja. Huba ni bila samo gospodarsko obdelovalna, temveč tudi dajatvena in pozneje davčna enota. Breme so odmerjali od hube in ne od posameznih parcel, ki so jo sestavljale. Huba je bila praviloma nedeljiva. Ločitev hub od zemljiškega gospodstva (ob zemljiški odvezi) je olajšala delitve kmetij in odcepitev posameznih zemljišč od njih.
- o Zemlja, ki je v srednjem veku pripadala kmetijam je pozneje veljala za **RUSTIKALNO (kmečko) zemljo**. Šlo je za obdelovalni svet in za udeležbo na neobdelanem (paša, gozdna pravica).

NEOBDELANI SVET (gozdovi, pašniki, vodovje) je pripadal teritorialnim zemljiškim gospodstvom kot njihova teritorialna lastnina. V fevdalni dobi so te površine temelj za razvoj pravnih teritorijev.

GOSPOSTVO

- o Gospodje imajo nad obdelovalci patrimonialno oblast (gospod prevzel javno oblast-spezifika v fevd.)
- o Povezava z omejitvami svobode:
 - nesvobodni kmetje ne smejo zapustiti zemlje
 - omejena ženitna svoboda (poroke kmetov pod različnimi gospodi)
 - omejitev izbire poklica

RENTE IZ DRUGIH PRAVNIH NASLOVOV

- o **tlaka** se včasih spremenila v premoženjsko dajatev (premoženjske posledice omejene svobode)
 - Odmerjena tlaka** - stalno določena od ene kmetije v delovnih dnevih
 - Neodmerjena tlaka** - prepuščena gospodovi samovolji.
- o dajatve za javne oblasti (premoženjske posledice patrimonizacije)
 - **odvetsčina** (redne dajatve gospodu, ki naj bi pred sodišči zastopal obvezanca)
 - **pojezda** (ko gospod hodil iz kraja v kraj upravičen do **dnevnice**-potni stroški)
- o **desetina** je oddaja dela pridelkov, ki je bila prvotno namenjene vzdrževanju cerkvenih organov. Desetine so bremenile pridelke žitaric (kar se s plugom orje in s srpom žanje) in malo živino (prašiče, jagnjeta).

Č. PATRIMONIZACIJA IN PARTIKULARIZEM

PATRIMONIALIZACIJA

- ko zemljiški gospod izvaja javno oblast (gosp nad zemljo posledično tudi nad ljudmi)
- Patrimonialno oblast so zemljiški gospodje običajno imeli za lastne podložnike in za manj pomembne civilne in kazenske zadeve
- S tem se je v fevdalizmu zabrisovalo ločevanje med javnim in zasebnim pravom
- Ne pomeni pa to, da je država prenehala in se razkrojila v zasebni lastnini, kar je učila **PATRIMONIALNA teorija**, temveč le, da so posamezni fevdalci opravljali veliko opravil, ki so jih sicer vladarji in njihovi organi.
- Dajatve sedaj ne več državi
- Proizvajalci tako org da samozadostni → patrimonialni gospodi postali neodvisni
- Kdor ima javno oblast ustvarja pravo

PARTIKULARIZEM

- država razpadla na več prav -> glej knjigo str. 54 katero pravo prebija katerega
- katero pravo sedaj velja?
- Katero pravo izmed vseh možnih (osebno načelo plemenskih prav) se bo uporabljalo v določenem primeru so določale **KOLIZIJSKE NORME - STATUTI**:
 - **STATUTA PERSONALIA** veljala pravila tiste skupnosti, ki ji je ta oseba pripadala

- **STATUTA REALIA** o nepremičninah je veljajo pravo kraja v katerem je bila zadevna nepremičnina
- **STATUTA MIXTA**. iz obilgacijskih razmerij je praviloma veljalo pravo toženčevega prebivališča
- Izjema tujski arest ga niso tožili v nj kraju ampak po pr tistega kraja kjer deloval → nepraktično (ne velja za lj in trst)

Partikularizem se pojavil tudi v družbeni razslojitvi

- Tudi za posamezne sloje posebno pravo (**meščanstvo, plemstvo, podeželci**) vsak sloj svojo vrsto avtonomije (podobno kot polisi)
- Kasneje znotraj države skupine ljudi, ki del stvari odločajo same 2 avonomiji:
 1. **krajevne** (občine)
 2. **interesne** ko si dol. skupina priznava avtonomijo (v sr. veku **cehi**, ki imajo veliko pravic glede urejanja)

D. OBDOBJA FEVDALNE DRŽAVE IN PRAVA

Zemljiška gospodstva so povečevala donosnost agrarne produkcije in ustvarjala tržne presežke. Blagovno-denarno gospodarstvo se je tako okoli 12.st. ponovno okrepilo. Avtarkija se je skoraj popolnoma umaknila tržnemu gospodarstvu. Proti partikularizmu zemljiških gospodstev so se začele uveljavljati združevalne sile, to pa je bil na področju državnega razvoja **MONARH**, ki je težil k absolutizmu. Tako se sestav fevdalne države v vodstvenih strukturah razvija iz razmerja med zemljiškim gospodstvom kot konzervativno institucijo in modernejšim monarhom. V Z EU krepitev oblasti, Bizanc vse večji nered. Razvoj fevdalne družbe in prava ima zato tipične razvojne stopnje:

1. ZGODNJI FEVDALIZEM (*barbarska in Frankovska D*)

- v obdobju 5. - 9. st v Z EU in 9.- 11.st. v sr EU (Slo) razlika ker v sr EU pritisk Madžarov
- na osnovi avtarkije se uveljavljajo zemljiška gospodstva.

2. VRHUNEC PARTIKULARIZMA (*zem. gospodstva*)

- 10. -11. st. Z EU in 11.-13. st. sr. EU
- ko zemljiška gospodstva visokih fevdalcev okrepe patrimonialno oblast v škodo centralnih organov
- ni razpad države le več oblastnikov

3. PONOVO ZDRUŽEVANJE V OBSEGU DEŽEL

- 13. do 15.st. za vse
- krepitev osr oblasti
- država na stopnji dežel

4. ZGODNJA MODERNA DRŽAVA

- 15. do 16.st.
- konflikt med porajajočim se absolutizmom in prizadevanjem plemstva/stanovi po ohranitvi deleža pri oblasti/monarh (monarhično stanovski dualizem)

5. ABSOLUTIZEM (*teritorialno – centralizacija, pol – abs. oblast, pr – poenotenje pr.*)

- ko prevlada deželni knez (od 17. st. do boržuaznih revolucij) se začenja združevati po več dežel v obsežnejše državne tvorbe
- Vladar ni več vezan na plemstvo
- V Slo (Habsb.) združevanje Habsb dežel v novo državo

VI. ZGODNJI FEVDALIZEM

A. VPRAŠLJIVOST ČASOVNE DOLOČITVE

Doba od **5. do 9. st. v Z EU** in v **sr EU** (Slovenskih pokrajinah) **od 9. do srede 11. st.** zaradi vplivov Madž.

Nekateri pravijo da začetek sega v 7 st:

- frankovski vladarji poddržavili cerkveno posest in jo podelili tistim ljudem ki bodo konjeniki ko bo država imela voj. probleme → fevdalizem
- cerkev imela te za da nj premoženje večno zato so nastala preklicna razmerja → fevd

Ujemanje z obdobjem **zg. sr. veka** (v slovenščini), v romanskih jezikih pa z **visokim sr. vekom** (sr. vek od 476-1000 kot obnovitev EU po preseljevanjih)

Uveljavitev fevdalne ureditve - značilnosti:

- zemljiška gospodstva so prevladovala
- prevlada agrarnega, naturalnega gospodarstva
- avtarkija zemljiških gospodstev.

B. VPLIV FRANKOV

V velikem delu Evrope do meje nekdanjega Zahodnega Rim. imperija se je fevdalizem uveljavil v oblikah, ki so bile uveljavljene pri Frankih:

- **upravna razdelitev** je temeljila na grofijah (voj. organizacije), ki so jim načelovali grofje. Prvotno so bili odstavljivi. Grof je bil vojaški poveljnik, ki je skrbel za red in predsedoval zboru svobodnjakov - grof imel vse več funkcij. Ob mejah so bile **mejne grofije (marka) - krajine**, ki so bile večje zaradi obrambe (Štajerska mejna grofija nasproti Ogrski)
- fevdstvo sprva doživljensko, kmalu dednost.
- Sredi 9.st. so Frankovsko državo razdelili na tri dele:
 - Iz Zahodnega se je razvila **Francija** - romanski elementi
 - iz Vzhodnega **Nemčija** - germanski element ki prenese fevdalizem na VZ (meja na VZ ujemanje z religiozno mejo kot **Z pravoslavlja** in bivša razdelitev rima na V in Z). Sprva nastala kot cesarstvo in je veljala za **SVETO RIMSKO CESARSTVO**. Šele 1806 je nastala Nemčija kot zavestna nosilka nacionalne zavesti.
 - Srednji del je **od današnje Nizozemske do srednje Italije** - najbolj razvito
- frankovski model družbene razslojevitve:
 - **servi** → sužnji na dvoru

- **lidi** → nesvobodni ljudje na kmetijah in mansih
- **ingenui** → omejeno svobodni ker obdelovali zemljo
- kompozicijski sistem - različne kazni za različen sloj (kmetje, meščani)
- **missi dominici** so odposlanci ki jih vladar pošilja po državi da bi nadzorovali grofe (vedno v parih posvetni in sakralni) v imenu vladarja razsojali, odpoklicali, dajali nasvete (konkreten istrski primer)

C. UVAJANJE FEVDALIZMA V ISTRU

Istra v 8.st. pod Bizantinsko oblastjo dokler jo l. 780 niso zavzeli Franki. Istra je l. 828 postala Frankovska krajina (mejna grofija). → postavili **vojvodo Ivana**. Ker je ta hotel marsikaj spremeniti v škodo mestnim svobodnjakom so se ti pritožili kralju Karlu Velikemu in navedli tudi pritožbe proti domačim škofom. Kralj Karel Veliki odposlal 3 odposlance, ki sklicali **RIŽANSKO VEČO** (804). Poleg odposlancev udeležili še vojvoda Ivan, vrhovni cerkveni poglavarji in zastopniki istrskih mest. Škofom so očitali, da nočejo prispevati k javnim dajatvam in da na svojih posestvih poslabšujejo zakupne pogoje.

Vojvodi Ivanu (se obnašal kot da je v Frankovski državi) so očitali:

- da spravlja v lasten žep dajatve → **patrimonizacija** javnih dajatev
- da mestom jemlje gozdove in vasi → ozemlje brez individualnega lastnika za Franke ozemlje fiscusa
- da ravna s svobodnimi prebivalci kot s sužnji → **siljenje na tlako**
- da je privedel na mestno ozemlje **Slovane** → **kolonizacija** (neprijetni sosede zaradi kraj)

Iz tega je razločno vidna pot fevdalizacije:

- prevajanje prej državnih dohodkov med zasebne dohodke fevdalca
- prilaščanje neobdelanih in drugih zemljišč
- nalaganje storitvenih obveznosti.

Sporazum → Ivan prenehal s svojimi novotami, le Slovani naj ostanejo tam, kjer to ne škoduje mestom.

Zapisnik Rižanske večje kaže na nekatere poti, po katerih se je lahko uveljavljal fevdalizem na kontinuitetnih območjih.

Č. STAROSLOVANSKI ELEMENTI V ZGODNJEM FEVDALIZMU

STAROSLOVENSKE ELEMENTI (zametki fevdalne družbe in države)

- pojem vojvodstva Karantanije ostane (prednik Koroške) - sedaj razbita na mejne marke (**karantanska krajina**) kot obramba proti Madžarom
- **dvori**, ki jih je nova fevdalna oblast prevzela, dopolnjevala in množila
- del visokega plemstva
- **kosezi**, ki so svoj plemiški položaj ohranili do 12.st., nato pa zdrknili med svobodne kmete a še vedno prosto razpolagali s svojimi dvori
- **župani** kot načelniki teritorialnih enot tudi soc navzdol (katerih razvoj se je preusmeril v vaško predstojništvo) pri Hrvatih in Srbih obratno → vzpon kot vodilni

D. TERITORIALNA ZEMLJIŠKA GOSPOSTVA

- Vladar je veljal za lastnika vsega zemljišča
- **Zemljišče župe** ni veljalo kot gospostvo bilo kolektivno. Tako je bilo **zemljišč v zasebni lasti** malo
- Da bi si pridobil naklonjenost je vzhodno **Frankovski vladar** (sveto rimsko cesarstvo), visokim cerkvenim in svetnim fevdalcem **podeljeval** obsežno teritorialno posest v velikosti današnje občine in last, ne v fevd.
- Podeljeni svet so v podelitveni listini opisali zlasti v dveh oblikah:
 - **z opisom mej** → to je navedbo rek, hribov, krajev (tako je freisinški škof v 10.st. dobil Škofjeloško gosp.)
 - **z navedbo površine** - praviloma obdelovalne zemlje, izmerjene po kraljevskih hubah (50 ha)
- Iz podelitev so nastajala sklenjena teritorialna zemljiška gospostva
- **Župa** na svetu novega gospoda in je do njega imela iste dolžnosti kot jih je dotedaj imela do vladarja. Župa je prešla v fevdalno odvisnost in je postala skupnost kmečkih obratov v eni ali več vaseh, ki jim je na čelu stal župan (prej požigalniško-kopaški nedonosni način brez izoblikovane lastnine in Franki jo šteli kot del fiskusa)
- Novi lastnik reorganiziral vasi po hubnem sistemu (Cerknica):
 - uvedel je hube - individualne kmetijske enote 1 družina del parcele - zajm kjer stvarne spravice
 - izboljšava ker kolobarjenje s praho (vsako leto en del v prahi kje se pase živina) kasneje tri letno kolobarjenje s praho (vsako leto druga kultura + praha)
 - ustaljenost pravic na zemlji → gl. prispevek fevdalizma

E. ZAKON SODNI LJUDEM KOT PRVI OHRANJENI ZAKON PRI SLOVANIH

Prevladovalo običajno pravo. Zakonodaja nerazvita, če izvzamemo Frankovske kapitularje. Eden izmed najstarejših pojavov zakonodaje med Slovani je **ZAKON SODNI LJUDEM**. Sprejet v zbirko pravoslavnega Cerkevnega prava - **Krmčijo** (Rusija). Nesporno **delo Cirila in Metoda v zvezi s pokristjevanjem**. O kraju nastanka so tri teze:

- velikomoravska
- bolgarska
- **spodnje panonska** → o tej govori dejstvo, da so svetnim kaznim iz Ekloge v ZSL dodane cerkvene sankcije po Frankovskem vzorcu, do tega pa je moglo priti **le v Kocljevi Panoniji**.

Vsebina

- o Sestavljalec ZSL je nekaj izpustil, uporabil tudi druge vire
- o Večinoma **vsebuje kazensko pravo z nekimi spremembami**, prevzeto po XVII. poglavju **EKLOGE**.
- o Dve vrsti norm (cilj avtorja):
 - odnos do zasebne lastnine (določbe o tatvinah, rižanska večja trdi da Slovani tatovi)

- zatreti spolno promiskuiteto (ne vsak z vsakim - sorodniki, kazni stigmatizacija - rezanje nosov)

F. ARABSKA DRŽAVA IN ISLAMSKO PRAVO

Pri Arabcih je okoli l. 610 Mohamed začel učiti monoteistično vero - islam (se hitro razširila ker nosilka teokratska država). Skupnost predpisov tega prava je ŠARIAT iz česar je izveden izraz **ŠERIATSKO PRAVO**. Arabci bolje ohranili sporočilo antike kot Z ker plenili po samostanih kjer veliko knjig.

Viri Islamskega verskega pravnega reda so:

KORAN - kot napisan temelj islamske vere, ki je tudi neposredno vseboval nekatera pravna pravila.

SUNNA - kot ustno izročilo o prerokovih tj. Mohamedovih naukih

HADIT - kot precendenčni primeri v izročilu o prerokovih besedah in dogodkih v zvezi z njim

IDŽMA - kot soglasno mnenje pravnikov.

QIYAS (analogija) - odločanje kot v podobnih primerih.

G. POSLEDICE

1. Dolgodobne

- o **delitev Evrope** na Z in V kulturno in zlasti pravno sfero se je utrdila → razdrobitev zaradi selitev (Slovenci so vstopili v Z sfero, deloma tudi Hrvatje ob obali)
- o nastanek **šeriatskega prava** in razmah islama in njemu ustrežajočega tipa države
- o prvi **začetki nekaterih današnjih držav**, npr. Francije in Nemčije
- o oblikovanje etnične strukture kot podlage poznejšemu oblikovanju nacij
- o združevanje tendenc razvoja prava s tendencami razvoja rodovno plemenskih skupnosti:
 1. tendenca glede reorganizacije države (rim propad → prenos → patrimonizacija)
 2. povezovanje s stališča plemenskih družb → dvori
 3. svoboda za skupnosti različna (sužnji na boljšem, svobodni na slabšem - omejen poklic, gibanje)
- o začetki gosp in pr reorganizacije podeželja → povezava s hubami (ko delitev hube na dva dela, nastali le dve ½ hubi → tudi dajatev le ½ vsaka)
- o združevanje rimskih pravnih tradicij z novimi elementi.

2. Srednjedobne

- o občasni kulturni zaton Z Evrope pod germanskimi državami
- o občasna vodilna vloga Bizanca in Arabcev v nadaljevanju tradicij antične družbe.

VII. VRHUNEC PARTIKULARIZMA V ZAHODNI IN SREDNJI EVROPI

A. ČASOVNI OKVIR

Zahodna Evropa doživljala posledice fevdne razdrobljenosti (Francija) → zemljiška gospodstva prevzela obsežne funkcije oblasti in močno omejila kraljevo oblast. V slovenskih deželah se fevdalna razdrobljenost pojavlja v obliki partikularizma teritorialnih zemljiških gospodstev. Do popolnega razmaha prihaja v Z EU od 10. do 12. st. v sr EU od 11 do 13 st. V tem obdobju je doseglo zemljiško gospodstvo najskrajnejše oblike. Gospodarstvo gospodstev je še vedno slonelo na samopreskrbi.

Fevdalizem končuje svojo pozitivno funkcijo kot nosilec donosnejših načinov agrarne proizvodnje (hube) in kot ustanovitelj vasi z načrtno kolonizacijo. Od sedaj se bo čedalje bolj oviralna družbena vloga.

Obdobje krize

- premalo zemlje (ne za obdelovalce) za zemljiške gospode → želijo zemljo
- nekateri zemljiški gospodi ostali **brez zemlje** → brezposelni sinovi (1 poslali v samostan, 1 prevzel gospodstvo,...)
- ko **križarske vojne** brezdalna gospoda v vojno → hočejo tam dobiti zemljo

Vrhunec oblasti gospodstev (Teritorialno zemljiško gospodstvo) → gl nosilec **patrimonializacije** in **partikularizma**, kar se kaže v tem, da so:

- si pridobili največ **javne oblasti** v zg
- nad odvisnim in svobodnim preb svojega ozemlja veljali najprej nižja, potem pa višja sodna oblast. Njihovo gospodstvo je postalo **deželsko sodišče** (pridobili svoje **krvno sodstvo** - sedaj lahko tudi na zborih izreči smrtno kazni brez grofa)
- z dovoljenjem vladarja, pa tudi brez so ustanavljali lastne trge in mesta (državna in privatna - Škofja Loka)
- v prvi polovici 13.st. so kovali denar
- imeli so vsak svojo vojsko iz nesvobodnih ljudi in se med seboj vojskovali (razglašali so božji mir zaradi slabih varnostnih razmer - s tem so zavarovali določene kraje ali osebe in omejevali boje na določene dni)
- s pritiskom na svobodnjake dosegali, da so se jim s svojim premoženjem vred podredili.
- obstoj **privatne vojske** ki jo uporabljali v majhnih vojnah (Ptujski statut - prepove vojno s sosedi)

Mirovno gibanje

- faide vpadi v vojski
- številčna vojskovanja moteča hoteli božji mir (cerkev objekt zaščite)
- kmalu določili časovne omejitve kdaj se lahko bojuje

B. UVELJAVLJAVITEV HUBNEGA SISTEMA - VLOGA ZEMLJIŠKIH GOSPODOV ZARADI PRIZADEVANJ ZA POVEČANJE DONOSNOSTI

HUBNI SISTEM IN KOLONIZACIJA

- huba kot kmetija in pravni pojem
- povečanje donosnosti zemljiških gospodstev
- ostane skupno razpolaganje z neobdelanim svetom
- **notranja** kolonizacija:
 - razdelitev župe na kmetije tudi pol. (razkroj na individualna zemljišča)
 - poslabšanje položaja županov
 - če župan sodeloval → županjska huba (večja, pomoč drugih kmetov, brez dajatev)
 - ko ni več potrebna pomoč županov ti izginjajo
- **zunanja** kolonizacija:
 - veliko praznega zemljišča kot prej

- teritorialna zemljiška gospodstva intenzivirala naselitev in s tem eksploatacijo zemlje z domačini in od drugod privedenimi kolonisti (Bavarci) → asimilacija (tistih ki jih je več prevladajo)
- **bavarci** → gosp tako napredovali da niso več potrebni na Bavarskem-konji namesto volov, nj hube večje (bolj sposobni) od **hlapčevskih** (gospod mu da hišo v uporabo) in **slovanskih** → se vidi po dajatvah

Posledice

- Podoba naselij:
 - prej celek
 - sedaj vsako gospodarstvo dobilo približno enakovreden svet (nekaj v boljših nekaj v slabše zemlje).
 - Svet in pravice enega gospodarstva so tvorile hubo.
 - Parcele so geometrijsko odmerjene, **hiše** pa so navadno postavljene v vrstah **ob cestah** (mlajša kolonizacija). Če so parcele nepravilne in hiše razvrščene **brez reda (gručasto)** gre za starejše vasi
- Gosp izboljšanje:
 - povečanje pridelave → ni potrebno vsem ljudem obdelovati zemljo
 - nova delitev dela (na neagrarno in agrarno)
- nova naselja → nastanek mest in trgov
- sprememba etične meje med Germani in Slo gre proti JV (Slo mejna dežela → problem kasnejše razmejitve po razpadu Avstroogrske)
- podreditev svobodnega preb župe → **svobodin** (zvrst kmeta vezanega na gospoda)

C. MINISTERIALITETA

Dvor je oddal del svobodnjakov na hube, preostali nesvobodnjaki so se razslojevali po zaposlitvi (agrarni in vojaško - upravni nesvobodnjaki). **Pojav vojaško-upravnih nesvobodnjakov - ministerialstva.**

Ločimo dve družbeni stopnji:

- **ministeriali** - vitezi v ožjem pomenu besede so bili višja stopnja nesvobodnega plemstva, last svobodnega teritorialnega gospoda in obenem lahko lastniki militov.
- **militi** - (oprede, hlapčiči) v lasti svobodnega gospoda ali ministeriala, niso pa mogli biti lastniki drugih militov. Ministeriali in militi so bili lahko lastniki zemljiškega gospodarstva.

Razlog za nastanek nesvobodnega plemstva je v samopreskrbovalnem gospodarstvu-avtarkiji tedanjih teritorialnih gospodarstev. Plačanih čet in uradništva niso mogli vzdrževati. Jih preskrbeli iz pridvornih nesvobodnjakov, od zunaj pa so prihajali tudi svobodni plemiči in kosezi.

Znaki nesvobode

- gospod je ravnal s takim plemičem v pravnem prometu kot s stvarjo (ga daroval, zamenjal)
- vezanost z zajmom
- omejena svoboda sklepanja zveze (njegovim otrokom je izbiral ženina in nevesto, otroci so sledili v nesvobodi staršem)

Nasprotja

- ministeriali → pr položaj nesvoboden: dejanski svobodni
- svobodni → pr svobodni: dejansko nesvobodni ker obdelovalci
- dualizem župa: dvor

DRUŽBENA SESTAVA TERITORIALNEGA ZEMLJIŠKEGA GOSPOSTVA

1. Zemljiški gospodarje:

- svobodni gospodarje (svetni in cerkveni)
- nesvobodno plemstvo - **ministeriali – militi**

2. Obdelovalci:

- kosezi in sobodnjaki z lastnim dvorom
- odvisni obdelovalci:
 - **pridvorni obdelovalci** (nesvobodnjaki)
 - **kmetje na hubah:** proprii (nesvobodnjaki)
svobodini
kmetje, označeni z nevtralnimi nazivi

Osvoboditev nesvobodnjakov je bila mogoča le z določenimi obličnimi posli, navadno s tem, da je gospodar podaril nesvobodnjaka oltarju kake cerkve. Tako podarjeni je moral odslej plačevati le neko majhno pravdo (census) tej cerkvi in se je imenoval CENZUAL. Oseba ni bila popolnoma svobodna zaradi dosmrtno dajatve. Za svobodine je veljala podelitev svobode s pismom ali le ustno izjavo.

Č. HRVAŠKO - OGRSKA UNIJA IN VPRAŠANJE O PACTA CONVENTA

Konec 11. st. je **izumrla domača dinastija hrvaških kraljev. Ogrri so zavzeli Panonsko Hrvaško** l. 1102. Ogrski kralj Koloman je bil v Biogradu kronan za hrvaškega kralja. O tem govori ohranjeni zapis QUALITER (tudi Trogirska apendikula). Po tem zapisu so se Hrvatje podredili ogrskim kraljem. S pogodbo imenovano **PACTA CONVENTA** naj bi bili zastopniki 12 hrvaških plemen **pristali na kronanje** po tem ko naj bi jim **kralj zagotovil nedotakljivost plemenskega premoženja, načelno davčno prostost in omejeno vojaško dolžnost**. Po novejših prepričljivih mnenjih je qualiter ponaredba iz 14.st. Nesporno pa je Hrvaška l. 1102 stopila v unijo z Ogrsko, kar je bilo odločilno za njen nadaljni državno - pravni položaj. V 19. st. so se Hrvatje v političnih bojih sklicevali na to, da niso bili s silo, temveč pogodbeno združeni z Ogrsko.

D. POSLEDICE

1. Dolgodobne:

- nastala agrarna struktura, ki zdržala do srede našega stoletja in deloma do danes

- nastajale so podlage, iz katerih se je razvila v naslednji dobi slovensko-nemška etnična meja v Alpah, pomembna za državno-razmejitvena, manjšinska in druga pravna vprašanja v 20.st.
- razkol med rimokatoliško in pravoslavno Cerkvijo (1054)

2. Srednjedobne:

- nova zvrst nižjega plemstva, iz katere se je v naslednjem obdobju razvilo jedro deželnega plemstva, ki je za nekaj stoletij postalo glavni nosilec deželne avtonomije.

VIII. ZDRUŽEVANJE NA STOPNJI DEŽELE ALI DRŽAVE

A. ČASOVNI OKVIR IN BISTVENE ZNAČILNOSTI (13-15 st).

Fevdalizem že opravil s svojo pozitivno nalogo → povečanje proizvodnje. Sedaj ni bilo potrebno vsem obdelovati zemlje ker **presežki hrane**. Druga velika delitev dela na (ne)agrarne dejavnosti v mestih:

- pripadniki v mestih s posebnim pr. statusom
- menjalna razmerja se povečujejo → nastanek novega prava
- zametki pr. znanosti → 1. univerze ki proučujejo rim. pr. (recepcija)

Politične posledice (dve nasprotujoči si smeri)

1. povečanje novih naselij kot **nadaljevanje partikularizma** → vsako mesto svojo avtonomijo = komunalno gibanje (v It. se mesta povzpnejo do držav - Benetke oblast do Alp)
2. mesta (trgovina) **čutijo partikularizem kot oviro** → podpirajo krepitev osr. oblasti dokler ti odpravljajo ovire za trg. Plemstvo priznavalo vladarja in njegovo **sodno ter vojaško oblast**. Sodna in vojaška oblast sta sferi na katerih se je ob koncu srednjega veka začela oblikovati **deželna avtonomija**. Nastanek dežel (1. nacionalni program Zedinjene Slo vseboval vpr. dežel) kot novih enot.

Posebnost sr. EU kjer vladar ali cesar ali deželni knez → podreja plemstvo, razširja svojo oblast (v SLO so Habsb deželni knezi, ne cesarji, in oni v absolutizmu povežejo dežele v Habsb. cesarstvo).

B. ZGODNJA PLEMIŠKA AVTONOMIJA

Ko boj za cesarjevo oblast vojaki (**ministeriali in militi**) spoznali kako pomembni in si **izbojujejo svobodo**. Veliki zemljiški gospodi nad njimi imeli vojaško in sodno oblast → **omiljena podreitev** ker vojaki dobro vedo da mora biti nekdo glavni. Vladar jim zamči dol. pravice - Pravice plemstva so se razvile kot običajno pravo, ki si jih je dalo plemstvo ob ugodnih trenutkih zapisati kot privilegije.

Privilegij

- o sopomenka **ročin** (položiti nanj roko)
- o dedni poklon → zase in za naše naslednjike
- o ko novi vladar zahtevali potrditev + dodatke → zbirke privilegijev
- o ročin lahko konkreten ali zbirka
- o vsebina:
 - potrditev dednosti nj zemljiških gospostev
 - **omejena voj služba** → deželni plemič je dolžan sodelovati pri deželni obrambi, ni pa dolžan in zastoj sodelovati na pohodih zunaj dežele
 - zaradi vojaške dolžnosti je **plemič prost davkov**, prav tako tudi njegovi podložniki (pomoč vladarju če v ujetništvu odkup ali pa darila sinu, hčeri)
 - **sodna avtonomija** → plemičem lahko sodijo le njim enaki in ne vladar na posebnem plemiškem sodišču - ograjno sodišče
 - vse zadeve deželnega plemstva rešujejo njegovi avtonomni organi

0 MAGNA CHARTA LIBERTATUM

- omejevala kraljevo oblast
- določala, da se davki lahko naložijo le s pristankom velikega sveta kraljevstva
- je eden izmed glavnih virov angleškega parlamentarizma (prvih zapisov ustavnega pr.)

0 ZLATA BULA → Z njo si je plemstvo zagotovilo zlasti:

- prepoved pregona brez pravde pred sodiščem
- davčno prostost plemiških posestev
- dolžnost kralja, da plemičem plača vojskovanje zunaj države (niso obvezni)
- pravico do odpora, če bi kralj te pravice kršil

0 GEORGENBERŠKI PRIVILEGIJ

- z njim je bila štajerskim ministerialom (= odvisno, nesvobodno plemstvo) med drugim zagotovljena davčna prostost

Ker ni cesar tisti ki ima oblast na plemstvom ampak deželni knez **nastanek dežel**.

1. združevanje ozemlja (Štajerska):
 - zlepa (s pogodbo o dedovanju-celjski grofi, s poroko - Habsb)
 - zgrda z vojno
2. odcepitev (Goriška)

"slovenske" dežele

- o niso povsod Slo v večini
- o Štajerska (glavno mesto Gradec), Koroška (Celovec), Kranjska (Ljubljana), Goriška (Gorica)

C. MESTNE AVTONOMIJE

Pojem mesta

- o V srednjem veku se za mesto šteje naselbina v kateri je bil vsaj **del prebivalstva svoboden** in se je ukvarjal z meščanskimi opravki, to je trgovino in obrtjo (monopol le oni in nihče drug)

- o Znotraj mest ima skupina ljudi (meščani, ki svobodni in premožni a še vedno podrejeni fevdalnemu gospodu) pravico odločat o večini → **avtonomija mest**
- o V slovenskih deželah so meščanske naselbine ločili na **trge in mesta**. Trg je imel pravico do vsaj enega tedenskega sejma, mesta pa so poleg tega imela pravico tudi do utrdb (obzidja). Take pravice so se v začetku podeljevale ustno, kasneje pa s pisnimi akti.

Meščani:plemiči

- o Mestni zrak osvobaja če si leto in dan v mestu, ne postaneš pa meščan
- o Meščani le tisti ki v mestu pol. pravice v organih mestne avtonomije
- o Plemiči niso imeli pravic v mestu le hiše (hoteli uveljavljat svojo davčno prostost nasproti cesarju ja, ne pa nasproti meščanom)
- o Če meščan kupi zemljo izven mesta:
 - za celinska mesta ni več meščan
 - za obmorska je, ker je patricij

meščansko pravo → zadeva meščane nasploh kot njihov monopol

mestno pravo → zapis konkretnega prava za konkretno mesto

↓

ZAPISI

1. privilegiji (celinska mesta)

- o krajši
- o nujno razmerje **mesto:okolica** (pravice mesta navzven)
- o mestni monopol
- o kaj sodi deželski kaj mestni sodnik
- o obveznost poti (trgovec se mora vstaviti v vsakem mestu)
- o pravica do tržega dne (tedenski sejmi in letni - Ptuj)

2. statuti (v glavnem primorska mesta kjer notarji)

- o daljši
- o v glavnem urejajo notr. mest
- o zapisi običajnega prava razvitih v mestih
- o ni sistemizirano v glavnem na prvem mestu kar najpomembnejše
- o izjema Ptujski statut ki skoraj najbolj obsežen opis pr. Habsb. v sr. veku

Ko zapišejo mesta prvič pravo imajo taista edina pravico do razlage

- o Kostanjevica
- o Lahko zlorabe za denar: Ptujski mlajši od Brežiškega ker kradli zapise prava

Vloga trgovanja

- o Mesta poseben ek. status → tržno pravo
- o Trg, sejem, proščanje=žeganje da bi se zbralo več ljudi kjer iz majhnih sejmov nastanejo veliki

Teža menjave

- o Radi bi zadovoljili le dejanske potrebe → avtarkična miselnost meščanov
- o Mesta gledala da pokrijejo povp. potrebe zato cehi
- o Težili k temu da le oni pravico do trgovanja

NASTANEK MEST (več teorij)

1. zveza med mestom in gradom
 - v imenu Maribor
 - ko zemlj. gospod osvobodi hlapce ti postanejo svobodni obrtniki
2. zveza z razvojem menjave
 - nastala mesta iz trgov
3. večja naselja ob dol. ovirah na poti
 - gora (Tržič)
 - voda → brod, most
4. ponekod kontinuiteta
 - primorska mesta

Vpliv fevdalizma → ponekod **privatna mesta** kjer gospodar posameznik z veliko oblasti (Ptuj, Brežice, Ormož, Škofja Loka), drugod **državna** v Slo ta v glavnem deželno-knežna mesta (Lj), kjer država pošlje svoje predstavnike (knez, nadškof, škof)

Mestna avtonomija (avtonomija pomeni odločanje o lastnih zadevah z izbiranjem ljudi in pravil)

- o mesta sama uvajajo dol. del oblasti → pravica skupine ljudi odločati o drugih
- o omejena s tem da organom predceduje nekdo ki zastopa mestnega gospoda = mestni "sodnik" (je tudi upravitelj)
- o mesta dobijo pravico voliti sodnika ob potrditvi (LJ)

DELITEV

Obmorska/primorska mesta

- o za vse mestni gospod iz Benetk (imeli na čelu glavarja, ki se imenoval **potestat**)
- o razvijala iz poznoantičnih mestnih ali utrjenih naselbin, kar pomeni **kontinuiteto** mestnih aglomeracij
- o V začetku so bile tudi mestne naselbine agrarizirane. V njih so bili dvori ali sedeži zemljiških gospodarstev. **CIVITATES** - naselbina v kateri je sedež škofa
- o posebnost njihove avtonomije je **mestno plemstvo (patriciji)** meščani, ki so imeli zemljiška gospodarstva na mestnem ozemlju.

Celinska mesta

- o na čelu **mestni sodnik** (ne opravlja le sodne funkcije tudi predstojnik mestne samouprave, vodi uradniški aparat, v glavnem pa le opozarja zato blizu sodne funkcije)

- o v Sloveniji nastajala okoli 13.st. na ozemljih teritorialnih zemljiških gospodstev s tem, da so se le z najožjim mestnim zemljiščem (pomirjem ali obgradjem) pravno izločila iz agrarne okolice, v bistvu so to nova mesta

UREDITEV

Zbori

- vsi člani se zberejo (sprva le meščani) v mestni veči (v primorskih mestih arengo)
- z velikostjo mest izgublajo na teži (izjema Ptuj, kjer sejem 2x letno)
- namesto njih ožji sveti

Svet → njihova sestava (in tudi zborov) odvisna od lege:

PRIMORSKA MESTA	KONTINENTALNA MESTA
Italija in S Ne ob morju	Ostalo
Kontinuiteta se zmanjšala/zvečala a stalna → pomeni zavest da dol. ozemlje pripada mestu (Rižanska veča) in tudi zaledje mest pripada mestom pa čeprav njihovi fevd. gospodje živijo v mestu	Nova mesta - "na zeleni trati" načrtno zaradi lege. Fevdalni gospodje ne živijo v mestih ker tam morajo plačevati davke (če meščan kupi zemljo "mošnjček" ni več meščan - kupovali zemljo ker to dobra naložba čeprav nedonosna nima izgub)
Zbor meščanov = veliki svet = zbor patricijev , kjer do 14 st le bogatejši (zlatarji in mesarji, slednji naložbe v nepremičnine za svoje črede). V 14 st zapora mestnega/velikega sveta → čigar prednik ni bil v svetu ne more bit nj član (Piranski Statut: kdor lahko dokaže, mu nimogoče odreči članstva). BALOTIRANJE - način postavljanja posameznih funkcionarjev. Z žrebom so izbrali tiste, ki naj imenujejo funkcionarja.	Svoj način kako najbogatejši oblast → člani sami pritegnili nove člane (kjer več svetov lahko najmanj popularne odpoklicali → sistem mutacije , kjer načelo, da višji organ dopolnjuje vedno sam, nižji pa more odpoklicati posameznike).

Zakaj vsi, ki na oblasti želeli za sooblastnike bogate?

Zaradi sistema obdavčenja: morali oblastniki (odgovornost) plačevati davke mesta, če nimajo mestni prebivalci dovolj denarja.

Komunalno gibanje

- o meščani vse več pravic ne v obliki boja ampak kupovanja pravic
- o ko fevdalni gospod potrebuje denar se obrača na meščane, ki mu v zameno za pravice (pravico do lova, ribolova, brez mitnine...) posojajo denar (nastanek Benetk).
- o Nastanek mestnih državic
- o V Slo vrhunec ko mesto samo voli svojega sodnika (v Lj nj dvojna narava 1.še vedno predstavnik mestnega gospoda; 2.predstavnik mestne uprave)

PRIMERI

Prevladuje običajno pravo. Postavljeno pravo se pojavlja v obliki privilegijev.

1. KOSTANJEVIŠKI MESTNI PRIVILEGIJ

- o Najtarejši zapis privilegija
- o Henrik Goriški (dokaz kako daleč seže patrimonializacija, ker imel celo Kranjsko v zastavi, sicer ni knez a pobira dohodke - zasebno razmerje med njim in knezom, ki se vtika v razvoj gospodarstva → razvoj mest da lahko pobere več davkov) okrog l. 1300 podeli Kostanjevici mestni privilegij
- o ureja razmerje med mestom in okoliškimi fevdalci oz. njihovimi podložniki
- o Mestni sodnik je presojal utemeljenost zahteve npr. po vrnitvi podložnika (v 14 dneh dolžni podložnika poslati iz mesta, ne pa izročiti, po enem letu svoboden).
- o kostanjeviška mestna rodbina - podobni privilegiji so bili podeljeni mestom Metlika, Črnomelj, Novo Mesto..

2. PTUJSKI STATUT

- o edino celinsko mesto, ki ima statut
- o nastanek 1376 ponovni zapois 1511 po nekaj desetletjih ogrske oblasti (zelo podoben zapis)
- o Mestni gospod Ptuja je bil Salzburški nadškof. Na Ptujskem gradu pa so imeli sedež Ptujski gospodje, nasledniki salzburških ministerialov. Deželni knezi Štajerske, kjer je bil Ptuj so bili v 14. st. Habsburžani. V Ptujso se torej križali interesi 3 gospodov, kar je botrovalo potrebi po zapisu prava. Tako l. 1376 dobi Ptuj statut, ki obsega okoli 200 členov. Določa **mestno "večo"**, **ki se sestaja 2 x letno** in naj vsakokrat ob točno določenem času traja 14 dni. Statut pozna posebno sejemsko sodišče z nezapriseženimi prisodniki. Ptujsko pravo je bilo podeljeno tudi Ormožu, Celju, Brežicam.
- o Začetna/pomembna vsebina:
 1. ko pride nadškof v mesto ne stanuje na stroške mesta ampak na gospodarjeve (tisti, ki imajo grad - Ptujski)
 2. tisti, ki imajo na grajskem hribu hišo so pod sodno oblastjo Ptujskih
 3. ptujski naj iz svojega gradu ne začnejo nobene vojne (faide-medsebojnega obračunavanja zemljiških gospodov) → nevarnost za vse meščane
 4. utrjevanje mestnega monopola glede obrti in trg (izven mesta se ne sme s tem nihče ukvarjat)
 5. načelo gospodarskega prava → meščani Slo Bistrice smejo opravljati take gospodarske dejavnosti na Ptujso kot Ptujski tam → enakost

3. LJUBLJANSKA PRIVILEGIJSKA KNJIGA

- o največ listin in privilegijev zaradi pogosto širjenih pravic organov mestne avtonomije, ki imeli najbolj kompleksno strukturo organov → največ svetov:
 - **NOTRANJI SVET** (12 članov) je imel v vseh zadevah odločilno besedo
 - **ZUNANJI SVET** (24 članov) - smel je prisostvovati zasedanjem notranjega sveta in je imel predvsem nadzorstveno funkcijo in ne toliko oblastno.
 - namesto skupščine vseh meščanov je od l. 1472 dalje obstajala "**KORPORACIJA STOTIH IMENOVANIH**", ki je imela predvsem funkcijo volilnega telesa.
- o **ŽUPAN** - vrhovni predstavnik mestne samouprave

- o Mestni **SODNIK** se zaradi župana približa sodni funkciji; predsedoval je v imenu mestnega gospoda sestankom svetov, bil pa je voljen, torej tudi organ samouprave.
- o izvrševanje "tujskega aresta" - zadolžene tujce so smeli prijeti, jim zaseči blago in jih privedi pred sodišče
- o Leta 1566 so vse listine prepisali v knjigo, ki jo je potem potrdil deželni knez. Govori o pravicah proti plemičem, pristojnosti mestnih organov, zlasti sodnih, trgovanju, pravici do pašnega in gozdnega sveta.
- o ob vsakoletnih volitvah je imel vsak širši organ pravico odpoklicati iz ožjega določeno število članov, nakar je ožji organ sam kooptiral nove člane iz širšega, ne da bi smel ponovno izbrati tiste, ki so bili odpoklicani. Ta sistem "mutacija", je notranjemu svetu zagotavljal, da mu niso mogli vsiliti članov, ki mu ne bi bili po volji.
- o Ker ograjno sodišče (pristojno za plemstvo) ni imelo krvnega sodnika v primeru uboja ga morali izročiti lj mestnemu sodniku, ki bilo krvno sodstvo → velika avtonomija (tudi na Ptuju)

D. AVTONOMIJE NA PODEŽELJU

Pod tem razumemo tiste avtonomne skupnosti, ki niso bile ne plemiške ne mestne in so nastajale med podeželskim prebivalstvom, praviloma kmeti. Začenjamo jih spoznavati od 13.st. dalje. Gre le za nadaljevanje oblik predfevdalnega izvora. Fevdalizem naredil tukaj le korak nazaj.

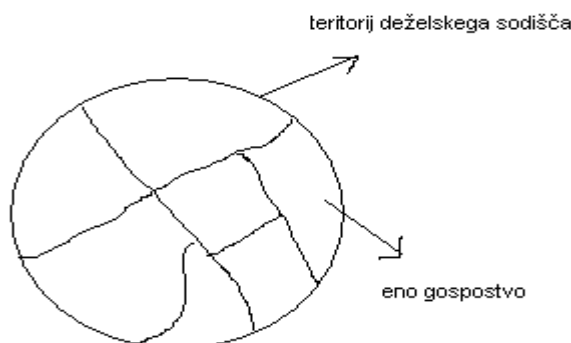
VRSTE AVTONOMIJ

1. SOSESKE (avtonomija v obliki vaške skupnosti)

- o bogastvo odvisno od živinoreje → kjer majhna vloga živ. manj skupnega nerazdeljenega sveta → avtonomija šibkejša
- o na slovenskem so jim načelovali ŽUPANI in so se imenovali ŽUPE (ena ali več vasi)
- o župani so bili podrejeni deželnim sodiščem, ker so vaščani pripadali različnim zemljiškim gospodom
- o vsebina:
 - odločanje o tistem skupnem svetu, ki ga izrabljajo za pašo in izrabo gozdov
 - kateri del obdelanega sveta v prahi → sklep vaške skupnosti
 - skupne stvari: izbor pastirja, pot do pašnikov, voda za živino na paši
 - kaznovanje → patrimonializacija ko zem. gospod kaznuje svoje kmete, ker imel izrekati kazni
→ vaščani lahko sami kaznovali na zboru vaščanov (avtonomija)

2. AVTONOMIJA V OKVIRU DEŽELSKIH SODIŠČ

- o deželska sodišča so višjesodna oblast, ki so jo pridobili teritorialni gospodje
- o za vse neprivilgirano prebivalstvo
- o za težje kazenske zadeve – krvno sodstvo (najraje premoženjske kazni)
- o delovanje kot nadaljevanje zborov/več:
 - zbor ne sme odločati o težjih zadevah brez kraljevega poslanca in grofa namesto teh dveh se pojavi deželski gospod → patrimonializacija
 - fr. kapitulat → (privilegija za Kranjsko in Koroško iz l. 1338) z zagrojitvijo s kaznijo zahteva naj se vsi ljudje (podložniki) z območja posameznega sodišča 3 x na leto zberejo in pod prisego izpovedo vse škodljivo in nesojeno v deželi in prijavijo KD
 - kazen v pristojnosti zbora → ožje telo **PRAVDA** pod vodstvom gospoda ali nj. predstavnika = dež. sodnika (pravda iz 1. župana → **ŽUPANSKA PRAVDA** in iz 2. dobrih ljudi = **DVANASTIJA**)
- o preko dež. sodišč gospodje nadzor, a tudi on pod nadzorom → javnost
- o sodelovanje z javnostjo → na sodiščih sprejemali **NAPOTILA** – ugotavljanje običajnega pr. ali zakonodajna poteza (kako bi bilo potrebno koga kaznovati)
- o v praksi kaznovali po svoje po lastnem navdihu (če niso vedeli kako pogledali nazaj v spise iz zg.)
- o kazenskopravna funkcija glavna ne pa edina zadeva
- o tudi civilni spori: če dva podložnika pod različnim gospodom o tem *lahko* odločali na dež. sodišču

- o vodja – **DEŽELSKI SODNIK** to ni gospod
- o sodstvo donosno ker dobiš globo od premoženjske kazni (raje premoženjska kot telesna)

3. AVTONOMIJA GORSKIH SKUPNOSTI (interesna avtonomija)

- o gora = vinograd = gorice (od 13. st. dalje)
- o gozdovi za zem. gospode nedonosni → nizke dajatve (les nezanimiv, nedonosen)
- o hoteli povečati donosnost tako da prisojne lege spremenili v vinograde
 - ↓
 - težko delo → rabiš spodbudo
 - ↓
- o zato zajem po gorskem pravu: 1. **svoboden** (svobodni in nesvobodni ljudje) se uporablja zakup = zajm
 - 2. **deden** (namen pridobiti ljudi)
 - 3. dajatve **gornine** majhne
- o Vinogradi so se ločevali na:

- **pridvarne vinograde**, ki jih je obdelovalo zemljiško gospodarstvo s tlako ali najetimi delavci
 - **hubne vinograde** je imel kmet kot del podložnega zemljišča od katerega so se dajale po **URBARJU** določene dajatve
 - **gorskopravni vinograd** so nastali kasneje, tako da je gospodar poskušal dobiti kogarkoli, da je gozdni gorski svet krčil in posadil trto.
- o zem. gospodje (**GORSKI GOSPOD**) sedaj ugotovili da ta gornina le malenkost a zaradi dednosti niso mogli vzeti zajmov od dednih zakupnikov ali **SOGORNIKOV**
- o zajme prevzemali tudi plemiči zato večji upor → uzakonjem kompromis (le za Št.) **GORSKE BUKVE**

GORSKE BUKVE

- ❖ po katerem je imel gorski gospod v nekaterih primerih možnost, da pridobi razpolaganje z vinogradom
- ❖ če je bil vinograd naprodaj veljala **RETRAKTNA PRAVICA**: gorski gospod imel pravico, da kupi vinograd po isti ceni, ki jo je ponujal drug kupec (**gospodstveni retrakt**), za njim je prišel na vrsto prodajalčev najbližji sorodnik (**sorodniški retrakt**), nato hasnovelec sosednega vinograda (**sosedski retrakt**)
- ❖ avtonomija gore je v **GORSKIH PRAVDAH** - zbori sogornikov, ki so se sestajali 1x ali 2x letno pod predsedstvom gorskega gospoda ali njegovega namestnika. Odločal je prisedniški kolegij, navzoči pa so bili vsi sogorniki. Potrebni so bili zaradi koordinacije dela.
- ❖ na takih zborih so sogorniki:

1. priznali oblast gorskega gospoda
2. prebrali gorske bukve, razpravljali o splošnih zadevah in sprejemali "obče sodbe"
3. obravnavali splošne zadeve

- ❖ v bistvu je bila gorska pravda patrimonialno sodišče. O razpravah so se pisali zapisniki
- ❖ 1583 je župnik Andrej Recelj prevedel gorske bukve v slovenščino → prevodi so se razlikovali po obsegu → prilagodili so se krajevnim razmeram
- ❖ Pomen gorskega prava:

- prevod bukev sporoča izvirno slovensko pravno terminologijo
- priredbe bukev izpričujejo spremembe, ki so nastale po običajnem pravu
- obstoj gorskih pravnih dokazuje aktivnost Slovencev pri razvoju prava (nj. pravotvornost)

- ❖ gorsko pravo je najbolj raziskano področje slovenske pravne zgodovine (napisal prof. PF Metod Dolenc v duhu zgodovinskopravne šole je v njih iskal izvor kolektivnega pravnega duha)

KONKRETNI PRIMERI PODEŽELSKIH AVTONOMIJ

1. AVTONOMIJA BENEŠKIH SLOVENCEV

- njena posebnost – da je stopnjevana na stopnji soseske (dve stopnji avtonomije: 1. vsaka dolina posebej; 2. soseska obeh dolin)
- namesto izraza župan imajo **DEKAN** → predstojnik
- dekani so se združevali na zbori = **ARENKO** (tudi zbor meščanov v Piranu), kjer odločali o skupnih zadevah doline
- **BANKA** ali klop organ s sodno funkcijo podobno dež. sodišču (personalna ločitev uprave in sodstva!)
- **GASTALD** – šef beneških slo, ki skupaj z banko odloča o pravnih + predstavnik zem. gospoda
- **JURISDICIENTI** – plemiči/patriciji iz Čedad, ki so si kupili sodno oblast in se s tem obogatili (sodstvo donosno ker del glob pripadal sodniku)
- **JURATI** (zapriseženci) – skupina izbrana na vaškem zboru (odšli v Čedad kjer notar zapisal nj. zadeve)
- Občasno sta nastopali obe dolini skupaj → **VELIKI/ZDRUŽENI ARENGO** (kjer odločali o skupnih zadevah)
- Kako to da so Beneški Slo uživali takšno avtonomijo (kot skupnost, ki ji določijo skupno dajatev)?
↳ Benetke zelo bogata zaradi trgovanja in naloga kmetov je bila vzdrževanje prelazov in cest, da bodo trgovci lahko trgovali in jih neomejeno uporabljali → tako dobili avtonomijo

2. AVTONOMIJE OBMORSKIH SKUPNOSTI (HRV)

VINODOLSKI ZAKON (zapis slovanskega pr. 1288)

- do zapisa je prišlo, ker so se spremenili knezi
- el. starega pr.: **KOLEKTIVNA ODGOVORNOST** za delikte (če nekoga ubijejo in storilca ne najdejo, v tem istem kraju vsi plačajo krvnino)
- **PRISTAV** (adjunkt) kot uradni osebi javnega zaupanja, postavljen je s kneževim pristankom. Zastopal je sodni zbor in ugotavljal pravno pomembne okoliščine = živi zapisnik. Pobira globe in dobi 2% globe. Njegovo izpoved je bilo mogoče izpodbijati s 3 pričami → če krivo priča izgubi naslov pristava

POLJIČKI STATUT

- Poljička župa je pokrajina V od Splita in S od Omiša
- člani kažejo sorodnost s starim ruskim pravom (ruska pravda) in tako pripomore k spoznanju skupno slovanskih pravnih pojmov in ustanov
- avtonomnost se kaže v tem, da kmetje niso bili tako vezani na zemljo
- **soc. struktura** - vrhnja plast prebivalstva so plemiči dveh vrst:
 - didiči** - staro plemstvo, ki so imeli prvotno skupno lastnino na družinskem premoženju,
 - vlastela** - pozneje doseljeni mali plemiči,
 - pučani - svobodni kmetje, ki so številčno prevladovali,
 - kmetiči - so bili podložniki plemičev, ki so lahko odpovedali podložnost, vendar so izgubili vse premoženje.

E. POSLEDICE

Dolgodobne posledice:

- *ustalila se je razcepljenost slovenskih pokrajin na dežele* kot upravno-teritorialne enote
- ponekod v Evropi tedaj nastale teritorialne enote so se ohranile do danes
- kolonizacija v hribovski svet je ustvarila gorske kmetije in posebno etnično strukturo na Kočevskem (nemška manjšina do 2. svet. vojne)
- v neagrarnih naselbinah se je iz meščanskih plasti prebivalstva pozneje delno razvila buržoazija. Pojav mezdne delovne sile. → *nastanek meščanstva*
- *nove pravne panoge*, zlasti v zvezi s trgovinskimi dejavnostmi: menično pravo, začetki trgovinskega (gospodarskega) prava. Uveljavljati se je začela potreba po poenotenju prava.

Srednjedobne posledice:

- v zvezi z meščanskimi naselbinami so *nastajale posebne oblike avtonomije in lokalna mestna prava*.Vzporedno so se razvijale tudi plemiške in podeželske avtonomije.

IX. ZGODNJA MODERNA DRŽAVA

A. ČASOVNI OKVIR IN BISTVENE ZNAČILNOSTI

Prehodno obdobje kot začetek novega veka → *zgodnji sr. vek* (kot začetek novega veka) raztegnjen med:

- prva prelomnica **propad Bizanca** 1453 → posledice: v It. pribeži vrsta ljudi, ki s seboj prinesejo dragocene knjige – Zahod odkriva grški svet, gr. vire + pr. vire
- druga prelomnica **odkritje Am** 1492. do takrat najbolj donosna trgovina z Vz (gl. It), sedaj se središče premakne v Ang in Niz. Atlantik je gl. trg. pot do 20. st.

Zato **zgodnja D** ker še sodi v fevdalni red (fevdalizem še deloma obvladuje svet)

Beseda "**moderna**" pomeni državo v novem veku, ki se je štel od odkritja Am. Mnoge lastnosti organizacije moderne D se še razvijajo:

- Začne se **parlamentarizem** – stanovi se razvijajo v parlament
- Pojav modernejšega **davčnega sistema**:
 - temeljil na povprečinah in ne na dejanskih dohodkih, lahko pa tudi na glavarinah – kolikor ljudi, toliko davkov
 - od glavarine k obdavčenju premoženja s posrednimi davki - trošarine
 - ideja o obdavčenju vseh
- proces **poenotenje prava**:
 - partikularna prava ne izginejo kar tako
 - v Am priseljenci nosijo svoje pravo s seboj
 - recepcija rimskega prava – vsi sprejemajo ista načela (vsak se le lahko skliceval na rim. pr. kot veljavno pr. v nj. deželi)
- nastanek uradništva – **birokratski sistem**:
 - povezano z nastankom kapitalizma
 - denarno gosp. se razvije, ker se povečala produktivnost
 - pojav novih bogatašev → prvi veliki kapitali (Medici se povzpnejo do vladarskega stola)
- prilagoditev novim razmeram s povratkom k staremu:
 - recepcija rim. pr.
 - pravniki tudi kot prvi humanisti (Petarca) → obnova lepote in razuma, individualizma
 - renesansa → umetnost v kateri novo kot staro

BOJA ZA STARO PROTI NOVEMU

- **stanovi** – prevladuje plemstvo, ki želi pridobiti privilegije zase (nočejo se odpovedati davčne prostosti)
- **kmečki upori** – zaradi razvrednotenja denarja (posledica kapitalizma-inflacije) dajatve izgubljajo vrednost – plemstvo hoče to popraviti s povečevanjem dajatev, ker se gosp. moč kmeta večja hočejo pridobiti več dajatev od njih + dajatve se večajo zaradi vojn (Turki) → vsemu temu se kmetje upirajo
- **reformacija** – boj med protestanti in katoliki (napetost se je izražala tudi v tem, da je deželni knez v reformaciji stal v nasprotnem taboru kot deželni stanovi)
- **druga nesvoboda** – poskus vezanosti kmeta na zem. gospoda (Vz EU)

POZITIVNI DOSEŽKI

- velika osvoboditev ljudi (It., Ang. Šp...) → nastanek novoveške filozofije – sr. je čl., ne več bog (Macchiavellija obsodili kot "zlo individualizma")
- renesansa kot umetnost povezana z napredkom

SENČNA PLAT

- vojne za prevlado v EU + drž. verske vojne (torej vojne med D in znotraj njih)
- povečane družbene razlike
- ideološka zmeda kot posledica nerazumevanja novih izumov + praznoverje → preganjanje čarovnic

B. MONARHIČNO-STANOVSKI DUALIZEM

Začetek moderne države temelji na razmerju med MONARHOM IN ZEMLJIŠKIMI GOSPODI kot glavnim delom stanov. Ti imajo privilegiran vpliv na vodenje države oz. dežele. V obrambnih in davčnih zadevah (davčni sistem je) je bilo potrebno soglasje obeh, monarha in stanov zato se ta sistem označuje kot **DUALIZEM** med monarhom in stanovi (**stanovsko - monarhični dualizem**). Stanova sta sedaj partner kneza in z njim razpravljajo o zadevah, nimajo pa sovladarskih pravic. Začetek moderne države je torej **STANOVSKA MONARHIJA**.

V stanovih dve plasti

1. plemiči, ki si pridobilo davčno prostost
2. meščanstvo, ki je bilo sposobno prispevati več davkov, kot jim je bilo naloženih v prejšnjem sistemu (večja moč kot jim nalagajo davki → bogatenje)

DAVKI V MODERNEM POMENU

- **davek** je denarno plačilo, ki ga država nalaga pravnim in fizičnim osebam, porabi pa ga za vzdrževanje aparata in izpolnitev svojih nalog.
- dohodki države se patrimonializirajo
- D ima "državne davke" → **komorno premoženje** = premoženje, ki pripada vladarju (vladarjeva gospodstva, praviloma bil največji zem. gospod v D) sem spadajo tudi dajatve deželno-knežjih mest (mesta ki so vladarju podrejena)
- pojav **VICEDOMA** kot predstavnika vseh mest v D/deželi
- **Komorni davek** so davki naloženi na komorno premoženje, ki so se nalagali deželno-knežjim mestom, Židom, deželno-knežjim agrarnim gospodstvom in cerkvenim gospodstvom pod oblastništvom dež. kneza
- Pravna podlaga za **obdavčenje cerkvenega premoženja** je bilo dejstvo, da cerkvene osebe niso opravljale vojaške obveznosti kot drugi fevdalci
- židovski davek plačujejo vladarju za pravno varnost
- regalije (**lex regalis**) – dohodki vladarja od kovanja denarja + dajatve, ki so jih plačevali za koncesije (rudniške dajatve) + mitnine
- te dajatve je vladar lahko zviševal po lastnem preudarku

SPREMEMBE V VOJAŠKI ORG.

- največji stroški so stroški vojske (pri nas Turki)
- Dohodki komornega premoženja in komorni davki so omogočili knezom, da z najemniki vodijo samostojno politiko. Lahko so se samostojno vojskovali ne da bi bili vezani na pomoč plemstva
- po 15. st. s turškimi vpadi, plemiči prostovoljno (na deželnih zborih s soglasjem) **prispevajo denar vladarju za najemniško vojsko** ali svoje čete. Deželni knezi so imeli raje najemniško vojsko (nova vojska učinkovitejša) → sedaj davek namesto vojaške službe

DEŽELNI ZBORI

- stara avtonomija = ograjno sodišče → sodna avtonomija
- nova avtonomija = deželni zbor → davčna avtonomija
- zbori stanov, kjer odločajo o davkih
- člani iz 3 stanov: posvetno in duhovno plemstvo in 3. stan = meščani
- udeleženci deželnih zborov se pri nas razvrščajo v štiri skupine (klopi, kurije) stanov:
 - **PRELATI** najvišji cerkveni dostojanstveniki
 - **GOSPODJE/PLEMIČI** gospodje v deželi
 - **VITEZI in OPRODE (hlapci)** nižje plemstvo
 - **MESTA**
- člani prvih treh stanov so imeli vsak svoj glas (**virilni glasovi**), mesta pa le po svojih zastopnikih (funkcionarji) županih ali sodnikih. Ponekod je celotna mestna kurija imela le en glas (**kurialni glas**). Kakor so mestni zastopniki reprezentirali mesta, tako so pripadniki prvih treh stanov veljali tudi za zastopnike svojih podložnikov. Tako lahko govorimo o **NAČELU REPREZENTACE** v deželnih stanovih
- **Postopek deželnega zbora:**
 - Deželni zbor je mogel razpisati samo deželni knez. Samolastno sestajanje se je štelo za upor.
 - Praviloma ga je razpisal 1x letno, lahko tudi večkrat. Z deželnim zborom se je deželni knez lako pogajal osebno ali pa je poslal nanj **deželno-zborske komisarje**, ki jim je za ta namen izstavil **kredenčno pismo**. Dal jim je tudi instrukcije, kako naj nastopajo oz. zastopajo stališča na zboru. Instrukcije so vsebovale uvodni opis splošnega zunajpolitičnega, predvsem vojaškega stanja, opis vladarjevih prizadevanj na teh področjih, njegove načrte za bodočnost, obvezno tamenje nad pomanjkanjem sredstev in izčrpanostjo komornega premoženja.
 - **Propozicija** je bila vladarjev predlog, kako naj stanovni sodelujejo pri njegovih načrtih s četami in denarjem. Deželnemu zboru je predsedoval **DEŽELNI MARŠAL**. Stanovi so najprej poslušali propozicijo komisarjev, nato so se brez navzočnosti komisarjev o njej posvetovali in dali odgovor, ki je vseboval **ODOBRITEV**. Postopek deželnega zbora je bil namenjen odmeri vojaške in davčne obveznosti. Pri pogajanju so stanovni včasih vpletli tudi druge zadeve in zahteve kot svoj nasprotni zahtevek za odobritev. Seznanji takih zahtev se imenujejo **GRAVAMINA**.
- **Pomen deželnih zborov:**
 - Deželni zbori so bili po sodnih druga stopnja v razvoju deželne avtonomije. V deželnih zborih je imelo odločilno vlogo plemstvo → se imeli za predstavnike ljudstva
 - V njihovih postopkih so se pojavili nekateri **elementi poznejšega parlamentarizma**, zlasti:
 - načelo reprezentance (v klopi mest celo voljene)
 - odobravanje davkov (ni obdavčitve brez odobritve predstavnikov)
 - večinsko načelo pri glasovanju (Habeas corpus)

Kakšne so razlike med stanovi in parlamentom v moderni D?

- V moderni vsi voljeni tu pa ne: samo virilisti glasujejo osebno mesta pa skupaj kot ena klop
- Do danes se je ohranila pristojnost parlamenta do pobiranja davkov
- Stanovi niso imeli zakonodajne pravice, parlament pa danes je

DRŽAVNI ZBORI (zbori knezov – največjih magnatov v D)

- V državnem zboru cesarstva (Francija, Španija, Habsburške dežele) so jedro sestavljali deželni knezi.
- Drž. zbori sestavljeni iz predstavnikov raznih dežel so bili precej redek pojav (Fr) ali pa jih sploh ni bilo
- Drugače je bilo v Angliji - tu so na vladarjevem sedežu imeli državne zборе visokega plemstva (house of lords) in zastopnikov regionalnih zborov nižjega plemstva (house of commons)

C. POENOTENJE PRAVA

Vse bolj zapletena razmerja, ki jih je prinašalo blagovno gospodarstvo, so začeli presojeti po pravilih, ki jih je izoblikovalo Rimsko pravo, ki so ga že v 12. st. začeli študirati na nekaterih univerzah (nastanek **univerz**). Ponovno uporabo rimskega prava označujemo kot njegovo **recepico**.

Recepico rimskega prava zbližuje vsa evropska prava. Nastane **OBČE PRAVO** → enotno pravo, ki ga sestavljajo rimsko, kanonsko in fevdno pravo.

Že v Ptujskem statutu so opazni vsaj posredni vplivi rimskega prava. Recepico rimskega prava pa ne pomeni prevzema posameznih pravnih pravil temveč možnost se sklicevati na katerokoli pravilo rimskega prava - največ Justinijanovo kodifikacijo. Leta 1495 je bil vpliv rimskega prava institucionaliziran z ustanovitvijo nemškega **KOMORNEGA SODIŠČA**, v katerem je morala biti polovica prisodnikov iz vrst doktorjev prava, ki so bili nosilci recepico rimskega prava. V Ljubljani so se v prvem zapisniku mestnega sveta l. 1521 v pravdi sklicevali na rimsko pravno pravilo **SENATUS CONSULTUM VELLEIANUM**.

ZAKONODAJA

- Namen – urediti pravo na območju D
- Zakonodajno oblast imajo vladarji, uveljavljajo jo tudi deželni knezi
- Več vrst:
 - **finančni zakoni** pridejo v deželne resolucije
 - **reskriptivna zakonodaja** → odgovor na gravamine
 - **libeli** – organizacijski zakoni državne uprave (pristojnosti organov...)
- mešanje med starim in novim pride v 3 primerih:

1. CONSTITUTIO CRIMINALIS CAROLINA (CCC)

- kazenski red cesarja Karla V.
- vsebuje čisto srednjeveško kazensko pravo
- velja samo subsidiarno, primarno veljajo kazenske norme posameznih dežel
- kasneje preide v veljavo primarno

2. TRIPARTIT (tudi slovensko pravo)

- trodelni zapis Ogrskega kraljestva (delitev na 3 dele je podobna rimski, a ni čisto tako)
- zapis običajnega prava in nekaj zakonov (mešanica)
- namen narediti red v D
- starega prava ne razveljavi in nikoli ne postane zakon Ogrskega kraljestva
- državni zbor ga sprejme, magnati pa ne → zato ga vladar ne sprejme
- v slo del veljal do 20. st. glede civ. pr.

3. POSTAVE GORIŠKE GROFIJE (CCG)

- zaradi spremembe oblasti (po izumrtju zadnje veje Goriških grofov okoli l. 1500 so grofijo dobili Habsburžani) priprave za obsežnejšo **UZAKONITEV GORIŠKEGA PRAVA**
- položaj kmetov tu bil boljši, ker je bila nevarnost, da bi uhajali na Beneško (kjer svobodni) → zato posebnosti v položaju kmetov (manj dajatev...)
- imajo **KOLONAT** – svoboden zakup (dobi zakupnik stanovanje, orodje in v obdelavo zemljo, mora pa zakupodajalcu oddajati 1/2 določenih vrst pridelkov), kjer kmetje vezani le ek (neugodno za kmete saj so jih lahko izkoriščali) – v Slo to **spolovinar**
- Ločijo **zakupe**, ki so **svobodni in dedni** (dostopni komurkoli tudi plemičem in svobodnjakom) ter **kmečke zakupe, ki so prosti ali podložni**. Vsi zakupi so obojestransko odpovedljivi, vendar kmeta po 40 letih ni mogoče odstraniti z zemljišča to je **DEDNA PRAVICA**

D. UVAJANJE BIROKRATSKEGA APARATA

- zaradi konflikta med vladarjem in plemstvom se sedaj vladar pri upravljanju opira na nov sloj → **uradnike**, ki jih plačuje. Teh pa je bilo zelo malo. Plačani so bili tako da so svoje storitve zaračunavali, niso pa dobili plače – službe so si morali celo kupovati → sporno.
- začne se razvijati na komornem premoženju, kjer uradnik (kot namestnik vladarja) pobira dajtve, pobira pritožbe... – to je **vicedom**
- začetek birokratskega aparata se šteje kot **ustanovitev komornega sodišča**, ki nad seboj nima nikogar (sprva nepravnik a z Maximilijanom mora biti polovica doktorjev prava)

E. POLOŽAJ KMETOV

Na splošno bolj ali manj svobodni → pojavi se skupina **svobodniki** – kmetje ki kupovali zemljo. V Vz EU pa se nj. položaj poslabša. V Ne se zgodi druga nesvoboda.

Do konca sr. veka se položaj kmetov dokaj izenači obdržijo se 3 vrste zajmov:

1. **PROSTA SAJA** je bila najbolj neugodna oblika kmečkega zajma, pri kateri je zemljiški gospod kmeta prosto nasajal ali odsajal s kmetije
2. **MITNE/ZAKUPNE KMETIJE** z običajem se razvilo, da so kmetije prevzeli kmetovi dediči, čeprav to ni deden zajm. Dedič je moral plačati ob prevzemu lastništva majhno dajatev **PRIMŠČINO ali MITO (primščina je bila dajatev ob spremembi lastnika)**
3. **KUPNE KMETIJE** uživalec z njimi prosto razpolagal, ta kmetija je dedna. V 16. st. je deželni knez poskušal dobiti dohodek s prodajo mitnih kmetij v kupne, ker tu primščina bistveno večja. Odplačna sprememba mitnih kmetij se imenuje 1. **PREVEDBA** (gre za pridobitev vira dohodka za dež. kneza, ker ja primščina od kupnih kmetij višja kot od mitnih). Kmet je v prevedbi videl nepotreben strošek in se ji je upiral. Tako je bilo ob vseh poskusih prevedbe. Glavni poskus prevedbe pa se je končal s kmečkim uporom (1573). Deželni knez je moral popustiti.

Novi vek prinese povečanje bremen: povečanje tlake in izrekanje denarnih glob, delna pritegnitev kmečke zemlje k pristavam.

Na slovenskem so nekontrolirano povečanje bremen vendarle ovirali urbarji, nevarnost kmečkih uporov in čedalje večja možnost, da se spori med gospodom in kmeti prenesejo pred deželno knežje organe.

E. POSLEDICE

Dolgodobne posledice:

- utrdil se je pojem *davkov*, začetki deželnoknežjih in avtonomnih financ (parlamentarizem)
- protestantska revolucija - *diferenciacija cerkvenega prava* (z reformacijo razdelitev EU na protest. in katoliško)
- recepcija rimskega prava je dala temelje današnjim *premoženjskim pravom in kapitalizmu*
- odprte možnosti za *vstop pravnikov* v razne organe, ki so izvajali oblast v državi

Srednjedobna posledica je zlasti v tem, da so nastale podlage za *razvoj absolutne monarhije* v večjem delu Evrope, s tem pa za razvoj nekaterih oblik moderne države.

X. ABSOLUTIZEM

A. ČASOVNI OKVIR IN BISTVENE ZNAČILNOSTI

Iz nasprotja med vladarjem in stanovi je skoraj v celi Evropi kot zmagovalec vladar

- **ABSOLUTIZEM** - režim v katerem na najvišji stopnji odloča pravno neomejena vladarjeva volja.
- **POLITIČNI ABSOLUTIZEM** - če vladar na videz še ohranja prejšnjo pravno ureditev, kjer še sklicuje stanove, ki pa nimajo več prejšnje moči. Vladar jim svojo voljo vsiljuje.
- **PRAVNI ABSOLUTIZEM** - če vladar ne sklicuje stanov, monarh je že toliko, da odstranjuje stare pravne oblike in sam ustvarja pravo. Pravni absolutizem je nosilec reform in tedaj ga imenujemo **reformni absolutizem** (ki pa še ne pomeni odprave fevdalnih odnosov, temveč samo njihovo omilitve)

Bistveni namen reform je okrepitev države navzven, to je absolutnega monarha, kar pa nujno pomeni tudi navznoter. V ospredju vseh reform stoji **interes države**:

- za okrepitev države navzven je potrebna vojska, ta pa *potrebuje ljudi in denar*. Navznoter je potrebno izgraditi birokratski sistem, ki omejuje samovoljo plemstva. Iz tako pojmovanih potreb so nastali različni tokovi v pravnih vedah

- **populacionizem** = prizadevanje države po čimvečjem številu prebivalstva
- **kameralizem** = veda o državnih financah. Ukvarjal se je z gospodarstvom z gledišča državnih interesov in potreb. Ob njem so se uveljavljali gospodarski nadzori. Ureja dohodke D → kako jih povečati
- **merkantilizem** = gospodarska moč države naj bi temeljila na množinah dragih kovin, ki so tem večje čim bolj je plačilna bilanca aktivna (zmanjšali naj bi uvoz in povečali izvoz + ideja o izdelavi novih izdelkov npr. svile → gojitev sviloprejk s tem nastanek nekaterih mest npr. Lyon)
- nastane trg kapitala kjer tudi špekulacije na borzah → nastanek prvih špekulantskih balonov, ki naj bi predvideli dobičke (ko c visoka se baloni spustili) → rezultat nezaupanje v borzo
- **fiziokratizem** = primarni vir novih dobrin naj bi bila zemlja. S tem se je interes državne gospodarske politike prenesel na *agrarno produkcijo/revolucijo* in na njene glavne nosilce - podložnike, kar je vplivalo na nastanek vrste predpisov
- prevladujoča pr. teorija je **naravnopravna teorija**, ki je nasprotnik absolutizma – kritizira fevdalizem saj je nj. gl. merilo pravičnost. Sklicujejo se na razum, ne več na pozitivno pr., ki ga podpira fevdalizem. Prej se slonelo na božjem pravu a zaradi vojn sedaj na razumu. Grotius še verjame v božji izvor, sprašuje pa se ali lahko najdemo tako pravo, ki bi veljalo tudi če ne bi bilo boga → iz te ideje razvoj naravnega prava
- v fil. **racionalizem** = je prevladoval in se sklicuje na naravno pravo.
- **vojaški sistemi** najemnikov se v 17.st. razvijajo v **stalne regimente** (tako pride postopoma do naborniške vojske, kjer mora biti vojska množična → topovska hrana – veliko vojakov topništvo ubije)
- najpomembnejša pravna kompleksa, ki sta bila spremenjena v 18. st. sta izgraditev državnega aparata in reforme položaja kmeta

B. RAST URADNIŠKEGA APARATA IN USTVARJANJE UPRAVNIH ENOT

Sprva se malenkostne spremembe kažejo v spremembi teže organov, ki neposredno podrejeni vladarju – vse močnejši, ostali vse šibkejši. Vladar sedaj postavi svoje uradnike (praviloma šolani pravniki) nasproti plemstvu.

Največja ovira vladarja:

- **plačevanje** uradniškega aparata (uradniki si plačajo za svojo službo, kasneje dobijo nagrado za delo - to kasneje pritožbe)
- **nasprotovanje** vladarju s strani nj. organov (vladar lahko postavlja organe le tam kjer je nj. sfera)

Organi oblasti, ki so se razvili v srednjeveški D:

1. na najnižji st.: **patrimonialna oblast zem. gospodov + deželna sodišča**
2. st. dežele: deželnoknežji (vicedom) organi, ki nadomeščajo dež. kneza v zadevah, ki se tičejo komornega premoženja tudi **ograjno** (za plemiče) in **deželnoglavarsko** (za ministeriale) **sodišče** + **stanovski organi** → **stanovski odbor** ureja kar v pristojnosti stanov to je vodenje imenjske knjige za pobiranje davkov
3. centralni cesarski organi: **kancler** kot vodja cesarske pisarne + **drž. komorno sodišče** → prodor šolanih pravnikov

NOVI OBLASTNI ORGANI

1. MEDDEŽELNI ORGANI (organi za več dežel skupaj)

- so se razvili iz vladarjevih centralnih organov
- v dobi Habsburžanov so bili taki organi za Kranjsko, Koroško, Štajersko, Goriško v GRADCU
- nove meddeželne organe so ustvarili v *Francoskih Ilirskih provincah*, ki jim je načeloval **guberner**. Ta je neposredno vodil vojaške zadeve sicer pa je imel nadzorno funkcijo.
- Francozi so odpravili deželno in patrimonialno sodstvo, pripravljali pa so tudi odpravo zem. gospitalov
- po Napoleonovem padcu so Ilirske province pripadle *Avstriji pod naslovom Kraljestvo Ilirije*. Kmalu pa razpade v dve manjši upravni skupini: **Ljubljansko gubernijo in Tržaško gubernijo**
- prav na stopnji meddeželnih organov je prišlo do zgodnje **ločitve sodstva od uprave** (personalna ločitev). Nastala so sodišča 2. stopnje imenovana **APELACIJSKA (PRIZIVNA) SODIŠČA** - podobna vrhovnim. Slovenske dežele so od Jožefa II. do marčne revolucije spadale pod apelacijsko sodišče v Celovcu.

2. ORGANI NA STOPNJI DEŽELE

- Šele sredi 18. st. se je vladarjev položaj toliko okrepil, da je lahko ustanavljal svoje urade na stopnji dežele in na nižjih stopnjah tudi zunaj komorne uprave + zun. povod katastrofalne finance stanov
- Deželno knežji uradi v glavnih mestih dežel so imeli različna imena:
 - gubernij = vlada;
 - reprezentanca in komora,
 - deželno plemstvo
 - deželno glavarstvo
 - deželna vlada.
- Deželno sodišče je bilo prvo instančno sodstvo za civilne zadeve plemstva. V času Ilirskih provinc je namesto deželnega sodišča deloval **TRIBUNAL** na sedežu province, ki pa je obravnaval večje civilne spore in kazenske zadeve
- Stanovska uprava dežele je z razvojem takih organov izgubila smisel. Stanovski odbori se razpuščajo, posamezni člani pa so imenovani kot svetniki v **GUBERNIJAH**. Stanovi so se zoževali v plemiško avtonomijo za organizacijo vse bolj drobnih plemiških zadev (od plačevanja učitelja za sabljanje, vzdrževanja stanovskega gledališča → to kasneje v pristojnosti D).

3. UPRAVNA OBLASTVA NA SREDNJI DEŽELNI STOPNJI

- Absolutni monarh je ustanovil lastni birokratski aparat, kjer stanovi še niso ustvarili oblastev, to je bilo na sredini med najnižjo - patrimonialno upravo in deželno upravo
- Namen: presekati zvezo med oblastjo na patrimonialni in dež. st.
- ustanovljene **KRESIJE (okrožni uradi)**, ki so jim načelovali okrožni glavarji in so bili popolnoma podrejeni centru. Tako so bile pretrgane niti, ki so vodile od stanov navzdol
- pristojnost – splošni upravni organ
- kasneje se nj. oblast razširi na vsa upravna področja (lotitev gradnje cest, obvezno šolstvo...) in so imele neomejeno oblast nad starimi fevdalnimi avtonomijami, nadzorno pa tudi nad zemeljskimi gospodstvi
- v Ilirskih provincah se imenovali **distrikti**

4. OKRAJI

- so se razvili neposredno iz nabornega sistema
- bistvo tega sistema je v tem, da je imela vsaka vojaška enota dodeljenih nekaj manjših teritorijev, s katerih je dobivala potrebne dopolnitve
- temeljna dopolnjevalna enota se je imenoval **KANTON**. V takem kantonu je država enemu izmed gospošt (delegiranemu - preneseno pooblastilo drž. organov) zaupala novačenje.
- Če je bil kanton velik so ga razdelili na dve ali več takih gospošt. Tako so nastali v okviru kantona ali njegovih delov **OKRAJI**
- Komisarjatom nabornih okrajev je država naložila še druge upravne posle: skrb za statistiko, gradnjo cest, policijo in skrb za izdelavo katastra. S tem so se naborni okraji razvili v splošna upravna in davčna oblastva.
- Francozi so težišče krajevne uprave prenesli na občine, okrajne uprave pa niso dalje razvijali. Uvedli so namesto patrimonialnega državno sodstvo na 1. stopnji, po sodnih okrajih, ki so obsegali po več upravnih občin. V okrajih (kantoni) so izvajali sodstvo **mirovni sodniki**, hujše primere pa je obravnavalo sodišče na sedežih provinc
- Ob restavraciji Avstrije se težišče krajevne uprave ponovno prenese na okraje. Zopet so izvajanje oblasti poverili, v posameznih okrajih, enemu zemljiškemu gospošt ali državnim uradnikom. Tako se pojavijo državni uradniki, ki so jih imenovali **komisarji**, urade okraja pa **komisariati (nabornega okraja)**.

5. ZAČETKI KRAJEVNIH OBČIN

- Prvo **štetje preb.** izvedeno po starih jožefinskih farah → jih razdelili na manjša ozemlja po 50 hiš = **ŠTEVNI ODDELKI** → podlaga za nadaljne enote = **KATASTRSKE OBČINE** (nastale nove evidence nepremičnin – to niso imenjske knjige = davčni katastri)
- občina le upravna enota, lahko brez organov, največkrat imeli **RIHTARJE** (v Slo župan), ki pobirali davke a brez sodne funkcije
- Občine - občinske uprave so uvedli šele Francozi, ustanovili so občinska ozemlja - **komune**. Na čelu večjih komun je bil **župan**, na čelu manjših pa **sindik**. Tem predstojnikom so bili dodeljeni **pristavi in svetniki**. Komune so bile splošno upravno oblastvo najnižje stopnje. Sodstva niso imele, ker so bili sodni okraji kantoni. Po odhodu Francozov so Avstrijci komune ohranili kot glavne občine.

6. DEŽELSKA SODIŠČA

- ločitev sodstva od uprave je bila izvedena na centralni in meddeželni stopnji.
- Deželno sodišče se je od upravnih organov ločilo še kasneje, ker niso imeli denarja za poddržavljenje sodstva

C. REFORME KMEČKEGA POLOŽAJA

Reforme so imele namen okrepiti državo s povečanjem števila prebivalstva, še bolj pa s povečanjem denarnih prihodkov. Kmetije naj bi čim več pridelale, zato tudi izboljšave obdelovalnih načinov (**fiziokratizem**), in od njihovih pridelkov naj bi država dobila čim večji delež – **povečevanje davčne moči kmetov**. Zato je bilo treba omejiti eksploatacijo podložnikov s strani zemljiških gospošt.

DAVKI IN KATASTRI

Svoj delež pri donosih agrarne produkcije si je mogel absolutni vladar zagotoviti predvsem v obliki davkov. V tem cilju je bilo potrebno izločiti še zadnje možnosti vpliva stanov, ki so ga stanovi imeli pri sprejemanju deželnih davčnih obveznosti, in vzeti politiko in zakonodajo v roke državnega birokratskega aparata. Tako je prišlo do davčnih reform.

Namesto imenjskih knjig, ki so jih vodili stanovi je postal glavna evidenca **ZEMLJIŠKI KATASTER**

1. TEREZIJSKI KATASTER

- v njem so evidentirali donose, ki so jih zemljiška gospoštva imela od svojih podložnikov
- pomen terezijanskega katastra je v tem, da je omogočil vpogled v bremena podložnikov, da jih gospodje niso samovoljno povečevali. Država je z nadzorom, preko svojih organov zagotovila, da sadovi izboljšane agrarne pridelave pripomorejo k povečanju davčne moči kmetov in ne gospošt
- Vladar je bil prepričan, da je delo na tlaki malo produktivno in je priporočal odkup tlake
- **ROBOTNI PATENTI** - po pristanku stanovskih zastopnikov vladar maksimizira tlako

2. JOŽEFINSKI KATASTER

- da bi se ugotovila davčna osnova in donos zemljišč, je dal cesar popisati, izmeriti ne pa tudi izrisati zemljišča
- namen: **davčna in urbarialna regulacija** po kateri naj bi od ugotovljenega, v denar preračunanega donosa ostalo kmetu 70 %, za fevdalna bremena največ 18%, država pa naj bi dobila 12%.
- plemstvo je ostro reagiralo, ker je to bil vladarjev ukrep, ki bi bistveno spremenil sestavo in višino dohodkov zemljiških gospošt. Cesar je umrl, naslednik pa jo je moral ukiniti

3. FRANCISCEJSKI KATASTER

- njegova bistvena novost je bila v tem, da je vse parcele so vsako katastrsko občino posebej, v merilu narisali → nastane **katastrska mapa**
- pozneje ga je bilo treba revidirati na terenu (**reambulirati**) zaradi neprijavljenih sprememb

PREMOŽENJSKA RAZMERJA

- Druga skupina reform je bila namenjena varstvu kmečkih zemljišč in pospeševanju kmetovih pravic do zemljišč.
- Kmečke zajme so reformirali v prepričanju, da bo kmetov interes do dela večji, če bo lastnik zemlje, ki bo dedna. Po vladarčinem patentu prosta saja spremenjena v dosmrtni zakup, nekaj let po tem pa v zajem po kupnem pravu.
- To je bila **DRUGA VELIKA PREVEDBENA AKCIJA** po tisti v 16. st. V 16. st. je deželni knez skušal pridobiti vir dohodkov s tem, da bi na svojih komornih gospoštvitih mitne grunte (zakupne) prodal kmetom v kupne. To bi mu ob prodaji prineslo enkratni večji dohodek, lahko bi v bodoče prejemal višje primščine, ostala pa bi mu siceršnja (dotedanja) bremena kmetij.
- Prevedba je odplačna sprememba mitnih zemljišč v kupna.
- **Pomen prevedbe:**
 - v 16. st. je prevedba imela neposredno fiskalni značaj, da bi se s kupninami povečali dohodki (gre za prevedbo samo na deželno knežjem gospošt).
 - v 18. st. pa da bi posredno povečali davčno moč kmetov. Gre za prevedbo na vseh zemljiških gospoštvitih
- pride do **deljivosti kmetij** (prej zem. gospod tega ni dovolil)
 1. prednost: povečanje preb. (populacionizem)
 2. slabost: revnejše kmetije z manj davčne moči
- obvladovanje deljivosti kmetij z uvedbo splošnega dednega prava (priznavanje vsem dedičem dedovanje) s sistemom odpravščin → en dedič in ta odplača vse ostale dediče

OSEBNI POLOŽAJ

- Leta 1781 je Jožef II. za Češke dežele izdal **PATENT O ODPRAVI NESVOBODE**

- Določal je prosto možnost ženitve, prostost gibanja v kolikor ne bi bila v nasprotju z novačenjem, prosto izbiro poklica, prepoved zahtevati dajatve iz naslova nesvobode (to vse le **os plat neodvisnosti**)
- Kasneje je nesvobodo s patenti odpravil tudi za druge dežele (dejansko že bilo odpravljeno)
- **Stvarna plat odvisnosti** ostane → podložnik sme zapustiti kmetijo, če najde namestnika zaradi dajatev

PRAVNO VARSTVO PODLOŽNIKOV - PA TUDI SISTEMA.

- V ta namen so uvedli posebne drž. urade med katerimi so imele s strankami neposredno opravka KRESIJE
- V nekaterih sporih je bil obvezen od države postavljen **PODLOŽNIŠKI ODVETNIK**
- Odvetnik Lukman – edini na Kranjskem, ki si je upal zastopati kmete
- Izmed večjega števila predpisov, ki so urejali to področje sta posebno znana:
 - **PODLOŽNIŠKI KAZENSKI PATENT** je omejeval pravice patrimonialnega sodstva. Prostostne kazni nad 8 dni je smelo patrimonialno sodišče izrekat le s pristankom kresij. Sploh pa jim ne smejo dati globe → sedaj patrimonialno sodstvo nezanimivo za zem. gospoda
 - **PATENT O POSTOPKU V PODLOŽNIŠKIH ZADEVAH** je urejal pot po kateri naj podložnik uveljavlja svoje pritožbe.

Č. POSLEDICE

Dolgodobne posledice

- v vodstvo države uvedel centralno *uvedeni državni uradniški aparat* in poklicni pravniki (s pogleda sr. EU – ne pa povsod drugod)
- oživil pojem enotne državne zakonodaje – vloga pravnikov
- odpravljanje razlik med deli D (motiv davki s pomočjo novih evidenc)
- položil temelje za upravne in sodne okoliše
- uvedel zemljiške katastre kot temeljno davčno evidenco

Kratkodobne posledice

- oslabitev plemstva v razmerju do države (odprava patrimonializma)
- odpravil skoraj vse avtonomije
- v posebno primernih okoliščinah ostal pri odpravi patrimonialnega sodstva
- pospeševal je odpravo jezikovnih, kulturnih in podobnih razlik med raznimi deli države in s tem germanizacijo dela višjih plasti prebivalstva.

XI. PRAVO V BURŽOAZNI DRŽAVI

Doba v kateri prevlada meščanstvo, čeprav to spet manjšina preb.
Jedro revolucije → sprememba oblasti + vprašanje odgovorne oblasti

REVOLUCIJA

- evolucija = razvoj
- povezava z nasiljem (fr., oktobrski rev.)
- varljivi pojem → **ang.** slavna revolucija → slavnost v tem da ni bila nasilna → prevlada parlamenta
- **nizozemska** osvobodilna vojna → meščansko nizozemsko plemstvo se upre španski oblasti in se razvije v močno pomorsko silo - 1. buržoazna revolucija
- osvobodilna vojna **ZDA** → kapitalistična razmerja so se razširila in utrdila tudi v angleških kolonijah v Severni Ameriki in tako je prišlo do nasprotja med angleško in severnoameriško buržoazijo - ta je med drugim nasprotovala pravici, da bi ji smel angleški parlament nalagati davke brez njenega pristanka. Njihov namen ni bil odprava fevdalizma .
- revolucija kot začetek novega štetja v **Franciji**, do 1789 zaznamovali obdobje ancien regime

CILJI NA KRATKO (pomembno da vsi cilji doseženi s pr. normami)

1. **GOSPODARSKI CILJI:** kapitalistični način gospodarstva, svobodna konkurenca
2. **SOCIALNI CILJI:** odprava fevdalnih družbenih razmerij (osebne nesvobode, podložniških bremen), zemljiška odveza (!): 1/3 odpisali, 1/3 kmetije odplačevali v 20. letih, 1/3 plača država zemljiškim gospodom. V Sloveniji je odveza prinesla revščino (20 letno plačevanja anuitet).
3. **NACIONALNI PROGRAM:** pri nas - jezikovni kriteriji. Program zedinjene Slovenije: odpraviti zgodovinske dežele, združiti slovenske predele, enakopravnost slovensčine v šolah in uradih (program ni uspel). Uradni jezik se je večkrat ločeval od "zunanjega" (čim več v nemščini).
4. **DRŽAVNOPRAVNI CILJI:** gre za ustavne določbe, parlamentarizem. Konstitucionalizem - absolutno vladanje je omejeno z raznimi pravnimi akti, na prvem mestu so človekove pravice. Parlament, avtonomija. Volilna kurija - poslanci nekega razreda.

A. GOSPODARSKI CILJI

- svoboda = **liberte** narodov znotraj D
- dati gosp. subjektom svobodo → prosto razpolaganje z **zasebno lastnino** (odprava fevd.)
- **svobodna delovna sila** → le za tiste, ki prodajajo delovno silo pri tem svobodno → svob. pogodba
- v 19.st. nastanek nove pr. panoge = **delovno pr.** → varovanje najšibkejših (omejitve glede dela otrok, Ž)
- svobodno tekmovanje podjetnikov = **konkurenca** pogoj za kapitalizem
- širitev **trgovinskega prava**
 - nova vrsta podj. družb = osebne družbe, ki jamčijo s svojim premoženjem
 - poleg osebnih družb še kapitalske, ki jamčijo le s premoženjem podjetja
 - V kontinentalni zakonodaji sta se uveljavila Francoski (vsebuje tudi menično pravo) in Nemški trgovinski zakonik, ki pa prepušča menično pravo posebnim zakonom
- vsaka D se mora zavedati vzdrževanja kmetijstva → subvencije kmetom
- intervencija D na gosp. s svojimi organi, da vzpostavijo pravila tekmovanja, trgovanja

B. SOCIALNI CILJI

- enakost = **egalite** kar se prava tiče (prej partikularizem)
- vprašanje deljivosti kmetij → prevladovalo splošno dedno pr. → dedovanje vseh potomcev

- šlo je za **odpravo fevdalnih razmerij/patrimonialne oblasti** (zemljiška odveza), predvsem podložniških bremen in os odvisnosti (os svoboda že v absolutizmu) še vedno pa obstaja stvarna plat obveznosti (tlaka)
- V slovenskih deželah se je odprava fevdalnih razmerij sklenila l. 1848 in se označuje kot **zemljiška odveza** (zemljiškim gospodvom so za urbarialno zemljo priznali polno odškodnino kot državni dolg). Eden od vzrokov za delni uspeh marčne revolucije je slabo razvita buržoazija Habsburške monarhije, še posebej pa slovenske. Tako je avstrijski državni zbor 6. septembra 1848 sprejel načelni sklep o zemljiški odvezi tj. o odpravi fevdalnih razmerij.
- Z zemljiško odvezo je kmet dobil večjo možnost za razpolaganje z zemljo – **postane lastnik**. Bili pa so mu poleg odškodnine za zemljiško odvezo naloženi precejšnji davki. Zaradi takega položaja so se kmetije težko obdržale in kmetje so morali odprodajati zemljo. Industrializacija je le počasi napredovala, presežek agrarnega prebivalstva pa je bil vse večji. Tako je rasla proletarizacija kmečkega prebivalstva.
- Ker meščanska revolucija govori o zasebni lastnini, nedotakljivosti, koristi na podlagi pr. reda se ne morejo oduzet → zato zem. gospodje **upravičeni do ODŠKODNINE**:
 - sedaj rabijo **vzrok** za odškodnino
 - toliko časa so izvrševali *javno oblast* (sedaj patent o zem. odvezi ukine patrimonialno oblast → zem. gospod ni bil več upravičen do javnih funkcij)
 - ker *zemlja njihova* (zaradi zajma)
 - **izračun odškodnine**: kakšno glavnico mora imeti zem. gospod v banki, da mu bi toliko prinašala kot dajatve? → kapitalizirana vrednost: gledaš dolgoletno povprečje dajatev in množiš z 20
 - **izplačevanje odškodnine**: izrazito podložniška bremena so preračunali v denarno vrednost (postopek so izvedle komisije za zemljiško odvezo): 1/3 so jih odpisali (šteli so jih za *pavšalni davek* – ker niso zem. gospodje v celoti prosti davka), 1/3 je moral zavezanec plačati v 20 letih, 1/3 je zem. gospodu plačala D (zako da v bistvu 2/3 plačali kmetje direktno + prek davkov)
- kaj pa je s tistim svetom, ki ni vključen v hubo je pa v nj. ek. izrabi?
 - razne *pašne, gozdne* in podobne pravice upravičencev so v prejšnjem času pod vplivom občega prava obveljale kot zemljiške služnosti. Patent o zem. odvezi je predvideval odpravo ali regulacijo.
 - **Servitutna regulacija** → ta svet razdelili na 2 dela
 -
 - 1. izključna last veleposetnika (50%)
 - 2. pripad upravičencem (50%)
 - kako ti upravičenci razpolagajo s tem?
 - 1. razdelitev zemlje med upravičence (gozd razparcelirali) → neenakomerna porazdelitev – krivica, a razdelitev glede na prejšnje pravice
 - 2. ohranitev izrabe skupnosti brez razdelitve → ustanovitev idealnih deležev (40 preb. → vsak dobi 1/40) → problem z današnjo denacionalizacijo
- zem. odveza je nekakšna agrarna reforma, ki pa ima tudi slabe strani
 - kmetje sami obdelujejo in med njimi se pokažejo razlike (nekateri bogatijo drugi reveži)
 - prejšnji netekmovalni sistem ni pokazal koliko je preveč delavcev (latentna brezposelnost)
 - sedaj družine pridelajo dovolj zase in ne rabijo del. sile → kmečki proletarijat
 - presežna del. sila išče dohodek drugod → veliko se jih odseli v ZDA (rešitev EU)

C. NACIONALNI CILJI

Vez, ki ljudi povezuje

- v fevdalizmu osebna vez
- v absolutizmu D (monarh)
- v burž. pripadnost narodu

Pojem nacije

- v zahodni Evropi se veže na **pripadnost določeni D** (vpliv na manjšine, ki jih zanikajo ali jih nasilno asimilirajo) → danes OZN v nj. članice D
- v srednji in vzhodni Evropi pa na etnično skupino **po jezikovnem kriteriju** (gibanja, ki želijo povezavo narodov → mlada It in Ne → program združitve, kar se odrazi tudi v Habsb D

HABSBURŠKA TVORBA

- ni hotela združitve Ne in It ker to pomeni spremembo ozemlja
- potrebna organizacija v zborih (koga bodo zvolili?)
- posebna nacionalna tvorba → slaba polovica Slovanov (Čehi, Srbi, Slovenci, Hrvati,...), 1/4 Nemcev, 1/6 Madžarov, 1/14 Romanov. V avstrijskem delu monarhije je bilo Slovanov 2/3.
- Uveljavilo se je ločevanje med zgodovinskimi narodi (imeli že lastne države) in nezg. narodi (sestavljajo socialno šibke, agrarne plasti, nesposobne za pol. tvorbo - Slo) → zato hlapčevski mit v Slo vendar tega nočejo več → 1. pol. program
- **Program Zedinjene Slovenije in jezikovno pravo**. V Marčni revoluciji so Dunajski Slovenci v društvu Slovenija postavili program zedinjene Slovenije, ki je zahteval:
 - *razbitje historičnih dežel in združitve slovenskih predelov v kraljestvu Slovenije* zaradi pol. družitve Slo (ker pol. razdeljeni v eni D po več deželah + prekmurje spada na ogrsko), edinole na Kranjskem Slo v večini
 - *enakopravnost slovenščine v šoli in uradih* (enakost – naravno pravo)

- Kraljestvo Slovenije (povečana Kranjska) ne predvideva samostojne D ampak pod habsburškim žezlom, predvideva pa visoko stopnjo avtonomije → zahtevajo slovenski zbor = predstavniško telo
- V tistem obdobju pa nastopi Bachov neoabsolutizem, ki otesnjuje in odpravlja pol. pravice → program 1849 zastara, ko 60' ponovno oživi se ideje obnovijo
- Zahteve o pol. preureditvi niso bile uresničene → preveč radikalnosti (ni bilo vseh Čehom, ker bi se morali odreči najbogatejšemu delu D)
- Jezikovne zahteve imele večji uspeh:
 - Po marčni revoluciji se v nacionalnih bojih močno razvije posebna pr. panoga - **jezikovno pravo**
 - Uporabo jezikov v uradih so ločili na **notranji uradni jezik** (znotraj urada in med uradi v avtonomnih organih) in **zunanje** (v poslovanju s strankami)
 - Kot notranji se je slovenščina uveljavila v nekaterih avtonomnih organih Kranjske, kot zunanji pa v nekaterih državnih organih, zlasti sodišči, vendar ne v vseh postopkih, ne v vseh deželah in ne na vseh instancah (v Gradcu na apelacijskem vrhovnem sodišču brez slovenščine)
 - Med določili, ki so postopoma uvajala slovenščino v rabo sodišč so pomembna:
 - l. 1850 načelno priznanje slovenščine kot sodnega jezika
 - l. 1862 naj se po možnosti sprejmejo vloge v slovenščini, v istem jeziku uredijo zapisniki in izdajo rešitve od l. 1866 tudi za civilne tožbe
 - l. 1867 obvezno vodenje slovenskega zapisnika, če stranka govori ta jezik.
 - 67' ustavni zakon v slovenščini
 - Pražakove jezikovne reforme 1882/83 (avstrijski pravosodni minister) - za območje višjega deželnega, apelacijskega sodišča v Gradcu - sprejem slovenskih tožb in izrek sodb v istem jeziku obvezna na 1. instanci, sodbe višjega sodišča stranki dostaviti v prevodu.

Č. DRŽAVNOPRAVNI CILJI

- močna **centralna oblast** (sposobna uveljaviti pravno varstvo, ta težnja se pojavi že v abs. a ni bila docela izvedena, ker še vedno patrimonialna oblast)
- **poenotenje prava** (prej pr. partikularizem)
- odprava starih/historičnih oblastnih enot (Fr po geo. merilih ustanovili departmaje) – **historične dežele** ostanejo v Habsb D (1849 so ustanovili po obsegu enaki celjsko sodno in mariborsko upravno okrožje, torej eno ozemlje na delu Štajerske)
- **KSTITUCIONALIZEM**: ustavna država - zahteva po ustavni državi je bila naperjena proti volji absolutnih vladarjev. Oblast v absolutizmu neodgovorna, sedaj želja po odgovornosti oblastnikov. Prvotni ideal buržoazno demokratične ustavne ureditve naj bi bila delitev oblasti na zakonodajno, sodno in upravno.
- U naj bi uvedla pravila igre in postala *najvišja pr. norma*. Vsaka naj bi imela klasično vsebino:
 1. določbe o ureditvi oblasti (delitev oblasti, organi, nj. pristojnosti, kako priti do oblasti)
 2. čl. pravice in svoboščine (v nekaterih U te na prvem mestu → D, ki slabe izkušnje s ČPIS → Fr, Ne, Slo; na drugi strani ZDA na prvem mestu ureditev oblasti)
- organ, ki omejeval absolutistično oblast je **PARLAMENT**
 - imenska kontinuiteta se ohrani, čeprav se nj. prisojnosti in sestava spreminjata (parlament v Fr v ancien regime ni bil predstavniški organ ampak visoko sodišče kot pri nas ograjno)
 - prisojnost: postane zak. organ
 - **boj za zak.** na različne načine
 1. stopnja pristaneke vladarja (zakon od vladarja parlament potrdi ali zavrne)
 2. stopnja zak. iniciativa (parlament ne odloča kaj v Z)
 - primer boja za zak. gl. v knjigi srbska U
 - postane **predstavniški organ** (zaradi volitev predstavlja ljudstvo → demokracija)
 - stanovska ureditev → prežitki prejšnjega sistema:
 - **dvodomnost** ali več (pri stanovih več klopi sedaj le 2 + zg. dom privilegirana plast višjih slojev)
 - **virilisti** – ljudje, ki v parlament zaradi stanu ali položaja (gosposka klop ali klop prelato), v Au v deželnem zboru škofje in rektorji univerz
 - **Kurije** - so bile interesne skupine poslancev, katerih število je bilo vnaprej določeno ne glede na število volilcev (izvoli jih posamezni volilni razred)
 - **Volilni razredi** - so bili skupine volilcev oblikovane po zakonu (1 volilni razred voli 1 kurijo)
- **Volilni sistemi** - so bili mehanizem s katerim so buržoazne države skušale dosežati tako sestavo predstavniških organov, da bi bila zagotovljena dosežena ureditev in varstvo interesov vladajočih krogov. Pri volilnih sistemih so to dosegali z **omejitvijo volilne pravice**:
 - na moške (ž, ki veliko premoženja ima pooblaščenca) = *spolni cenzus*
 - z visoko starostno mejo za pridobitev volilne pravice = *starostni cenzus*
 - omejitev volil na tiste, ki imajo veliko nepremičnin = *premoženjski cenzus*
 - *izobrazbeni cenzus* – idealni drž. volilci
 - *z volilnimi razredi* (privilegij bogatejšim) v Slo:
 - veleposesti
 - mest in trgov → meščani
 - obrtnih zbornic
 - kmečki posestniki (volili prek volilnih mož = *posredne volitve*)
 - splošni volilni razred
 - V Slo so državnozbornske volitve prej dobile splošno volilno pravico, deželnozbornske pa nikoli
- **Avtonomije** → svobodna občina je temelj svobodne D

- Avtonomija naj bi bila v buržoaznih državah nasprotna utež centralne oblasti, ki naj bi zadeve krajevno ali poklicno omejene skupine prepuščala v upravljanje tem skupinam.
 - smiselno nekatere pristojnosti prepustiti na stopnjah občine
 - določene oblike omejene avtonomije:
 - o **lokalne/krajevne** avtonomije
 - o **interesne** avtonomije (npr. obrtne zbornice)
 - zahteva prilagoditev sistema oblasti - **DVOTIRNI SISTEM** (vzporednost centralno vodenih birokratskih (državnih) organov in avtonomnih)
 - v Au dvotimost za upravo in zak. ne pa za sodstvo
 - več stopenj oblastnih organov (D, dežele, okraj, občine)
 - **drž. linija** (na st. občin ni bilo drž. organov, lahko pa je na njih D prenesla pristojnosti – preneseni delokrog):
 - o zakonodaja → en organ dvodolni (gosposka in poslanska zbornica) državnih zbor
 - o izvršilna veja → na st. D = ministrski svet (vlada)
 - na st. dežele = deželna vlada
 - na st. okrajev = okrajna glavarstva
 - **avtonomna linija** (najvišje do dežel):
 - o normodajni organi → na st. dežele = deželni zbor
 - na st. okrajev = okrajni odbor
 - na st. občin = občinski odbor
 - o izvršilna veja → na st. dežele = deželni odbor
 - na st. okrajev = okrajni predstojništvo
 - na st. občin = občinsko predstojništvo
- **SODSTVO** (4 st., 3 instance)
 - vsakdo se ima pravico 1X pritoži izjemoma 2X:

1. st	okrajno	okrožno/deželno (če težja zadeva)
2. st	okrožno	višje deželno (apelacijsko)
3. st	višje deželno (apelacijsko)	Vrhovno sodišče

DRŽAVNA UREDITEV HABSBUŠKE MONARHIJE

USTAVNA UREDITEV (Au ima pluralizem ustavnih aktov – nima 1 U ampak več Z z ustavno vsebino)

- **oktobrska diploma**, ki je predvidevala federalizem (določene pristojnosti so prenesene na dežele)
- **februarski patent** predvideva predstavniški sistem (ljudstvo dobi vpliv na vodenje in oblast)
- **vrsta temeljnih zakonov** urejajo temeljne ČPIS, ureja sodstvo → delitev oblasti, razvoj strank, ustanavljanje društev in zborovanje

AVSTRO-OGRSKA (1867) PORAVNAVA

- najpomembnejša ustavna sprememba v 19. st.
- **Razlogi** za preureditev D:
 - razlog notr. šibkost Au, ki se kaže v tem da Au izgubi nekaj vojn → drž. bankrot
 - elita si mora *znotraj* poiskati zaveznika
- objavljena A-O poravnava v obliki reskripta.
- tako se Habsb D **razdeli** na dva dela (A-O obsegala avstrijski del/Cislitvanija z glavnim mestom Dunajem in ogrski del/Translitvanija z glavnim mestom Budimpešto - kamor tudi Prekmurje spadal)
- V avstrijskem delu je bil Habsburžan cesar, v ogrskem delu pa je bil ogrski kralj.
- Vsak del je imel svojo zakonodajo.
- Skupno pa so urejali **vojsko, zunanje zadeve in finance v zvezi z vojsko in zunanjimi zadevami**. O skupnih zadevah sta odločali delegaciji obeh državnih zborov (ko 1870 prišlo do okupacije BIH sedaj tudi to skupna zadeva) na skupnem drž. zboru → če več različnih mnenj odločali z navadno večino

OGRSKO-HRVAŠKA (1868) PORAVNAVA

- Sklicujoč se na svoj zgodovinski položaj (pacta conventa l. 1102) je Hrvaška v novem veku imela svoj plemiški zbor, tj. sabor z določeno avtonomijo.
- Zaradi tega so Mažžari morali posebej urediti svoje razmerje - prišlo je do Ogrsko - Hrvaške poravnave, ki je taksativno določala zelo obsežne skupne O-H zadeve.
- Zakonodaja v skupnih zadevah je bila v pristojnosti državnega zbora (za Hrvate je bil to neugoden kompromis). Hrvaška je samostojno urejala notranje in verske zadeve, prosveto in sodstvo.
- Niso pa bili H v tako ugodnem položaju kot Au in Ogr

XII. MED SVETOVNIMA VOJNAMA

A. PREVRAT – RAZPAD AVSTROGRSKE

Prevrat - ker razpade ena največjih držav v EU

V dobi stare Avstrije je meščansko politično vodstvo slovanskih narodov skušalo reševati nacionalno vprašanje v okviru te države npr. s **konceptom trializma** (kot prej dualizem avsturogrske).

MAJNIŠKA DEKLARACIJA, ki so jo 30.5.1917 razglasili poslanci takoimenovanega jugoslovanskega kluba v Dunajskem državnem zboru, ki pa je kmalu s široko podpisno akcijo postala množična izjava za mir v kateri je Habsburški okvir stopil v ozadje. YU politiki v emigraciji so tedaj zastopali program, da se jugoslovani zedinijo zunaj avstro-ogrške, vendar sta se križali dve težnji:

1. srbski politiki so zastopali tezo pridružitve drugih narodov Srbiji
2. politiki iz avstro-ogrskih dežel so zastopali tezo združitve in ustanovitve nove države.

Nosilec prve teze je vlada kraljevine Srbije, nosilec druge pa YU odbor v Londonu.

KRFSKA DEKLARACIJA z dne 20.7.1917 pomeni kompromis med obema tezama in formalno sprejem teze združitve, vendar v prid monarhije v bodoči državi. Potem ko je postala zahteva po združitvi jugoslovanov med ljudstvom vse bolj odločna, je tudi politično vodstvo v domovini tik pred razsulum Habsburške monarhije nastopilo v tej smeri.

- 16. in 17. avgusta 1918 je bil v Ljubljani ustanovljen **NARODNI SVET** Slovencev (govorijo o Sloveniji), kasneje ga potrdi Narodno viječe
- 24. septembra 1918 pa je bil na Zagrebškem sestanku sprejet **program neodvisne države** narodov YU dežel.
- 6. oktober 1918 v Zagrebu ustanovljeno **NARODNO VIJEČE SHS** kot politično vodstvo J Slovanov na ozemlju A-O monarhije, ki je postavilo program zedinjenja in sprejelo **načelo zastopstva** - 1 delegat za 100.000 prebivalcev. Organi narodnega sveta na terenu so bili **krajevni narodni sveti**. Dejansko je začelo nastopati neko dvovladje med starimi oblastvi in narodnim viječem.
- Vojaki najbolj pogumni – **Rostohar** se javno odpove AO

Država SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov) in zedinjenje

- 28. oktobra 1918 Avstija zaprosi za mir, Narodno viječe je v Zagrebu 28. oktobra razglasilo za vrhovno oblast na ozemlju, kjer so prebivali jugoslovani v mejah bivše AO.
- To ozemlje je zdaj tvorila SHS, s tem se je Narodno viječe spremenilo iz političnega vodstva v vrhovni državni organ, v čigar imenu je izvajalo oblast njegovo predsedstvo.
- S tem nastane provizorična republika, ki še ni pomenila zedinjenja z drugimi YU narodi.
- Za zedinjenje je bil potreben sporazum med narodnim viječem in drugimi političnimi in državnimi faktorji, zlasti s srbsko vlado
- ta D traja 1 mesec (ni bila mednarodno priznana)
- Tako je 6. novembra Srbija priznala Narodno viječe za zakonito vlado Yu pokrajin na ozemlju bivše A-O. Neodvisno od tega sta se konec novembra Črna gora in Vojvodina po sklepu svojih skupščin pridružili Kraljevini Srbiji

B. ZDRUŽITEV V JUGOSLAVIJO

- najprej se združita Srbija in Črna gora nato Srbija in Vojvodina nato pa SHS s Kraljevino Srbijo
- narodno viječe sklenilo 24.11.1918 **ZEDINJENJE** in postavilo odbor, ki naj bi v sporazumu z vlado kraljevine Srbije izvedel organizacijo enotne države.
- Odbor je v "adresi" na regenta 1. decembra 1918 izjavil pristanek na združitve, ki ga je regent sprejel. Tako sta adresa in njen sprejem pomenila zedinjenje.
- Po imenovanju nove vlade 20.12.1918 je 28.12.1918 sledil razpust Narodnega viječa in krajevnih narodnih svetov.
- s 1. decembrskim aktom ustanovljena država se je najprej imenovala Kraljestvo SHS, nato Kraljevina SHS, nazadnje od 1. 1929 dalje pa Kraljevina Jugoslavija.
- Razlogi združitve SHS s Srbijo:
 - zunanji – nepriznana država in problem mej (predvsem z IT, ki zahtevali Vz obalo)
 - notranji – pomanjkanje, nered, notranja nemoč

Mirovne pogodbe imenovane po krajih, kjer so l 1920/21 podpisane

- Versajska pogodba z Nemčijo
- Senžermenska pogodba z Avstrijo (od Avstrije Mežiško dolino in Jezersko)
- Trianonska pogodba z Madžarsko (Yu ostane Prekmurje)
- pogodba v Neuillyju (izg. Noji) z Bolgarijo
- Sevres (izg. Sevr) s Turčijo

Jugoslovanske meje so zadevale druga, tretja in četrta.

Zahodna meja proti Avstriji potrjena s plesbiscitom, proti It pa z Rapalsko pogodbo.

C. POLOŽAJ SLOVENSKEGA OZEMLJA V JUGOSLAVIJI

- **Narodna vlada** do 1918 kot 1. vlada Slovencev (nj. resorji: notranji, vojska...)
- Preimenovanje v **deželno vlado**
- Pravni problem – neorganizirana uprava in vojska
- Na sodišču le 2 instanci: okrajna in okrožna sodišča (vrhovno v Zagrebu)
- Narodna vlada odpravi deželne avtonomije!
- Preimenovanje v **pokrajinsko upravo**.

VIDOVANSKA USTAVA

- varovala kapitalistična razmerja, uzakonila je monarhijo in politično neodgovornost kralja
- Izraža srbski militarizem
- Upravne enote niso smele šteti nad 800.000 prebivalcev. S tem je ustava preprečevala, da bi YU narodi v okviru skupne države tvorili zaokrožene upravne enote - OBLASTI.
- Oblast organizirana po načelu **birokratskega centralizma**.
- Zakonodajno vršita kralj in skupščina. Upravno oblast izvršuje kralj po ministrstvih, sodišča sodijo v kraljevem imenu.
- Vidovdanska ustava je bila edina ustava Slovencev sprejeta v celoti na skupščini.
- V dobi ko je veljala vidovdanska ustava je YU bila buržoazna monarhija z omejeno ustavnostjo in parlamentarizmom, ki ju izriva absolutistični vladar.
- Slovenija razdeli na **dve oblasti, Ljubljansko in Mariborsko**, ki sta jim načelovala velika župana

ŠESTOJANUARSKA DIKTATURA IN OKTROIRANA USTAVA

- Zaradi nacionalnih nasprotstev je Yu parlamentarna kriza dosegla vrhunec z uboju v skupščini l. 1928.
- 6. januarja 1929 je kralj razveljavil Vidovdanko ustavo in razpustil skupščino.
- Razpustil je tudi upravne oblasti in ustanovil **BANOVINE**.
- 3. sept. kralj razglasi novo - oktroirano ustavo. Ustava uvaja dvodomni sistem.
- Ljudsko predstavništvo sedaj sestavljata senat in narodna skupščina.
- 9 banovin (Dravska, Savska, Vrbaska, Primorska, Zetska, Drinska, Donavska, Moravska in Vardarska)
- **Revizijo ustave predstavlja uredba o banovini Hrvaški (l. 1939)** tim. sporazum Cvetkovič - Maček. Tako je za kratek čas nastala banovina, ki naj bi po obsegu ustrezala narodnostnim mejam, je imela nacionalno ime in nekaj avtonomije.
- Sedaj vrhovno sodišče v Ljubljani
- Na tej podlagi se L.J. in M.B. oblast združita v **Dravsko banovino**. Na čelu je bil ban, ki je izvrševal politično in upravno oblast kot drugostopenjska upravna oblast.
- Oktroirana ustava je banovine obdržala in jih opredelila kot upravne in samoupravne enote.

Č. PRAVNA OZEMLJA (OBMOČJA)

Tik pred prvo svetovno vojno so ozemlja, ki so l. 1918 bila združena v kraljevini SHS, pripadala trem državam - AO, Srbiji in Črni gori in v okviru AO različnim pravnim redom.

SHS se odločila za pravno kontinuiteto, ker ob združitvi različni pr. sistemi, v pr. območjih, ki se niso ujemala ne z pol in upravni območjem. Ustanovili 6 pr območij – vzrok prejšnji pripadnosti ozemelj

Pravna območja

Izvor prava	Zakaj ti pari?	Danes
1. SLOVENIJA in DALMACIJA (prej Avstroogrška - avstrijski del). Na tem ozemlju so veljali 1. avstrijski zakoni, kot so bili l. 1918. Poleg teh so veljali še predpisi 2. narodne vlade/narodega vječa in 3. deželni avtonomni zakoni. Obči državljanski zakonik velja v novelirani obliki, zakonska zveza se je praviloma sklepala pred organi verskih skupnosti (za spore o zak zvezi pa pristojno civ. sodišče).	- Skupaj od 1797 ko ukinjena beneška D - v Ilirskih provincah skupaj večina Slo in Dalmacije - 1867 ko A-O poravnava Dalmacija v A polovici (isto pravo, ki nastaja v DZ na Dunaju) - 1939 Dalmacija vključena v banovino Hrv - povezava Slo in Dalmacije (razprava o odpravi smrtne kazni)	- Dalmacija spada k Hrv - Slo ni ID po ozemlju (ni več Trsta)
2. HRVAŠKA in SLAVONIJA (prej del AO – O del, posebni status) sta imeli skupno 1. ogrskohrvaško pravo, 2. delno hrvaško, 3. delno avstrijsko 4. pravo narodnega vječa (gl. Ogrsko – Hrv poravnava) Obči državljanski zakonik velja v novelirani obliki. Sklepanje zakonske zveze (spori tudi) je potekalo pred organi verskih skupnosti.	- oboji pod O imeli Hrv bana - slavonija bila pod Turki, kasneje Vojna krajina - slavonijo priključili k AO direktno k Bratislavi, ker bi drugače le obrmenjevala Hrv	- Hrv pridružitvev Slavonije, Međimurja, Dalmacije
3. VOJVODINA in MEĐIMURJE (prej Avstroogrška – O del) ogrsko pravo. Nista imeli civilnega zakona imajo pa zakonske člene, ki se vračajo k Tripartitru. Zakonska zveza se sklepa v civilni obliki (tudi spori).	- M → migracije zaradi Turkov - V → ozemlje kamor pribežalo preb pred Turki, 1848 postane teritorialna enota in razdeljena na županije	- Vojvodina se pridružila Srbiji
4. BOSNA in HERCEGOVINA (pod skupne zadeve AO) Tu se uporablja 1. islamsko in 2. turško pravo 3. AO pravo in 4. avtonomno pravo . Ponekod se uporablja tudi Obči državljanski zakonik kot usus fori (raba sodišč). Zakonske zveze se sklepajo pred organi verskih skupnosti-kot 2.	- H → pripada fevdalcem po AO - B → pod Turki	- priznana D s težavami (rep. Srbska in Bosna)
5. SRBIJA . Veljalo je pravo bivše kraljevine Srbije, za področje civilnega prava pa Gradjski zakonik. Sklepanje zakonske zveze je spadalo pred organe pravoslavne cerkve-kot 2.		- od Srbije se odcepi Makedonija in Kosovo
6. ČRNA GORA . Civilno pravo je urejal Opšti imovinski zakonik, glede zakonske zveze pa je bilo tako kot v Srbiji.		- rep. Črna gora

1. in 3. edini, ki nista teritorialno sklenjeni

D. POENOTENJE PRAVA

Takojšnje poenotenje ni bilo mogoče in tako je bilo treba ohraniti različnost pravne ureditve, dokler neka pravna materija ni bila urejena na novo z enotnim zakonom. Z enotnim zakonom sta bila najprej urejena **kazensko pravo in kazenski postopek** (l. 1929). V teku postopnega poenotenja so v precejšnji meri upoštevali staro zakonodajo različnih pravnih ozemelj. Zlivanje pravnih redov je omogočalo razmeroma visoko raven zakonov. **Civilno pravo** je ostalo nepoenoteno. Novo zakonodajo pa je poleg naštetih dobil še **civilni pravdni postopek** (l. 1930). V letu 1937 pa sta bila uzakonjena prva dva dela **trgovinskega zakonika**.

Sodstvo.

Praviloma je za vsako pravno območje delovalo vrhovno sodišče. Izjema je bila Slovenija-Dalmacija, ki nista imeli svojega posebnega vrhovnega sodišča. Po ustanovitvi banovine Hrvaške je bilo za pravno ozemlje Slovenije (brez Dalmacije) ustanovljeno **vrhovno sodišče** v Ljubljani. Tako so na opisani način ob nastanku YU nadomestili vrhovno sodišče na Dunaju. Ker pa sta tudi višji deželni sodišči (v Gradcu in Trstu) ostali zunaj nove države je bilo ustanovljeno višje deželno sodišče v Ljubljani.

E. SLOVENCİ ZUNAJ JUGOSLAVIJE

1. Italija - Julijska krajina (ozemlje narodnostne manjšine)

- Z pokrajine, ki jih je dobila Italija na nekdanjem Avstrijskem ozemlju zahodne Slovenije in Hrvaške Istre, se je uveljavil slovenski naziv Julijska krajina.
- V pokrajini je italijanska (okupacijska) oblast v strukturi upravnih organov upravo poverila svojim gerentom in komisarjem tako da so odstavili slovenske občinske svete in župane.
- Rabo slovensčine pred sodišči so odpravili sodni organi sami, pozneje pa je to doživelo svoj epilog v kraljevem dekretu.
- Na področju šolstva so upravni organi odpravljali slovenske šole.
- Prganjanje slovensčine v cerkveni rabi se je ponekod izvajalo tudi v upravnem postopku. Pritisk pa so izvajali tudi na slovensko društvo in časopise.

2. Avstrija - del Koroške

Del Koroške s slovenskim prebivalstvom je postal ozemlje narodnostne manjšine v Avstriji s plebiscitom.

3. Madžarska - Porabje

Zunaj meja YU je ostalo tudi Porabje. Kakor že na Ogrskem, tako tudi med obema vojnoma so porabski Slovenci ostali brez najosnovnejšega pravnega varstva svojih narodnostnih pravic.

XIII. ODLOMKI IZ CIVILNEGA PRAVA

A. PREPUŠČANJE STVARI IN DONOSOV

Investitura (širok register → pomeni raznovrstnost oblik)

- Način izročitve služb, domov
- Prepuščanje služb ali stvari (dobivaš plačo ali plodove)
- Ni jih zanimala stvar sama ampak pravica na njej (lastninska pravica je bila strukturirana)

1. plemstvo, meščanstvo imelo popolno izvajanje
2. podrejeni pa le delno izvajanje

IZROČITEV STVARI

- Glavni izvedeni način pridobitve je bila izročitev (traditio) → iz roke v roko
- Vprašanje varnosti → da se ne bi kdo skliceval, da je bil ogoljufan uvedli **javnost** (prodaja na tržnici)
- **Obličnost** dosegli z obredjem, da so si ljudje zapomnili:
 - **uhanje prič** → priče potegnjene za ušesa (gl. Bavarce) uhanje otrok, da bi si zapomnili, kje so meje (ob obhodu so ga postavili na mejnik in ga oklofutali)
 - mejniki → edini znak, po katerem ugotavljali meje
 - s pismenostjo prihaja v poštev **listina in zapisnik** (pri mestnem pisarju)
- Pri premečninah tako, da je dotedanji lastnik novemu stvar prepustil v posest.
- pri **NEPREMIČNINAH** pa je v bistvu postopek bil enak s tem, da se stvar sama ni mogla dobesedno izročiti. Zato so pri nepremičninah pri izročitvi uporabljali **simbole** (za zemljo - izročitev grude zemlje z zataknjeno vejico, obhoditev mej, pri hiši - *ključ* ali trsko z vrat). Izročitev simbolov je omogočala, da so izročitev opravljali tudi na drugem kraju.
- Z napredovanjem pismenosti je začel naraščati pomen dokumenta o izročitvi nepremičnine. Nepremičnine je zdaj lahko predstavljala **listina**, na podlagi katere je bila pridobljena. Ob nadaljnji odsvojitvi se je izročitev izvršila s tem dokazilom.
- V mestih so začeli zbirati take listine v posebnih zbirkah, ali pa so vpisovali izročitve nepremičnin v **mestne knjige** (Ptujski statut – mora priti k mestnem pisarju, da pogleda če ima pravico odsvajati)
- Vsi pisani dokumenti so nepremičnino samo opisovali po zemljiščnem imenu ali pa po legi med sosedi, s čimer pa ni bil določen točen obseg zemljišča. Mejo zemljišča so nadalje varovali mejniki (črepinje, bankovci, uhanje otrok)
- Listine, ki uživajo javno vero = notarske listine/**notarski instrument** → zapis s strani notarja

Izročitev pravice do donosov

V mnogih primerih se ni izročala nepremičnina, temveč le ta ali oni užitek od nje (odvetščina, desetina,...). Register možnosti za izročitev so imeli v **INVESTITURI**, ki obsega poleg dejanske izročitve stvari tudi vse vrste donosov od nje, pravic na stvari ali celo pravic, ki sploh niso vezane na določeno stvar. Predmet investiture so bili na primer fevdi in celo cerkvene funkcije.

Socialna pogojenost/različnost premoženskih pravic

Plemiška in meščanska lastnina sta bili že v začetku novega veka v prostem prometu. Promet z nepremičninami *med kmeti* je bil odvisen od značaja kmečkih zajmov. Le zajma po kupnem in gorskem pravu sta nudila pogoje za nepremičninski promet med kmeti.

RAZVOJ ZEMLJIŠKE KNJIGE

- izpopolnjene **zbirke listin** o nepremičninskem prometu
- zbirali razne listine, tudi sodbe in pogodbe, ki so zadevale plemiško posest na enem mestu (vodenje zemljiških knjig glede na družbeni položaj lastnikov → zbirka listin za dominikalna zemljišča)
- začnejo zbirati tudi zasebne pravne listine. Take zbirke listin so veljale za "**DEŽELNO DESKO**" (to je predhodnica zem. knjige) do 1832
- Pomen zemljiške knjige je ta zbirka dobila, ko je postala javno dostopna in da neizkazane pogodbe niso mogle veljati proti tistemu, ki se je zanesel na to zbirko (načela deske: **javnost in vpisnost** – kar ni zapisano ne velja)
- Tudi na slovenskem deželna deska ni bila nič drugega kot kronološka zbirka listin, ki so jo vezali v več vzporednih serijah.
- Na slovenskem smo poznali deželno desko za plemiška zemljišča, kranjsko zemljiško knjigo za podložniška zemljišča in zemljiško knjigo svobodnikov
- 1833 so z razširitvijo indeksov uvedli vložke. Zbirka listin je ostala, poleg nje pa so vodili še **GLAVNO KNJIGO** v kateri je bil za vsak zemljiški kompleks odmerjen prostor, kamor naj bi se pregledno, v koloni vpisovali podatki o *lastnini in bremenih*.
- za en kompleks vnaprej približno rezerviran prostor v knjigi je en vložek. Za informacijo o zemljišču je bilo dovolj pogledati podatke na vložku. Po marčni revoluciji so l. 1851 prenesli vodstvo knjig, razen deželne deske, na okrajna sodišča. Slabost te knjige je slab opis nepremičnine. To se je izboljšalo s povezavo zemljiške knjige s katastrofom.
- **KATASTER** se razlikuje od zemljiške knjige. Kataster je sestavljen za davčne namene (imenjska knjiga - terezijanski kataster, jožefinski kataster, franciscejski kataster), zemljiška knjiga pa zaradi varnosti prometa z nepremičninami. Kot tretji pojem je treba razlikovati urbarje.
- Urbarji so sezname dohodkov zemljiškega gospoda od podložnikov. Šele **FRANCISCEJSKI KATASTER** je bil uporaben za zemljiško knjižne namene. Podlago za tako preureditev zemljiške knjige je dal Zakon o zemljiški knjigi iz l. 1871, ki so mu sledili še deželni zakoni. Od tedaj zemljiške knjige imajo kopijo katastrske mape, kar pa je omogočeno, da so v zemljiški knjigi nepremičnino opisovali s parcelno številk
- 1870 nastala **MODERNA ZEM. KNJIGA** (poleg zbirke listin)
 - izhodišče ni več kompleks zemljišč ampak lastnik
 - v eni katastrski občini vse nepremičnine načeloma spadajo v en vložek
 - vložki razdeljeni na:
 - a – popis vložka (katere parcele spadajo vanj)
 - b – lastninski list (podatki o lastniku, se navajajo spremembe lastnika in nj. omejitve)
 - c – bremenski list (zem. služnost + vpisi hipotek)

- iz treh delov:

- **glavna knjiga** - vsebuje vložke po tekočih št. nastanka (vodi se za vsako katastrsko občino)
- **zbirka listin**, ki se vodi *kronološko* za vse katastrske občine enega sodišča
- **uradna kopija katastrske mape** (*novost* z Jožefinskim katastrom - lažja ID nepremičnin)

B. OBLIGACIJSKO PRAVO

Prava fevdalne dobe so poznala predvsem posle *iz rok v roke*. Ker dolgo niso poznali obveznosti, ki so se sklenile s tem, da jih je bilo treba izpolniti šele čez določen čas (ti. dolgoročni posli) niso ločili obligacij (kot obveznosti med dvema osebama) od prenosa lastnine.

SPLOŠNI RAZVOJ

Je usmerjen od:

- pravnih poslov *iz rok v roke* (obligacijska plat je komaj zaznavna) v
- *realne* kontrakte (to je kombinacija posla iz rok v roke z neko bodočo obveznostjo) sledi
- obveznosti s soglasjem (**konsenzom** - načelo obljudba dolg dela)

RAZVOJ OBLIČNOSTI (FORMALNOSTI) PRI POGODBAH

- Obličnost pri pogodbah naj bi deklarirala sklenitev pogodbe. Težnja sega od bolj k manj formalnim načinom.
- FORMALNOSTI so:
 - **konstitutivne** formalnosti (brez njih pogodba ne velja) → *bistvene*
 - **deklaratorne** formalnosti (gre za zavarovanje pogodbe, ki pa jih izbirajo stranke same po svoji volji) → *dokazne*
- OBLIČNOSTI so bile:
 - **Javnost - priče**, ki v primeru spora lahko izpovedo, kaj sta se stranki dogovorili
 - pismeno fiksiranje pogodbe, **listina v podporo spominu**:
 - *pečatenje listin* (tisti, ki pečati nima zveze s pravnim poslom – njemu ni v škodo)
 - *notarji*, so bile osebe, ki so po svojem položaju ali drugih lastnostih uživale posebno javno zaupanje, tako da je po njih zapisana pogodba imela nedvomno veljavo (v primorskih mestih to bili *vicedomini*)
 - tam, kjer niso imeli notariata poznali kreditibilna mesta = **loca credibilia** (cerkvene institucije) → v *kapitljih* (tj. skupnost duhovnikov, ki živijo skupaj po pravilih = kanonu, zato se imenujejo kanoniki) sestavljajo listnine
 - **likof**, ob sklenitvi pravnega posla, udeležene osebe izpijejo nekaj alkohola.

UTRDITEV OBVEZNOSTI (veljala je za utrditev kakršnihkoli obveznosti)

1. RAZVOJ

Začetna stopnja je *osebno jamstvo* dolžnika ali poroka. Najstarejše osebno jamčevanje je lahko privedlo do zasužnjevanja. 2. stopnja omili jamstvo na začasen zapor, 3. stopnja jamčevanja pa se omeji na premoženje. V višji fazi se je izpolnitev obveznosti zavarovala s stvarjo, torej z njeno zastavitvijo.

2. ZASTAVITEV (premoženjsko jamstvo) - pri zastavitvi se v pravni zgodovini razlikujeta:

- **starejša zastavitev**; pri tej je zastavni upnik dobil s posejstjo tudi užitek nepremičnine oziroma pravico do njenih donosov (tako v zastavi cela Kranjska)
- **novejša zastavitev**; če zastavitelj nepremičnino obdrži in mu ta odvzame šele po izvršitvi obveznosti v sodnem izvršilnem postopku (hipoteka – meščanske hiše in orodje)

Pri starejši zastavi ločimo:

- **mrtvo zastavo** - donosi so pripadali zastavnemu upniku ne da bi se zaradi tega zmanjševala glavnica.
- **živo zastavo** - donosi, ki jih zastavni upnik dobiva od zastavljene nepremičnine, se odštevajo od dolga. Predmet zastavitelju oživi, dolg pa odmira.

V sr. veku prepovedali mrtvo zastavo

- če donosi presežejo posojilo je neupravičeno da ZU terja več kot je zastavljeno
- veljalo le med člani iste skupnosti (npr. židovsko pravo le za Žide)

REŠILNI KUP

- ko bila starejša mrtva zastava prepovedana so podoben učinek dosegli z rešilnim kupom
- omogoča prodajalcu, da v določenem roku vrne kupnino in mu prodana stvar pripada nazaj.

Pri starejši zastavi se oblikuje še:

- **zapadlostna zastava**, po preteku plačilnega roka je zastavni upnik postal lastnik zastave (ta prepovedana zaradi izkoriščanja)
- **prodajna zastava**, zastavo upnik proda in z izkupičkom poravnava dolg, ostanek pa vrne dolžniku. Če je bil izkupiček manjši od dolga, je zastavitelj oz. dolžnik še vedno za razliko jamčil s svojim premoženjem.

Premičninska zastava:

- **skrinjska zastava** (zastava stvari)
- **jedoča zastava** (zastava živine)

Zastavo so ustanovili v določenih primerih tudi z **rubežem**

- samopomoč
- če živina naredi škodo ima oškodovanec pravico vzetja stvari dokler lastnik ne povrne škode

- kasneje nastane zastavna pravica

Slovenija

Po Ptujskem statutu zastavni upnik ne odgovarja za naključno uničenje zastavljene stvari. Z druge strani pa tudi on ne more več terjati dolga, razen, če pogodba drugače ne določa. To pravilo velja za **jedočo zastavo**, ne pa za **skrinjsko zastavo**.

3. EVIKCIJA

- v primeru, da bi se pojavil tretji upravičenec, ki bi zastavljeno, prodano ali priposestovano stvar odvezel pridobitelju (češ da je do nje bolj upravičen), je moral odsvojitelj nuditi dodatno varnost. To njegovo odgovornost imenujemo odgovornost za evikcijo.

4. POGODBENA GLOBA

- obveza dolžnika, da upniku plača fiksno določeno pogodbeno globo, če obveznosti ne bi izpolnil. Globa je bila sprva 1/3 pogodbenega dolga, kasneje pa so jo upniki sami določali. V 14. st. se ta obveza dodatno formalizira s pismom v katerem se dolžnik obvezuje plačati globo, ki jo določi upnik. S takim pismom je upnik dosegel *takojšnja izvršbo*.

C. ZAKONSKA ZVEZA

Pomen in namen

- bogastvo obredja kaže na pomembnost instituta zakonske zveze
- premoženje je ostalo v rodbini
- nadaljevanje vrste
- zavarovanje (zdravstveno in pokojninsko)
- rodbinske povezave (imenitnejši so lahko povezali celo D ali vojni mir zapečatili s poroko – Iliada)

1. Med najstarejše podlage za sklepanje zakonske zveze štejemo kup in ugrabitev neveste.

- **Kup** – ž predstavlja neko vrednost (Odiseja) v prvih org. gosp., kjer ž glavno vlogo v poljedelstvu
- **Rop** – ž lahko nj. izbranec ukradel, če so se njeni *starši dogovorili*, da se bo morala poročiti z nekom tretjim
- Za nastanek zakonske zveze je bilo vedno potrebnih vsaj nekaj pravnih ali obrednih dejanj, poleg tega pa še **izvršitev zakona s telesno združitvijo**. Samo telesna združitve ni tvorila zakonske zveze. Tako je veljal pluralizem dejanj pri sklepanju zakona.

2. Soglasje zakoncev

- Samo soc. močnejši so si izbirali partnerja (Odiseja)
- prvotno ni prihajal v poštev. O zakonski zvezi so se dogovarjali zastopniki družin.
- Konsenz prihaja v poštev kasneje in je izražen z besedami, ki jih ženin in nevesta izgovarjata pred duhovnikom

3. Vloga cerkve

- Zastopa in uveljavlja *monogamnost* (poligamija le bogatejši; pokaže kako se širilo krščanstvo) in prepoveduje *razvezo/stalnost zveze* (neg. posledice: Hamurabij-premoženjske ovire)
- Želi zak. zvezo pod sv. oblast:
 - najprej rešuje le spore pri razvezi (doseže stalnost zveze)
 - kasneje sklenitev
- sklenitev pred organom cerkvene skupnosti = duhovnik
- problem: obredje težko nadomesti pogansko obredje, zato ga obdržali (pitje iz enega kozarca)
- Cerkevno pravo je v zadnjem obdobju srednjega veka razlikovalo dve vrsti veljavnih porok:
 - cerkvene (javne, pred duhovnikom)
 - necerkvene (skrivne – matrimonia clandestina, proti volji staršev)
- dekret Tametsi:
 - veljavna le zakonska zveza sklenjena pred duhovnikom
 - problem ker ni mogel dospeti v veljavo povsod

Č. KODIFIKACIJE CIVILNEGA PRAVA V 19.ST.

Recepcija rimskega prava, deli cerkvenega in fevdno pravo so v 16. in 17. st. veljali kot **obče pravo**. Že v dobi absolutizma (*abs. vladarju* ne ustreza, da je pravo nastalo brez nj. volje) pa so obče pravo čutili kot nekaj **zastarelega**, posebej pa po **odpravi fevdalnih odnosov** (ločevanje ljudi po slojih → *Naravnapravna šola* gleda na rim. pravo kot ratio scripta). Pojavila se je potreba po kodifikaciji civilnega prava po vplivom nar.-pravne šole.

Prusko Obče deželno pravo → dvojnost (recipiralo staro rim. pr. + razsvetljenska ideja o prepovedi mnogoženstva in vloga šolanih pravnikov/kodifikatorjev)

OBČI DRŽAVLJANSKI ZAKONIK ODZ/ABGB (državljski v tej zvezi pomeni isto kot civilni)

- Za kodifikacijo ODZ sta pomembna absolutizem in naravno pravo, oba nasprotnika občega prava
- clij – poenotenje prava
- Prvi osnutek je nastal za Avstrijo, pod vlado **Marije Terezije** → bil odklonjen zaradi preobsežnosti
- **Jožef II** uredil le posamezna področja (zak. zveza - prehod k civ. organom, nezakonski otroci - izboljšanje nj. položaja, dedno splošno pravo - en deduje in poplača ostale zaradi drobljenja kmetij)
- Konec 18. st. je jožefistični pravnik **Martini** izdelal napreden osnutek, ki so ga poskusno uveljavili v Galiciji.
- Pod **Zeillerjev** vodstvom predelan ODZ in **razglašen 1811**
- ODZ je začel veljati 1.1.1812. Naziv državljanski pomeni isto kot civilni. V avstrijskem delu habsburške monarhije so ODZ novelirali v treh delih l. 1814, 15 in 16. Tako je v Sloveniji in Dalmaciji veljal noveliran ODZ. Na območju **Ilirskih provinc** v veljavo kasneje. Na **Hrv.** veljal šele ko neoabsolutizem.
- ODZ ureja tiste pravne panoge, ki jih pravna teorija uvršča v civ. pr.: osebno, premoženjsko in dedno pr.

SRBSKI GRAĐANSKI/CIVILNI ZAKONIK

- je priredba ODZ (opravi Jovan Hadžić) Sprva hoteli prirediti Code Civil a je bil za njih preveč liberalen.
- Razlika med avstrijskim ODZ in srbskim GZ:
 - glede dedovanja ž, ki so po srbskem zakoniku prišle v poštev kot dediči le, če ni bilo m dedičev
 - Izpuščena so tudi določila o zakonski zvezi,

- dobili pa so določilo o veliki družini - **zadrugi**, ki je ODZ ni poznal. Vendar so bila določila protislovna, saj naj bi bila zadruga hkrati pravna oseba in solastniška skupnost
- Zakonik je veljal v Srbiji, kasneje pa še na Kosovu in v Makedoniji.

OPŠTI IMOVINSKI/OBČI PREMOŽENJSKI ZAKONIK

- Na iniciativo črnogorskega kneza je prevzel redakcijo zakonika prof. **Bogišič**.
- znatno upošteval veljavno običajno pravo in dejstvo, da so črnogorci živeli v hišnih zadrugah in plemenih
- v ODZ spustil rodbinsko pravo in obdržal le premoženjsko
- Razglašen je bil l. **1888**. Vsebuje elemente plemenskega prava → zato zanimiv za EU študij

CODE CIVIL

- Redakcija civ. pr (vodstvo Portalis) → sodeloval tudi Napoleon, ker hotel uveljaviti razvezo zakona ali pa posvojitev, da bi lahko imel naslednika
- Velika vloga po celem svetu → fr. izvozni artikel
- Meščanstvo se indentificiralo s tem zakonikom, ker odličen jezik
- Vsebuje naravno pravo

XIV. ODLOMKI IZ KAZENSKEGA PRAVA

Namen kaz. pr. je s prisilnimi sredstvi zagotoviti obstanek določenega družbenega reda in razmerij, ki ga tvorijo.

A. IZVIR IN SMERI RAZVOJA

- Kazensko pravo ščiti neko skupnost navznoter in navzven.
- Na področju zaščite navznoter se je razvijala **brezpokojnost**. Oseba, ki je bila razglašena za brezpokojno, je bila brez pravic, zaščite in je bila prepuščena knezu ali vsem pripadnikom skupnosti. Nekje je veljala dolžnost, nekje pravica, da tako osebo ubijejo.
- V razmerju **med dvema skupnostima**, nad katerima ni bilo učinkovite skupne oblasti, se je pojavljalo **maščevanje**.
- Kadar gre za oblike smrtne kazni, nekaj korenin kazenskega prava sega, tudi na **sakralno področje** (češ, da so se razvijale iz obetov - žrtev višjim silam). Iz sakralnega področja so v poznejše kazensko pravo sprejeli zlasti nekaj vrst smrtnih kazni, ki so po oblikah še dolgo spominjale na ta izvor.

SMERI RAZVOJA = **TENDENCE KAZ. PR.**

	TENDENCA
Kdo ima pravico pregona, sojenja, kaznovanja?	Posameznik → <i>Država</i> (podržavljenje)
Kdo odgovarja?	Kolektivna odg → <i>Individualna odg</i>
Kako odgovarja?	Objektivno (neglede na okoliščine, dovolj je bila vzročna zveza) → <i>Subjektivno</i>
Kakšna je kazen?	<ul style="list-style-type: none"> - od težjih telesnih kazni → <i>odvzem prostosti</i> - <i>sorazmernost</i> med vrsto dejanja in kaznijo - različne kazni glede na stan žrtve in storilca → <i>ni diskriminacije</i> glede na status

B. MAŠČEVANJE

Osnovni **motiv** maščevanja je povrnitev zla za zlo (ki je prepuščeno rodbinski ali plemenski skupnosti ubitega), pri čemer ni nujno, da ta povrnitev zadene prav krivca (kolektivna odgovornost). Najdlje je segalo maščevanje v razredno družbo – dobo **fajd** (bojev med fevdalci).

Razvojne stopnje maščevanja:

1. prosto in **neomejeno** maščevanje (glede oseb → kolektivna odg. in glede razmerja med dejanjem in maščevanjem)
2. omejitev maščevanja na obseg, ki ustreza teži povoda
3. sklenitev začasnega premirja, ki se pri Slovanih imenuje **VERA**
4. uvedba fingiranega (navideznega) maščevanja, imenovanega **pokora** (maščevanje dobi obredno obliko)
5. zaključna razvojna stopnja je **poravnava** (kompozicija), pri kateri daje krivec napadeni skupnosti zadoščenje s plačilom denarne vsote (spravnine, krvnine)

V dobi kompozicije se v sistemu maščevanja občutno **vmešava država**, ki si zagotavlja svoj delež pri gmotni poravnavi. Na slovenskem velja **kompozicijski sistem**. Najdlje se ohrani maščevanje na slovenskem do 16. st. mimo vseh zakonov in sicer v obliki **pustošenja** - sorodniki ubitega vdrejo na ubijalčevo zemljišče in pokončajo, pohodijo vse kar na njem najdejo.

C. KAZENSKO PRAVO V SREDNJEM VEKU

Storilec

Dokler je veljala *kolektivna odgovornost* - lahko je odgovarjal vsak član skupnosti. Ko se kazenska odgovornost omeji na storilca, se oblikujeta pojma prikrivanja in pomoči.

Kazniva dejanja

Pravilo, da ni kazni za dejanje, ki ni v zakonu določeno kot kaznivo, v srednjem veku in daleč v novi vek še ni veljalo. Naštevane kaznivih dejanj v srednjeveških pravnih zapisih dajejo podobo na katera KD so posebno pazili (so bila posebno pogosta). Težja KD → uboj, spadajo k krvnemu sodstvu. Preganjanje čarovnic je bila zadeva duhovskih sodišč (razmahnilo se je šele okrog leta 1400, na Slovenskem še pozneje).

Kazen

- *Namen kazni:*
 - zastraševanje, odvracanje od storitve zločinov (splošna prevencija)
 - povračilo (specialna prevencija)
- *Značilnosti srednjeveških kazni:*
 - javnost izvršitve
 - surovost
 - diferenciranost po osebnem, socialnem položaju obsojenca (družbeno razlikovanje → privilegirani so imeli ponavadi za isto dejanje le denarno kazen)

- diferenciranost kazni za posamezne vrste kaznivih dejanj (**premoženjske** - te so se zelo razpasle, **telesne** in **sramotilne**, **prostostne** pa so bile redkejšje - veslanje na galejah)
- *posebne vrste kazni*: po talionskem načelu in po načelu odsevnih kazni. Obema je bilo skupno, naj oblika kazni spominja na dejanje. Pri **odsevni kazni** se je slikovito odražalo kaznivo dejanje, uporabljali so jo kjer talion ni prišel v poštev (npr. za bogokletstvo so odrezali jezik, za krivo prisego odrezali oba prisažna prsta).
- Denarne kazni (zelo stare) so bile imetniku sodne oblasti najbolj ljube

Č. NOVOVEŠKO KAZENSKO PRAVO

Normiranje kaz. pr.:

- MALEFIČNI RED
 - Ljubljana l. 1514 dobi malefični red (red in zakon) za izvrševanje kazenskega sodstva
 - je v tedanjih nižje avstrijskih deželah ena izmed prvih uzakonitev kazenskega prava in postopka.
- CONSTITUTIO CRIMINALIS CAROLINA CCC
 - Ta kazenski zakonik je objavil Karl Veliki za nemško cesarstvo l. 1532.
- Na Slovenskem so za **deželna sodišča** kmalu sledili: Kranjski red, Štajerski red in Koroški red.
- Vsa kazenskopravna zakonodaja pa meša določila materialnega prava in postopka - razporeja jih po poteku postopka.

Materialno pravo

- V splošni presoji storilca je zakonodaja iz 16. st. nekoliko jasneje urejala odgovornost umobolnih, silobrana,...
- Mnogo izčrpnješa pa je pri navedbi KD in njihovih posledic.
- Po analogiji je bilo dopustno tudi kaznovanje dejanj, ki jih zakon ne navaja.
- Utvrjevanju deželno knežje oblasti je ustrezalo postopno izoblikovanje kaznivih dejanj zoper vladarja in D
- V drugi polovici 17. stol. so bile na podeželju pogoste **pravde proti čarovnicam** v Slo
- Po vrstah kazni ni bilo bistvenih razločkov od srednjega veka. Surovost srednjeveških kazni je veljala še dolgo v novem veku.

Kazenski postopek

- prisotna **tortura**. Z mučenjem so osumljencu hoteli izsiliti priznanje in ugotoviti sosterilce ter pomočnike. Torture so se nedvomno posluževali v celem srednjem veku. Lastnost pravno sankcioniranega sredstva pa tortura dobi šele proti koncu srednjega veka. Ljubljanski malefični red jo je poznal. Da mu ni bila nova, pa kaže dejstvo, da jo podrobneje ne opisuje.
- V preiskavi (inkviziciji) je bil sodnik obenem preiskovalec in tožilec (**inkvizicijska maksima**).
- **Oficilana maksima** → kazensko sodstvo načeloma pravica in dolžnost oblasti ne pa zasebna zadeva
- Glavni **strogi postopek** je potekal za zaprtimi vrati:
 - o uvedbi postopka in torture so odločali prisedniki
 - s torturo izsiljeno priznanje je osumljenec moral ponoviti na zapisnik (sicer so jo ponovili)
 - sodnik se je sestal s prisedniki, seznanili so se z rezultati raziskave, sledila je obtožba in odgovor
 - če je priznal, so se posvetovali o sodbi ter so javno izrekli vsak posebej pristanek na sodbo
 - sledili so razglas, prelom palice in izročitev rablju

Reforme

- Cesare **Beccaria** je zagovarjal: namen kazni naj bi bila specialna in generalna prevencija, kazni naj bi predpisoval samo zakonodajalec, bil je proti surovim kaznim, zlasti proti smrtni kazni, zavračal je torturo. Njegove razsvetljenske in naravno pravne ideje je nadaljeval Jelenc
- 1768 kazenski zakonik in postopnik Marije Terezije (Constitutio Criminalis **Theresiana**). Obdržal je inkvizicijsko maksimo, torturo in surove kazni.
- 1776 je Marija Terezija **odpravila torturo** ter izdala navodilo naj se smrtne kazni po možnosti nadomestijo s prisilnim delom.
- 1787 **zakon o hudodelstvih in kaznih** Jožefa II. je že jasno formuliral načelo, da je za kaznovanje potreben *naklep in prosta volja*. Kazni so bile: zapor z javnim delom, zapor brez javnega dela, prikovanje, pretepanje s palico, korobačem ali šibanje...
- 1803 **zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih**. Za *olajševalno okoliščino* šteje zanemarjeno vzgojo.
- 1853 pride do *ločitve* materialnega prava in postopka.